

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі
“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”
Кафедра беларускай і рускай філалогіі

СЛОЎНІК ДЫЯЛЕКТНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Пад рэдакцыяй А.С. Дзядовой

*Віцебск
ВДУ імя П.М. Машэрава
2025*

УДК 811.161.3'288(476.5)(038)
ББК 81.411.3-025.7-4+81.025.7я21
С48

Друкуецца па рашэнні навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”. Пратакол № 3 ад 26.02.2025.

Складальнікі: дацэнт кафедры беларускай і рускай філалогіі ВДУ імя П.М. Машэрава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт **А.С. Дзядова**; дацэнт кафедры беларускай і рускай філалогіі ВДУ імя П.М. Машэрава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Г.К. Семянькова**

Пад рэдакцыяй
А.С. Дзядовой

Р э ц е н з е н т :
загадчык кафедры германскай філалогіі ВДУ імя П.М. Машэрава,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
В.В. Шэвярынава

Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Віцебшчыны / склад.:
С48 А.С. Дзядова, Г.К. Семянькова ; пад рэд. А.С. Дзядовой. – Віцебск :
ВДУ імя П.М. Машэрава, 2025. – 108 с.
ISBN 978-985-30-0261-4.

“Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Віцебшчыны” змяшчае ўстойлівыя моўныя адзінкі дыялектнага тыпу з народных гаворак усіх раёнаў Віцебскай вобласці. Лексікаграфічнае выданне можа быць выкарыстана выкладчыкамі ўстаноў вышэйшай адукацыі, студэнтамі і настаўнікамі ў працэсе выкладання беларускай мовы, правядзення факультатыўных заняткаў у агульнаадукацыйных установах, а таксама ўсімі, хто любіць і шануе жывое беларускае слова.

УДК 811.161.3'288(476.5)(038)
ББК 81.411.3-025.7-4+81.025.7я21

ISBN 978-985-30-0261-4

© ВДУ імя П.М. Машэрава, 2025

ПРАДМОВА

*Хто забыў сваіх продкаў – сябе губляе,
хто забыў сваю мову – усё згубіў.*

Уладзімір Караткевіч

У айчыннай лінгвістыцы на сённяшні дзень недастаткова распрацаванымі і асэнсаванымі застаюцца этнакультурны і краіназнаўчы аспекты функцыянавання беларускай мовы ў рэгіянальным соцыуме. Між тым даследаванне мовы рэгіёнаў – гэта адзін са складнікау вывучэння гістарычнага мінулага, этнічнай культуры і сацыяльна-эканамічнага жыцця народа, які пражывае на пэўнай тэрыторыі.

Дыялектная мова з’яўляецца найбагацейшай нацыянальна-культурнай скарбніцай любога народа. У сучасным грамадстве актуальнасць вывучэння і засваення этнічных каштоўнасцей народа праз прызму дыялектнай мовы абумоўлена многімі фактарамі, у тым ліку і тым, што ў наш час нацыянальныя каштоўнасці паступова нівеліруюцца і страчваюцца. Гэта адбываецца як пад уплывам глабалізацыйных працэсаў, так і з прычыны паступовай урбанізацыі вясковага насельніцтва, а таксама ў выніку парушэння пераемнасці пакаленняў, калі моладзь далёка не ў поўным аб’ёме валодае духоўнай спадчынай і культурнымі традыцыямі свайго народа. Менавіта таму фіксацыя і вывучэнне фразеалагічнага фонду народных гаворак пашырае кола лінгвістычных, у тым ліку лексікаграфічных, даследаванняў і ў пэўнай ступені запаўняе сабой “лакуну” па праблемах, звязаных са спецыфікай мовы тых ці іншых рэгіёнаў Беларусі.

Сёння беларуская дыялектная лексікаграфія як галіна лінгвістыкі актыўна і дынамічна развіваецца. Для мовазнаўства ўяўляе каштоўнасць збор і фіксацыя не толькі лексічных, але і фразеалагічных матэрыялаў асобных народных гаворак. За апошніх пяць гадоў выкладчыкамі кафедры беларускай і рускай філалогіі і студэнтамі факультэта гуманітарных ведаў і камунікацый Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава выкананы значны аб’ём працы па збіранні і слоўніковым апісанні народна-дыялектных фразеалагізмаў Віцебшчыны ў межах распрацоўкі навуковай тэмы “Функцыянаванне сучаснай беларускай мовы ў вуснай камунікацыі і пісьмовым тэксце: сацыяльна-дзяржаўны, нацыянальна-культурны і краіназнаўчы-рэгіянальныя параметры” (2021–2025 гады, № дзяржрэгістрацыі 20210458 ад 31.03.2021).

Штогод падчас дыялекталагічных практык студэнты-філолагі папаўняюць скарбніцу рэгіянальнай фразеалогіі цікавымі ўстойлівымі моўнымі выразамі, якія адсутнічаюць у сучасных фразеаграфічных даведніках. Складальнікі слоўніка выказваюць словы шчырай падзякі ўсім

студэнтам, а таксама настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, якія прычыніліся да збору рэгіянальных фразеалагічных адзінак і занатавалі арыгінальныя ўстойлівыя выразы у сваёй мясцовасці.

На працягу апошніх трох гадоў праведзена лексікаграфічная апрацоўка фразеалагічнай базы, неабходнай для ўкладання “Слоўніка дыялектнай фразеалогіі Віцебшчыны”.

Апошнімі дыялектаграфічнымі выданнямі, у якіх адлюстраваны моўныя (лексічныя і фразеалагічныя) з’явы паўночна-ўсходняга дыялекту, з’яўляюцца такія даведачныя выданні, як “Віцебскі краёвы слоўнік” (1927; 2011), “Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны” ў 2-х частках (2012; 2014), аўтарскі слоўнік народнай лексікі, фразеалогіі і парэміялогіі “Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна” (2013), “Слоўнік Сенненшчыны” ў 3-х тамах (2013), “Мова Сенненшчыны: дыялектны слоўнік” у 2-х тамах (2015), “Полацкія дыяменты: дыялектны слоўнік” (2016), у якіх часткова адлюстравана народна-дыялектная фразеалогія Віцебшчыны.

Нягледзячы на тое, што фразеалагічны склад народных гаворак віцебскага рэгіёна знайшоў пэўнае адлюстраванне ў названых вышэй лексікаграфічных працах, відавочна, што наспела неабходнасць выдання фразеалагічнага слоўніка дыялектнага тыпу, які б занатаваў моўнае багацце ўсяго Беларускага Падзвіння. З гэтай прычыны ў “Слоўніку дыялектнай фразеалогіі Віцебшчыны”, асновай для стварэння якога сталі дыялектныя матэрыялы, сабраныя студэнтамі і выкладчыкамі падчас праходжання дыялекталагічнай практыкі ў выязных экспедыцыях і ў населеных пунктах па месцы жыхарства, ажыццёўлены максімальна поўны збор устойлівых моўных выразаў рэгіянальнага тыпу, што бытуюць на паўночным усходзе Беларусі.

Слоўнік мае дакладна вызначаную структуру. У прадмове да яго апісаны прынцыпы адбору фразеалагічнага матэрыялу рэгіёна, пададзены скарачэнні назваў абследаваных раёнаў Віцебскай вобласці, распрацавана сістэма стылістычных памет. У слоўнікавых артыкулах размежаваны з’явы фразеалагічнай варыянтнасці і мнагазначнасці, указана назва вёскі ці населенага пункта, дзе той або іншы рэгіянальны фразеалагізм быў запісаны. У дачыненні да некаторых фразеаадзінак, у склад якіх ўваходзяць дыялектныя словы, змешчаны даведачны матэрыял з указаннем значэння такіх дыялектызмаў.

Поўны слоўнікавы артыкул уключае наступныя элементы:

- 1) загалоўная (рээстравая) фразеаадзінка;
- 2) стылістычная характарыстыка;
- 3) сэнсавая характарыстыка фразеаадзінкі;
- 4) ілюстрацыйны матэрыял з пашпартызацыяй.

Загалоўныя (рээстравыя) устойлівыя моўныя выразы размяшчаюцца ў алфавітным парадку з абазначэннем у іх націску на кожным структурным

кампаненце. Націск паказваецца ў гэтым жа фразеалагізме таксама ў адпаведным ілюстрацыйным матэрыяле.

Галоўным прынцыпам адбору фразеалагічных дыялектызмаў у рэестр слоўніка з’яўляецца адсутнасць устойлівага моўнага выразу з адпаведным лексічным складам і структурай у літаратурнай мове. Праверка фразеаадзінак, уключаных у дадзенае даведчае выданне, адносна іх наяўнасці ў літаратурнай мове ажыццяўлялася па “Слоўніку фразеалагізмаў” І.Я. Лепешава ў 2-х тамах (2008 г.).

Сярод размешчаных у слоўніку ўстойлівых моўных выказаў найбольш пашырынымі з’яўляюцца ўласна фразеалагічныя дыялектызмы, якія не маюць адпаведнікаў у літаратурнай мове. Напрыклад: *галаву цыганам прадаць, памяло таптаць, шчаўе акучваць* і інш.

У даследаваных народных гаворках дастаткова часта функцыянуюць дыялектныя варыянты агульнаўжывальных фразеалагічных адзінак, якія адлюстроўваюць заканамернасці лексічнай, фанетычнай і граматычнай сістэмы той ці іншай мясцовасці віцебскага рэгіёна. Адзначым наступныя групы такіх устойлівых моўных выказаў рэгіянальнага тыпу:

- фразеалагічна-лексічныя: *згароду гарадзіць* (параўн. літ. *гарадзіць плот*), *у чорта на кулічках* (параўн. літ. *у чорта на рагах*);
- фразеалагічна-семантычныя: *даць чосу* ‘ўцячы, паспець збегчы’ (параўн. літ. *даць чосу* ‘моцна сварыцца, прабіраць каго-небудзь’), *убрацца ў пер’е* ‘асмялець, паводзіць сябе незалежна і самаўпэўнена’ (параўн. літ. *убрацца ў пер’е* 1) ‘станавіцца больш сталым, дарослым, моцным’; 2) ‘абжывацца, паляпшаючы сваё матэрыяльнае становішча’);
- фразеалагічна-фанетычныя: *ахінею нясці* (параўн. літ. *ахінею несці*), *вараб’ю па калена* (параўн. літ. *вераб’ю па калена*), *даць стрыкача* (параўн. літ. *даць стракача*);
- фразеалагічна-словаўтваральныя: *вырваць нервы* (параўн. літ. *рваць (парваць) нервы*), *грушы абкалачываць* (параўн. літ. *акалочваць грушы*);
- фразеалагічна-граматычныя: *як Мάρка па пёклу* (параўн. літ. *як Марку па пекле*).

Апрача таго, звяртаюць на сябе ўвагу рэгіянальныя фразеалагізмы, якія адрозніваюцца ад літаратурных колькасным складам структурных кампанентаў. Напрыклад: *віламі пісана* (літ. *віламі па вадзе пісана*), *сабакі ногі рвуць* (літ. *як сабакі рвуць*), *таўчы ваду* (літ. *таўчы ваду ў ступе*).

У слоўнік уключаны таксама шматлікія трапныя народныя параўнанні і фразеалагізаваныя выказванні ў выглядзе так званых воклічаў і зламисных пажаданняў, якія ў пераважнай большасці маюць адмоўную канатацыю. Падрыхтаваны да выдання лексікаграфічны даведнік змяшчае 1444 слоўнікавыя артыкулы агульнай колькасцю каля 1670 фразеалагічных адзінак.

Фразеалагізмы, уключаныя ў слоўнік, адлюстроўваюць пэўныя дыялектныя асаблівасці паўночна-ўсходняй часткі Беларусі і вобразнасць народнай мовы, яе прастату і жывасць, уплыў літаратурнай мовы, а таксама суседніх моў, найперш рускай і польскай. З пункту гледжання свайго значэння большасць дыялектных фразеалагічных адзінак Віцебшчыны выяўляюць нацыянальную прыроду беларускага слова і нясуць у сабе звесткі сацыяльна-гістарычнага і нацыянальна-культурнага характару, рэпрэзентуюць асаблівасці менталітэту і рэлігійнага светапогляду беларускага народа, даюць вытлумачэнне яго нацыянальнай карціны свету, сістэмы вербальных адзнак і сімвалаў, выяўляюць сацыяльныя адносіны ў сучасным грамадстве.

“Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Віцебшчыны” знойдзе практычнае прымяненне пры далейшым укладанні зводнага слоўніка беларускіх народных гаворак, распрацоўцы фразеалагічных даведнікаў літаратурнага і дыялектнага тыпу, рэгіянальных атласаў і інш. Занатаваны ў розных раёнах Віцебскай вобласці дыялектны матэрыял мае вялікае навуковае і практычнае значэнне для вырашэння розных праблем фразеалогіі, беларускай дыялекталогіі, лінгвакраіназнаўства і этналінгвістыкі. Лексікаграфічнае выданне можа быць выкарыстана выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў, студэнтамі і настаўнікамі – усімі, хто любіць і шануе жывое беларускае слова.

ПРЫНЯТЫЯ СКАРАЧЭННІ НАЗВАЎ РАЁНАЎ

Арш.	—	Аршанскі	Міёр.	—	Міёрскі
Беш.	—	Бешанковіцкі	Паст.	—	Пастаўскі
Брасл.	—	Браслаўскі	Пол.	—	Полацкі
В.-Дзв.	—	Верхнядзвінскі	Рас.	—	Расонскі
Віц.	—	Віцебскі	Сен.	—	Сенненскі
Гар.	—	Гарадоцкі	Тал.	—	Талачынскі
Глыб.	—	Глыбоцкі	Уш.	—	Ушацкі
Докш.	—	Докшыцкі	Чаш.	—	Чашніцкі
Дубр.	—	Дубровенскі	Шарк.	—	Шаркаўшчынскі
Леп.	—	Лепельскі	Шум.	—	Шумілінскі
Лёзн.	—	Лёзненскі			

УМОЎНЫЯ СКАРАЧЭННІ

<i>абл.</i>	—	абласное
<i>абрад.</i>	—	абрадавае
<i>абразл.</i>	—	абразлівае
<i>адабр.</i>	—	адабральнае
<i>асудж.</i>	—	асуджальнае
<i>выкл.</i>	—	выклічнік
<i>груб.</i>	—	грубае
<i>зневаж.</i>	—	зневажальнае
<i>іран.</i>	—	іранічнае
<i>жарт.</i>	—	жартоўнае
<i>лаянк.</i>	—	лаянкавае
<i>неадабр.</i>	—	неадабральнае
<i>пагارد.</i>	—	пагардлівае
<i>перан.</i>	—	пераноснае значэнне
<i>экспрэс.</i>	—	экспрэсіўнае

А

АБАБРАЎЦЬ ЯК ГОЛУЮ БЕЛКУ, АБГАЛІЦЬ НА ГОЛУЮ БЕЛКУ, АБЧЫСЦІЦЬ НА ГОЛУЮ БЕЛКУ Абрабаваць, абабраць, абкрасці, забраўшы ўсё, што ёсць. *Абабралі на голую белку нас тады, дык зажываліся занава. Вярэчча Гар. Абабрала яна мужычка гэнага на голую белку, а ён і не здагадаўся, што так выйдзе. Кублічы, Сарочына Уш. Абгалілі на голую белку, усё сабе забралі. Запруддзе Сен. Абчысцілі мальца нашага на голую белку – зажывайся занава. Халамер’е Гар.*

АБАДАЙ ЦЯБЕ ХАЛЁРА Выказванне абурэння, злосці, гневу. *Абадай цябе халёра, Мікола, так мы з табой і да ночы поле не ўспашам! Глядзі: у каня супоня парвалася! Сітцы Докш.*

АБВАЛІЦЦА Ў ВОБМАРАК Страціць прытомнасць. *Як пачула пра ўсё гэта – абваліся ў вобмарак. Ракаў Засценак Сен.*

АБ’ЭДДЗЕ ВАЎЧЫНАЕ пагард. Дзяўчына лёгкіх паводзін. *Пайшла вунь на вуліцы, аб’эддзе ваўчынае. Стайкі Арш. Не дзеўка, а аб’эддзе ваўчынае, нікома не нада такая ўжо. Касары Уш. Каму абеддзе, а каму аб’эддзе. На гэна аб’эддзе ваўчынае ніхто не пагаліцца. Ушачы Уш.*

АБ’ЭДДЗЕ МЫШЫНАЕ Рэшткі сена, якія застаюцца ў хляве пасля таго, як патачылі мышы. *Там адно аб’эддзе мышынае – куды яго ткарове даваць. Кублічы Уш.*

А БІДА ЯГО ВЕДАЦЬ (ЗНАЎЦЬ) Нічога невядома. *А біда яго ведаіць, куды ён падзеўся. Німа даўно. Рулёўшчына Сен. А біда яго знаіць. Запруддзе Сен.*

АБКЛАДЗЕНЫ ПА-ЦВЁРДАМУ, АБКЛАСЦІСЯ ПА-ЦВЁРДАМУ Жыць багата, заможна (пра заможнага, багатага чалавека). *Абклэдзены па-цвёрдому людзі: працуюць дзень і ноч на зямлі. Па-цвёрдому абклаліся, гляджу. Так раней не жылі мы. Серкуці Сен.*

АБЛІВАЎЦЬ СЫРАДОЕМ адабр. Казаць добрае пра чалавека. *Ніхто пра яе плоха ніколі не казаў, усе толькі аблівалі сырадоём. Калінава Віц. Прыемна кожнаму, як цябе абліваюць сырадоём. Крынкі Лёзн. Тая жанчына была вельмі добрым чалавекам, таму ў вёсцы яе заўсёды аблівалі сырадоём. Обаль Шум.*

АБНАГЛЁЦЬ ДА РУЧКІ Набрацца нахабства. *Абнаглеў да ручкі! Як што здэлаць, дык не. А грошы ўзяць у бацькі, дык толькі дай. Лужасна Віц.*

АБРАСЦІ МОХАМ экспрэс. Пра бруднага чалавека. *Мікіта, я вытаніў баню – ідзі памыйся, а то ўжо мохам аброс. Новая Зара Чаш.*

АБСІЛІЦЬ РУКІ Расцягнуць жылы, знясілець. *Абсіліла рукі ад работы з віламі за ўсё жыццё. Цяпер во аддыхаю на пенсіі. Вялікія Дольцы Уш. За цэлы дзень не прысела, напрацавалася, абсіліла рукі. Ушачы Уш.*

АБСТРЫГЧЫ НА ГОЛУЮ БЕЛКУ Абстрыгчы нагала. *Зарос ты дужа. Абстрыгу заўтра на голую белку. Яроненкі Гар.*

АБУ́Х АБУХО́М неадабр. Неадукаваны, неразумны чалавек.
А меншы ў нас абух абухом урадзіўся. Падбярэззе Віц.

АБЫ́СЦІ СЕМ СЁЛ З ПРЫ́СЁЛКАМІ Патрапішь шмат у якія месцы.
Як пойдзе – на даждацца: абьідзе сем сёл з прысёлкамі. Ушачы Уш.

АБЫ́СЦІ СВЕ́Т З ПРЫ́СВЕ́ТКАМ Шмат дзе пабываць. *Абышоў свет з прысвёткам, а дадому заўсёды страшна хацелася.* Лепей тут. Фарынава Пол., Вяркуды Уш.

АБЫ́СЦІ ХІТРА́ЧКОМ Абхітрыць, пакінуць у дурнях. *Усё жыццё толькі старалася, каб абьісці дзе каго хітрачком.* Павулле Уш.

АБ'Я́ДАЦЬ ВУ́ШЫ Патрабаваць ад некага клопату, увагі, матэрыяльных затрат на сваё ўтрыманне. *Купіла качак, а яны аб'элі вушы: хадзі толькі каля іх цэлы дзень, давай і давай ім есці, такія пражэрлівыя.* Славені Тал.

АВЕ́ЧЧА МО́РДА Пра чалавека з непрыгожым тварам. *Авеччу мёрду ету і відзець не хачу. Не нада яго ў хату ка мне весці.* Малашанкі Гар.

АГА́ЗАЙ ЛЕ́ЗЦІ, АГА́ЗЗЮ Ё́ ВО́ЧЫ ЛЕ́ЗЦІ, ЛЕ́ЗЦІ ЯК АГА́ЗА Выклікаць да сябе цікавасць, прыцягваць увагу. *Агазай да мяне лезіць. І што нада? Канавалава Гар. Вот прывыкла ты агаззю ў вочы людзем лезці. Успакойся.* Бешанковічы Беш. *Не лезь як агаза да чалавека. На што яму тыя пакупкі?* Курына Віц.

АГО́НЬ ЯГО ВЕ́ДАЕЦЬ Нікому не вядома, ніхто не ведае. *Агонь яго ведаець, хто заўтра там працаваць будзе.* Кавалі Лёзн.

АГРО́БУ (АДГРО́БУ) НЯМА́ Вельмі многа нечага (пра вялікую колькасць). *Яблыкаў пад яблыняй навалілася – агробу няма.* Чуцькі Сен. *Бульбы сёлета – адгробу няма.* Белая Ліпа Сен.

АДА́РВІ ДЫ ВЫ́КІНЬ Пра чалавека з адмоўнымі маральнымі якасцямі. *А які там мужык! Адарві ды выкінь! Нідзе не работаіць, п'ець. І чаго яна за яго пайшла?! Угрынкі Уш.*

АДВА́ЖНАЙ ВАДЫ́ ВЫ́ПІЦЬ Пра смелага чалавека, які нічога не баіцца. *Ты, відаць, адважнай вады выпіў, што так рэзка гаварыў з суседам.* Соржыца Беш.

АДВЕ́ДАЦЬ ГО́РКАЕ ВА́РЭВА Адчуць цяжкасці жыцця. *Так моцна мая Гання адвёдала гóркага ва́рэва, што не хоча цяпер ні з кім знаёміцца.* Ходцы Сен.

АДДА́ЛЖЫЦЬ ВО́ЧЫ Ё́ ША́РЫКА У сітуацыі, калі звяртаюцца да таго, перад кім адчуваюць сорам. *І як цяпер да Івана ісці? Сорамна! Хоць ты аддалжы вочы ў Ша́рыка.* Вугальнікі Міёр.

АДДА́ЦЬ ЗА ГО́ЛЫ БЛІ́Н Вельмі танна ацаніць што-небудзь. *Была мала грош, і майго каня аддалі за го́лы блін.* Бржэзова Лёзн.

АДДЗЯ́ЛЯЦЬ МУ́Х АД КАТЛÉТ экспрэс. Размяжоўваць розныя рэчы, умець вылучаць галоўнае, думаць лагічна *Не спяшайся, давай аддзяляць мух ад катлёт.* Ён жа не таму спіўся, што жонка ў яго

дрэнная. А, відаць, таму што праца такая, што кожны, замест грошай, даваў бутэльку. Слабада Леп.

АД ЖЫВАТА́ НАЁСЦІСЯ Уволю, удосталь. Ад жыватá наелася ў абед. Толькі напіваю. Лужасна Віц.

АДЗЁЦЦА ЯК ЗЫЗЛЯ Безгустоўна апрануцца. Ці бачыла ты Марынку – Сідараву ўнучку? Яна і сёння адзётая як зызля. Міёры Міёр.

АДЗІ́Н АДНЫ́М У адзіноце, зусім адзін (пра чалавека). Адзін адным так і пражыў свой век. Ходцы Сен.

АДЗІ́Н ГОД У нейкі мінулы год. Адзін год там бульбу на тым агародзі садзілі. Ноўка Гар. Адзін год сыраежаек было там за агародам – толькі збірай ды вары. Баравікі, Запрудзе Сен.

АДЗІ́Н НОС ЗАСТАЎСЯ Пра худога чалавека. Чаму ты так мала ясі? Паглядзі, які худы. Адзін нос застаўся. Новая Зара Чаш., Угрынкі Уш.

АДЗІ́Н РОДАМ Толькі адзін. Адзін родам ў іх сыноч у сям'і. Больш не нарадзіла. Падворыца Сен.

АДЗІ́Н ЧОРТ МАЛЯВАЎ Усё аднолькавае. Ай, да што там, адзін чорт маляваў. Войтава Віц.

АДКІ́НУЦЬ ХВОСТ 1. Стаміўшыся, легчы спаць. Гляджу, ажно дзеўкі маі адкінулі хвост, і не чуваць іх. Лужасна, Курына Віц., Ноўка Гар. 2. Захварэць, злегчы. Работы з яе як з мятлы лісця, троху напоркалася ў гародзі й хвост адкінула. Ушачы Уш.

АДЛА́МІЦЬ ГАЛАВУ́ 1. Загінуць ці пакалечыцца. Пагадзі, не будзіць слухаць, дык дзе-небудзь галаву́ адло́міць сабе. Пальмінка Гар. 2. перан. Скончыцца, перастаць (пра з'явы прыроды). І калі ўжэ мароз галаву́ адло́міць, не знаю. Холадна, і ўсё тут. Бычыха Гар.

АД ЛЫ́ЖКІ АДЛІ́ЦЬ Пра сквапнага чалавека. Што ты! Баба эта свайго не ўпусціць. Ад лы́жкі адальё, калі нада. Яроненкі, Канашы Гар.

АДНА АДНО́Й Жыць зусім адной (пра чалавека). Мужык памёр, дзеці ў Віцебску, дык жыву адна́ адно́й даўно. Вялікі Азярэцк Сен.

АДНА́ РА́МА Пра худога чалавека ці свойскую жывёлу. Карова з зімы – адна́ ра́ма, пакуль на поле не выйдзе. Лужасна Віц.

АДНА́ ТРА́СЦА Усё адно. Адна́ трáсца, ці будзе ён, ці ён не будзе. Гаравыя Польшавічы, Заручэўе Шум.

АДНО́Й ЛЕ́ВАЙ Зрабіць што-небудзь вельмі лёгка, без лішняга клопату і намаганняў. Не бойся: тваю атаву ля дома я адно́й лёвай скашу за вечар. Букаціна Віц.

АДНО́Ю РУКО́Ю Ё́СЦІ Пра беднага чалавека. Ён адно́ю рукою ё́сць, бо ў другую няма што ўзяць. Славені Тал.

АДНУ́ МА́ЧАНКУ (даць, з'есці) Зусім мала, крыху. Даў кату малака адну́ ма́чанку. Зрання з'ёў адну́ ма́чанку і да абедна во не хачу нічога. Лужасна Віц. Што за дзеці цяпер не ешчыя: з'ядуць адну́ ма́чанку і крычаць, што сытыя ўжо. Баравікі Сен.

АДПРА́ВІЦЬ СТОЛ абрад. Аднесці на службу ў царкву памінальную ежу. *Адпра́вілі стол у царкве, ды і на кладбішчы памянём.* Нямойта Сен.

АДСТО́ІЦЬ У ПІЛЁ Адпрацаваць на распілоўцы дроў. *Касіла, жала, кароў даіла і ў пілё адсто́іла.* Іванск Чаш.

АД СІБЕ́ НЕ АДСТА́ВІЦЬ Пра таго, хто ніколі не адмаўляецца выпіць за кампанію гарэлкі. *Ну да, ад сібe не адста́віць.* Будзець піць, сколько нальюць. Кулакова, Лужасна Віц.

АДСТУПІ́ЎСЯ БОГ І ЛЮ́ДЗІ Пра нешта непрыемнае, недагледжанае. *Хата ў іх – адступі́ўся бог і лю́дзі.* Стайкі Арш. Слухай, адступі́ўся бог і лю́дзі. Як так можна саседзей не любіць? Канавалава Гар.

АДЫСЦІ́ Ў АДХЛА́НЬ Памерці. “Ці чула ты, што ўчора сусед адышоў у адхлань?” – “Не. Шкада... А такі добры чалавек быў”. Камаі Паст.

АД ЯЙЦА́ АДАЛЬЕ́ неадабр. Пра вельмі скупага, сквапнага чалавека. *Свякроў была – не дай бог: ад яйца́ адалье́, як нада ёй.* Канашы, Ноўка Гар.

АЖ ВУ́ШЫ ВЯ́НУЦЬ У сітуацыі, калі прыкра, непрыемна слухаць каго-небудзь. *Ты гаворыш, а ў мяне аж ву́шы вя́нуць.* Сачы за мовай! Гадка слухаць! Хоць бы дарослых уважыў. Гаршчэўшчына Тал.

АЖ ГАВО́РЫЦЬ адабр. Вельмі прыгожае, чыстае, прывабнае, дагледжанае што-небудзь. *Вокны мае аж гаво́раць, як вымыла іх з зімы.* Лужасна Віц. *Бульбачка наша аж гаво́рыць пасля таго, як агарод з нявесткай выпалалі ўчора.* Любата. Канашы Гар.

АЖ МАЛА́КО КІ́СНЕ Пра што-небудзь непрыемнае. *Вот нудзіш і нудзіш цэлы дзень, а мне ўсё гэта непрыятна так, што аж малако́ кісне.* Ноўка Віц.

АЖ МАСКВА́ ВІДА́ЦЬ Пра вельмі кіслае нешта, ад чаго зводзіць сківіцы. *Яблыкі нашы – аж Масква́ віда́ць.* Ноўка Гар. *Шчавель скіс у каструлі. Хлібнуў – аж Масква́ віда́ць.* Лужасна Віц.

АЖ НОС ГАРЫ́ЦЬ Пра чалавека, якому вельмі хочацца выпіць. *Віталь настолькі хоча выпіць, што аж нос гары́ць.* Копці Віц. *Яшчэ зранку ходзіць, гарэлку шукае, аж нос гары́ць.* Копці Віц.

АЖ ПЛÉЧЫ ШУМЯ́ЦЬ экспрэс. Адчуваць боль у плячах пасля цяжкай фізічнай працы. *Стаміўся так, што аж плéчы шумя́ць.* Не магу больш. Пайду дамоў. Рамашкава Тал. *Я так сёння наробіўся на камбайне, што аж плéчы шумя́ць.* Славені Тал.

АЖ ПУП ТРАШЧЫ́ЦЬ Выконваць цяжкую фізічную працу; падымаць цяжкія грузы. *Грузілі сёння на сані дровы – аж пуп трашча́ў.* Славені Тал.

АЖ СВЕ́ЦІЦА (СВІ́ЦІЦА) неадабр. 1. Пра вельмі худога чалавека. *Нічога не есць малы, такей худы, аж сві́ціца.* Лужасна Віц., Казловічы Гар. *Высыхла, як сцяблінка, аж све́ціца ўся.* Баравікі Сен. 2. адабр. Вельмі чысты, вымыты. *Паталок вымыла перад баняй – аж све́ціца.* І красіць не будзем сёлета. Мазалава Віц.

(АЖ) ХВОСТ РАСЦЁ Пра работу, якую трэба зрабіць, якая чакае сваёй чаргі. *Усё бягом ды бягом, а работка стаіць, аж хвост расцё.* Крынкi Віц. *Не пасадзілі агарод у маі – хвост расцё.* Вароны Віц.

АЖ ЧЭРЦІ ВУШЫ ПАЗАТЫКАЛІ Вельмі моцна, голасна плакаць ці крычаць. *Так крычаў, так крычаў, што аж аж чэрці вушы пазатыкалі.* Павулле Уш.

АЛЁША СТАВАСЬМЫ Дурань. *Ты вось як Алёша ставасьмы, чэснае слова.* Зубкі Лёзн.

АЛЯР СПРАЎЛЯЦЬ Вельмі моцна крычаць. *Такі аляр справілі былі, што людзі з усіх ваколіц збегліся.* Ушачы Уш. *Аляр справіў, аж чэрці вушы заторкнулі.* Ушачы Уш.

АНДЗЕІ РАЗВÓДЗІЦЬ Гаварыць пустое. *Ігнат толькі андзёі развóдзіць, а рабіць і не падумаіць.* Касары Уш.

АНТÓНАВЫ БАЙКІ Нешта выдуманое, непраўдзiвае. *Не буду я больш цябе слухаць, надакучылі гэтыя антóнавы байкі.* Ажарава Паст.

АПРАНАЦЦА (АПРАНУЦЦА) ЯК ДАМІЦЭЛЯ Апранацца не да месца, смешна, неўпапад. *Апранайся не як Даміцэля, а нармальна: людзі прыйдуць.* Ласкаўшчына Міёр. *Што ты апранулася як Даміцэля і пайшла людзей смяшыць?* Язна Міёр.

АПРАНАЦЬ СУКЭНКУ АХВЯРЫ Рабіць з сябе ахвяру. *Дзяўчына тая, я так думаю, спецыяльна апранула сукэнку ахвяры, каб усе яе жалелі.* Касары Уш.

АРАЦЬ ЯК БЯЛУГА Моцна крычаць. *Чаго ты арэш як бялуга?* Обаль Шум.

АРДУ ДРАЦЬ Моцна сварыцца, спрачацца, нешта не падзяліць. *Арду дралі, што аж суседзі чулі.* Угрынкi Уш.

АСАКОЮ СКАКАЦЬ У ВÓЧЫ Надакучаць. *Мужчыны выйшлі на двор. Абiваючы росную націну, пайшлі па градах да рова, каб асакою не скакаць ў вóчы людзям.* Псуя, Ластавічы, Шыпы Глыб.

АСЁЛ РАМЁННЫЯ ВУШЫ зневаж. Не вельмі разумны, прыдуркаваты чалавек. *Не чалавек, а асёл рамённыя вушы.* Зубкі Лёзн.

АСТАРЫЦЬ СЯБЕ Апусціцца, перастаць даглядаць сябе, клапаціцца пра свой знешні выгляд. *Астáрыла сама сябé. А яшчэ ж маладая.* Матырына Уш. *Астáрыў сябé й так, а яшчэ прыкiдваіцца, што яго нешта цікавіць.* Ушачы Уш.

АТОПКАМ ХЛЕБ РЭЗАЦЬ Жыць у беднаце і нястачы. *Жывём нішто сабе. Як кажучь у нас, атóпкам хлеб не рэжам.* Ляснеўшчына Уш. (ад абл. атóпак ‘лапаць’)

АТРЫМАЦЬ (АТРЫМЛІВАЦЬ) ВЫСПЯТКА Быць пабітым па ягадзіцах (звычайна ў дачыненні да дзяцей). *Дзеці, не дурэйце, а то зараз атрымаеце ў мяне выспятка.* Дабрамыслі Лёзн.

АХІНЁЮ НЯСЦІ Гаварыць няпраўду ці нешта безсэнсоўнае.
*Ой, ахінёю нясці ты любіш! Заманаў мяне, ідзі каму-нібудзь другому
расказвай.* Касары Уш.

АЧМУТ У ГАЛАВУ ЗАЙШОЎ Затлуміцца, з'ехаць з глузду. *Ачмұт
у галаву зойдзе – дурак дураком.* Касары, Кублічы, Сарочына Уш.

АШЧЭП'Ю (АШЧЭПКАМ) ТРЫМАЦЦА Моцна, абярuch трымацца.
Яна за свайго мужыка ашчэп'ю трымаецца, каб не ўцёк. Касары Уш.

АШЧЭРЫЦЬ ЗЎБЫ Памерці, сканаць. *Прыйдзе час – ашчэрыць
зубы, хай не думаіць, што ён вечны.* Заазер'е Уш.

Б

БАБА З БОЧКАЙ Дажжавая хмара. *Глян' у неба: баба з бочкай вон
надзвігаецца!* Марцюхова Тал.

БАБЛА ЯК БЛОХ Пра вялікую колькасць грошай. *Ды ў гэтага
Мішкі баблa як блох.* Радзюкі Шарк.

БАБЕ СЭСЦІ, ЯК ДОБРАЙ БАБЕ СЭСЦІ Невялікая тэрыторыя,
плошча. *Гароду таго – бабе сёсці, ні бульбы пасадзіць, ні парнік
паставіць.* Анэліна Тал. *Наша поле – як добрай бабе сёсці: і хочаш пасеяць
сёе-тое, а месца няма.* Курмялёўка Леп.

БАГАРОДЗЦУ ЧЫТАЦЬ Маліцца. *Кожны дзень трэба багародзіцу
чытаць, каб дрэннага не было.* Красыні Лёзн.

БАЙКА-ТАРАБАЙКА Хлуслівыя апаведы, нешта пустое. *Спыняй
ты свае байкі-тарабайкі!* Матырына Уш.

БАЛЬШЭЙ ГЛЫТАН РОТ ДЗЯРЭЦЬ Пра сквапанага чалавека, які
занадта імкнецца да матэрыяльных выгод. *Ну дык нада было пра здароўе
думаць: усіх грошай не заробіш. А так жа во і кажуць, што бальшэй
глытан рот дзярэць.* Канашы, Ноўка Гар., Сянно Сен.

БАМБУК КУРЫЦЬ Лайдачыць, ухіляцца ад работы. *Во работнікі
дык работнікі: трошкі напалолі буракі і селі ў траву. І да вечара давай
бамбук курыць.* Лужасна Віц.

БАРАБАЊІЦЬ ЕРУНДУ Гаварыць абы-што. *Ды Гошка заўсёды
ерунду барабаіць, ніколі на толку нічога не скажа.* Якубова Шарк.

БАРАДУ БІЦЬ Плявузгаць, гаварыць абы-што. *Бараду ты б'еш
нейкую – не веру ні слову.* Багданава Сен.

БАРАЗНУ КЛАСЦІ Араць. *Бацька мой дужа хараішо ўмеў баразну
класці: ніхто так не ўмеў, як ён, роўненька прайсці.* Туркова Міёр.

БАСНІ БАЯЦЬ. Займацца пустымі размовамі. *Хопіць басні баіць мне:
надаела слухаць.* Нямойта Сен.

БАСЦЯЦА ПА ЗАВУГОЛЛЯХ Марна траціць час, сланяючыся без
справы. *Ты лепш чым басцяца па завуголлях, матцы ідзі дапамагі.*
Навасельцы Шарк.

БЕГАЦЬ ЯК АД ХВАРО́БЫ Ухіляцца, пазбягаць нечага небяспечнага. *Брат ад яе бэгае як ад хваро́бы.* Старыя Крукі Міёр.

БЕГЧЫ ГОРБ УШЧАМІЎШЫ Бегчы, сагнуўшыся ад страху. *Малання як ударыла, дык я праз поле басяком бэгла горб ушчаміўшы.* Ветрына Пол.

БЕЗ ЗА́ДНІХ НОГ Быць вельмі стомленым. *Замаріліся, прішлі без за́дніх ног – і спаць.* Кулакова Віц., Ноўка Гар. *Я прыйшоў з работы і лёг спаць без за́дніх ног.* Радзюкі Шарк.

БЕЗ МЫЛА ЛЕ́ЗЦІ груб., асудж. Падхалімнічыць, лісліва даагаджаць каму-небудзь. *Без мы́ла лёзці к таму, каму нада, у яе харашо палучаецца.* Кулакова Віц. *Што без мы́ла лёзеш к чалавеку?* Канашы Гар.

БЕЗ ПЕРАСТА́ННЯ, БЕЗ ПЕРІСТА́НКУ (гаварыць). Бесперастанку, несупынна гаварыць. *Ты з ёй пачнеш гаварыць, дык жа не спыніць.* *Без пераста́ння гаво́рыць.* Баяноўшчына Пол. *З ім не магу гаваріць: ён жа без періста́ння табе тряшчыць і слухаць цібе не хочыць.* Канашы Гар.

БЕЗ РАЗГІ́БУ Не разгінаючыся. *Без разгі́бу на агародзе да абеду палолі: травы – процьма.* Канашы Гар.

БЕЗ СТУ́КАТУ БЕЗ ГРУ́КАТУ Неўпрыкмет, без усякіх адзнак. *Без сту́кату без гру́кату ўсё неяк, а тут глядзіш ужэ – свадзьбай пахнець.* Вярэчча Гар.

БЕЗ УСЯ́КІХ Я́КІХ Без адгаворак, без лішніх слоў, абавязкова. *Памыеш посуд без уся́кіх я́кіх – пойдзеш на двор гуляць.* Орша Арш.

БЕЛАРУ́СКІ ЛЕС Вялікі, неабсяжны, агромністых памераў. *Не агарод, а белару́скі лес.* Стайкі Арш.

БЕЛЬ БЕ́ЛЛЮ Пра ярка-белы колер. *Сады цвітуць сёлета – бель бёллю.* Вялікі Азярэцк Сен.

БЕ́ЛЬКУ ПІЦЬ Жыць без цяжкасцей, у сваё задавальненне. *Мой сусед, колькі яго знаю, усё жыццё бёльку п'е: няма ў яго праблем ні з хазяйствам, ні з работай, ні з дзецьмі.* Горныя Ходцы Сен. (ад. абл. белька 'бязрозавік').

БІЦЬ ТАЎКУ́ШКАЙ Гаварыць без толку, хутка. *Сядзяць там толькі, як бабы базарныя, і б'юць таўку́шкай.* Шапурова Віц.

БЕ́ЛЬМЫ ЗАЛІ́ЦЬ груб. Напіцца гарэлкі. *Бёльмы свае зальё і нервы трэпіць усім.* Глушыца Шум.

БІЦЬ У КАРАК Крывадушны, няшчыры чалавек, які за вочы гаворыць адно, а робіць іншае. *Я намагала ім строіцца, а ён ішас б'е мне ў ка́рак.* Якубова Шарк.

БЛІ́СЬ ДЫ Я́СЬ Зіхатліва, шыкоўна (пра раскошна апранутую дзяўчыну, на якой дарагія ўпрыгожанні). *Ідзе – блісь ды ясь, а мы ўсе рты параскрывалі.* Дзёрнавічы В.-Дзв. *Як ішла – блісь ды ясь, адступіся, гразь.* Ушачы Уш.

БЛЫ́НДЫ ПРА́ВІЦЬ Доўга і шмат гаварыць. *Досыць блы́нды пра́віць, пайшлі на дамах.* Заручэўе Шум.

БЛЯХА-МУХА! *выкл., груб.* Выказванне злосці, незадаволенасці, абурэння. *Во, бляха-муха! Як выйшла! Ніхто і не думаў.* Лужасна Віц. *Бляха-муха! Можэ, спаць досыць ужо?! Іванск Чаш.*

БОГ ДАРОГУ ПЕРАБЕГ Пра таго, каму пашчасціла ў жыцці. *Сіратой у дзетдом аддалі. А тады глядзі ты: Бог дарогу перабег – і ўсё склалася як нада.* Свяча Беш.

БОГУ ЎГОДНЫ *адабр.* Пра добрага чалавека, за якога ва ўсіх справах заступаецца Бог. *Відна, я Богу ўгодная, што так доўга жыўу і людзі ўслед не плююць.* Канашы Гар.

БОЖА ЗБАЎ! Пажаданне чалавеку на добрае жыццё і лад у гаспадарцы. *Божэ збаў ад хвароб ды ад такіх людзей.* Малашанкі Гар.

БОЛЮСЬ І АСТАТНЯЯ ШУМА *пагард.* Людзі, якія не карыстаюцца павагай у грамадстве. *На юбілей не хочацца запрашаць болюсь і астатнюю шуму.* Ветрына Пол.

БРАМУ ЛАДЗІЦЬ, БРАМУ СТРОЎЦЬ Сустракаюць маладых на вяселлі. *У Лютака дачка замуж ідзе, пара браму ладзіць. Нясіце стол, ікону. Вярэнькі Паст. Бацька, шаваліся хутчэй. Вуньдзіка маладыя едуць. Час браму строіць.* Лынтупы Паст.

БРАЦЬ ЗА ШЧЭЛЭПЫ Прымушаць паступаць пэўным чынам. *А ўзялі б яго за шчэлёпы – сказаў бы.* Пашкі Шарк.

БРАЦЬ МНОГА НА СВОЙ РОЗУМ Хацець быць разумнейшым, чым ёсць на самай справе. *У Сяргея была такая натура: часта любіў браць многа на свой розум.* Псуя, Ластавічы, Шыпы Глыб.

БРАЦЬ НА АНТАБЫ Правакаваць, падбухторваць на нешта. *Ты мяне, знаеш, на антабы не бяры! Не буду я з табой сварыцца з-за нейкай курыцы.* Канахі Міёр.

БРАЦЬ НА ДУКІ Дабівацца чаго-небудзь ашуканствам, хітрыкамі. *Яна яго бярэць на дукі – нічога там німа.* Ушачы Уш.

БРАЦЬ НА ПУП Вельмі старацца, выконваючы цяжкую фізічную працу. *Не бяры на пуп: усю работу не пераробіш.* Ушачы Уш. *Не бяры на пуп дужа, як хату састаўляць будзеце. Ніхай маладыя робяць.* Ноўка Гар.

БРАЦЬ НА ЦУГУНДАР Прымушаць. *Не хоча дровы калоць, прытварыўся хворым. Бяры яго на цугундар, будзе як міленькі.* Славені Тал.

БРАХНІЮ ЛУПІЦЬ Хлусіць, гаварыць няпраўду. *Зноў ты, як дурачок, брахню тут дзеўкам лупіш. Ідзі адсюль.* Кавалі Лёзн.

БРОНЬ БОЖА! *выкл.* 1. Выказванне-папярэджанне ад чаго-небудзь. *Бронь Божэ сказаць майму саседу што проціў! Са свету зжыве.* Ноўка Гар. 2. Выказванне адмаўлення чаго-небудзь. *Бронь Божэ, каб я што чужое ўзяла калі. Нікагда!* Казловічы Гар.

БУНЧЫКІ БЯРУЦЬ Пра таго, хто ўпарціцца, капрызнічае, не згаджаючыся на што-небудзь. *Не псіхуй, а бярыся за работу. А то цябе нешта яшчэ з учарашняга бунчыкі бяруць.* Славені Тал.

БУХАЎЦЬ ПА-ЧОРНАМУ *груб.* Стаць п'яніцам, співацца. *А ён бухаіць па-чорнаму – хто ж з ім такім жыць будзе?* Раманава Гар.

БУ́ХАЦЬ ЯК У БО́ЧКУ Моцна, надрыўна кашляць. *Малы пагуляў сёння па вуліцы, дык цяпер бухаіць як у бочку.* Славені Тал.

БЫЦЬ АБАЊІТЫМ Пра каго-небудзь непаслухмянага (звычайна пра дзяцей). *Мае ўнукі такія былі такія абанітыя, што, во як прыедуць, бязуруцца цэлы дзень.* Мяжа Гар.

БЫЦЬ (ВІСЁЦЬ) НА КРУЧКУ Знаходзіцца пад нечай уладай, у поўнай залежнасці ад некага. *Доўга яны былі на кручку ў нас. А тады мы, як кажучь, адпусцілі сітуацыю.* Варапаева Паст. *Ён у мяне даўно вісіць на кручку. І сам здагадваецца чаго.* Забор'е Сен.

БЫЦЬ ПАД БУЛДОЙ *неадабр.* Знаходзіцца ў нецвярозым стане. *Быў пад булдой пастаянна ды скандалы закатываў.* Сянно.

БЫЦЬ У ПАДВОДАХ Нешта падвозіць, перавозіць на кані. *Івана тады дома не было, быў у падводах.* Касары Уш.

БЫЦЬ У ТРЭЦІХ Быць траюрадным братам ці сястрой. *Мы ўжэ з імі былі ў трэціх Не такая і блізкая радня, калі разабрацца, каб на свадзьбу пріглашаць.* Канашы Гар.

БЯДА́ ЗА БЯДО́Й, БЯДА́ ПА БЯДЗЁ́ Пасля аднаго няшчасця здараецца другое. *Бяда́ за бядой ходзіць: сыночка пахараніла во пасля мужыка.* Казловічы Гар. *Бяда́ за бядой у іх у сям'і.* Баравікі Сен. *Бяда́ па бядзе – не знаю, як жыць далей.* Алексінічы Сен.

БЯЖАЎЦЬ НА ЧАТЫРО́Х НАГА́Х Бегчы з усіх ног. *Аўтобус скора: прыйдзецца бяжаць на чатырох нагах.* Калінава Віц.

БЯРЫ́ НЕ ЗБЯРЭ́Ш Вельмі многа (пра вялікую колькасць нечага). *Ягад там у барку – бяры не збярэш за дзень.* Алексінічы Сен.

В

ВА́ДЗІЦЬ ГАЛАВУ́ Падманваць, хлусіць *Ці доўга ты мне будзеш ва́дзіць галаву́? Можжа, скажаш праўду?* Новая Зара Чаш.

ВАЖЖА́ ПАД ХВОСТ ПАПА́ЛА Пра капрызнага, наравістага чалавека. *Важжа́ пад хвост, відаць, папа́ла: ужэ і здаровацца не хочыць.* Лужасна Віц. Канашы Гар.

ВАЛЬТЫ́ Ў ГАЛАВЕ́ *груб.* Пра прыдуркаватага, бесталковага чалавека. *Каб не вальты ў галаве́, дык і нічога: работатаць з ім можна.* Курына Віц. *Вальты ў галаве́ – нічога не здэлаеш.* Канашы Гар.

ВА́НЬКУ ЛАМАЎЦЬ Прыкідвацца, прытварацца. *Ва́ньку ламаць пасля будзеш. Дзе маёплацце дзела?* Вяркуды Уш.

ВАРАБ'Ю́ ПА КАЛÉНУ *экспрэс.* Вельмі мелка, неглыбока. *Ну і лужына – вараб'ю па калéну – дзе тут з яе нап'ешся.* Будзіслава Віц. *Выкапаў ямку – вараб'ю па калéну.* Лужасна Віц.

ВАРО́НА З КАЛА́ ЗВАЛІ́ЦЦА *экспрэс*. Пра гарачае, спякотнае надвор'е. *Жара такая, што варо́на з кала́ звáліца, не ўседзіць на сонцы*. Заазэр'е Пол.

ВАРО́НА РАБУ́НЬСКАЯ *неадабр*. Марудлівы чалавек. *Во варо́на рабу́нская! Усю работу пераробіла, пакуль ён гвозд убіў*. Малашанкі Гар.

ВАРУШЫ́ЦЬ ПА́МЯЦЬ Успамінаць пра што-небудзь ці каго-небудзь. *Бабка наша, як ні прасілі калі, не любіла варушы́ць па́мяць*. Чашнікі Чаш. *Нашто ты па́мяць варушыш – к дабру не прывядзе*. Папялейкі Шарк.

ВАСПАЛÉННЕ ХІТРАСЦІ *іран*. Выказванне ў сітуацыі, калі нехта прыкідваецца хворым. *Васпалéнне хі́трасці яго хвароба называецца, каб у школу не ісці*. Курына Віц.

ВЕК ШТО КУПА́ЛЬСКАЯ НОЧ Малы, кароткі. *Без пары памёр сусед – век, што купáльская ноч*. Лужкі Шарк.

ВЕ́РА-ДРАБІ́ЛАЎКА Пра чалавека, які ёсць многа, але не папраўляецца. *Ты як тая Вера-драбі́лаўка: ясі, але ў цябе нідзе не адкладаваецца!* Зарэчча Тал.

ВЕ́РЗЦІ ПРАЗ ЛА́ЎКУ Весці пустыя размовы. *Саседка забягала, чорт яе пабяры, вярзла́ праз ла́ўку, надаела ўжэ́ слухаць*. Шапурова Віц.

ВЕСЛАВА́ЦЦА ЯК СУ́ПРАЦЬ ВАДЫ́ ЖЫЦЬ, з цяжкасцю пераадольваючы перашкоды. *Галя, суседка мая, адна з дзіцём засталася*. Цяпер віслу́ецца як су́праць вады́. Обаль Шум.

ВЕ́СЦІ АНДРЫ́ГУЛЫ Весці пустыя, непатрэбныя размовы. *Не магу і не буду ве́сці андры́гулы з такімі людзьмі*. Ветрына Пол.

ВЕ́ЧНА ВЯКО́М Спрадвеку, здаўна. *Ве́чна вяко́м на Радуніцу дождж з абеда*. Рэчкі Сен.

ВІ́ЛАМІ ПІ́САНА У сітуацыі, калі невядома, ці збудзецца нешта. *Яшчэ ці даждзюся я іх тут, ві́ламі пі́сана*. Мазалава Віц.

ВІ́ЛЫ ТАЧЫ́ЦЬ НА БАРА́НА Злавацца. *Кінь ты ві́лы тачы́ць на бара́на, усё нармальна ж*. Баравуха Пол.

ВІ́СЭЦЬ ЯК НА КАЛКУ́ Пра велікаватае адзенне, якое не аблягае цела. *Раней маці куртку навыраст купляла. Адзенеш, а яна ві́сіць як на калку́*. Славені Тал.

ВІ́СЬМА ВІ́СЭЦЬ Не разгінаць спіны, не адыходзіць ад некага ці нечага. *Ві́сьма ві́села над над ім, бывала, пакуль урокі зробіць, – таму і толк быў*. Угрынкі Уш. *Матка над калыскай і год, і два ві́сьма ві́сіць, а тады яны, як вырастуць, слухаць не хочуць*. Ушачы Уш.

ВО ПРА́ЯВА! *выкл*. Выказанне здзіўлення. *Во прая́ва! Што тут скажаш!* Барань Арш.

ВОТ ТАК АВЕ́Ц СТРИ́ГУЦЬ! Выказванне задаволенасці ад свайго ўмельства пры якасным выкананні работы. *Усё ў парядачку ціперь, усё як нада*. Як мама любіла гаварыць, вот так аве́ц стрі́гуць! Ноўка Гар.

ВОЎК ДРА́НЫ *зневаж.* Чалавек, якому давлялося ў жыцці перажыць шмат цяжкасцей і выпрабаванняў (часта пра таго, хто быў у месцах зняволення). *Што ты з ім заводзішся? Ці не знаеш, што эта воўк дра́ны. Ён, па-мойму, шэсць гадоў ад званка да званка адсідзеў.* Канашы Гар.

ВОЎЧАЯ СВА́ДЗЬБА Зграя ваўкоў ці сабак у час пецкі. *Сёлета неяк воўчая сва́дзьба прашла незаметна.* Ульянавічы Сен.

ВО́ЧЫ ВЫ́ЛУПІЦЬ *груб.* 1. Уставіцца, утаропіцца. *А што яму: во́чы вы́лупіць і стаіць, як астукан.* Баравікі Сен. 2. *перан.* Выразам твару паказваць здзіўленне, збянтэжанасць, разгубленасць. *А я тады сама сабе не паверыла. Во́чы вы́лупіла і стаю. Будзь што будзіць.* Забор'е Сен.

ВО́ЧЫ ЗАСЫ́ПАЦЬ Пахаваць (аддаць нябожчыка зямлі). *Пакуль мае во́чы не засы́піце, няхай мая хатка стаіць.* Касары Уш.

ВО́ЧЫ НЕ ПРАСЫХА́ЮЦЬ *асудж.* Пра таго, хто злоўжывае спіртным. *Во́чы не прасыха́юць ад гэтай гарэлкі. Калі ўжо нап'ецца!* Багданава Сен.

ВО́ЧЫ ПА Я́БЛЫКУ Пра чалавека, які спужаўся. *Ад убачанага былі во́чы па я́блыку.* Гаўрылаўцы Брасл.

ВО́ЧЫ СЛУ́ПАМ СТА́ЛІ Пра чалавека, які адчувае моцнае пачуццё страху. *Вочы слўпам ста́лі, калі прачыталі пра ўсё гэта.* Падбярэззе Віц.

ВО́ЧЫ Ў САБА́КІ ПАЗЫ́ЧЫЎШЫ Без сумлення. *Толькі во́чы ў саба́кі пазы́чыўшы можна было так зрабіць.* Лужкі Шарк.

ВОШ АПО́ЎЗЛАЯ *пагард.* Пра неразумнага, маральна нізкага чалавека. *Нічога не аб'ясніць ён, бо сам вош апо́ўзлая.* Пушкі Лёзн.

ВОШ ТА́Я! *выкл., зневаж.* Негатыўнае выказванне ў адносінах да самаўпэўненага ці ганарлівага чалавека. *Яна яшчэ мне ўказваць будзець! Вырасці сначала. Вош та́я!* Лужасна Віц. *Хто б гаварыў, вош та́я!* Сядзі і маўчы, пакуль сядзіцца. Пальмінка Гар.

ВУГЛЫ́ АББІ́ВАЦЬ 1. Хадзіць, бадзяцца без справы. *Можна, ўжо хопіць вуглы́ аббі́ваць? Займіся чым.* Ула Беш. 2. Доўга і настойліва хадзіць па нейкай справе, дамагаючыся свайго. *Што ты з этай бумажынай ездзіш ды вуглы́ аббі́ваіш? Нічога не выхадзіш.* Вярэчча Гар. *Вуглы́ я ў той год доўга аббі́ваў у сельсавеце.* Канашы Гар. *Адай ты тое, што іхняе: спакою ж, знаю, не дадуць. Во будуць толькі ўсё лета хадзіць ды вуглы́ аббі́ваць.* Малая Вядрэнь Чаш.

ВУСА́ТЫ ЛІНЬ *экспрэс.* Пра лянівага, марудлівага чалавека. *Уставай, вуса́ты лінь, у школу спознішся!* Дуброўна Дубр.

ВУ́ШЫ АПУСЦІ́ЦЬ Завянуць, засохнуць (пра расліну). *Засох ад сонца і ву́шы апусці́ў мой цвятчак: не паліваны ж нідзелю цэлу.* Мазалава Віц. *Ву́шы апусці́лі ад жары бурачкі маі, што ўчора адсадзіла.* Вярэчча, Канашы, Ноўка Гар.

ВУ́ШЫ ГРЭ́ЦЬ Падслухоўваць, употай прыслухоўвацца. *Унукі сядзелі кала мяне, ву́шы грэ́лі, пакуль з Максі́міхай гаварыла.* Малая Вядрэнь Чаш.

ВЫБИЩА З ГОРА Зажыць у дастатку. *Выбіліся з гора наканец-такі.*
Пальмінка Гар.

ВЫБИЩА З ГРОШАЙ Застацца без грошай у выніку розных трат.
Выбілася з грóшай дзеўка. Буду памагаць, а то ў горадзе адны траты: то адно, то другое купіць нада. Кулакова, Лужасна Віц.

ВЫВАМ ВЫЦЬ *Вывам выю, а рады даць не магу.* Новая Яблынька
Тал.

ВЫВЕСЦІ З ГАЛАВЫ Забыць, перастаць думаць пра нешта. *А я з галавы гэта вывела даўно, а цяпер і ўспамінаць не хачу.* Ушачы Уш.

ВЫГАЛІЦЬ ВОЧЫ, ВЫГАЛЯЦЬ ГЛАЗЫ Зрабіць вочы вялікімі,
паказваючы сваё здзіўленне. *Выгаліць вочы і стаіць як дурніца.* Сянно Сен.
Ты мне тут глэзы не выгаляй попусту, я не мальчык табе. Лужасна Віц.

ВЫГАЛЯЦЬ ГЛАЗЫ НА ЧУЖОЕ Зайздросціць, квапіцца на чужое.
Нюрка, не выгаляй глэзы на чужоё. Ты ж позна пасадзіла сваю бульбу. І ў цябе яшчэ ўзыдзіць. Прудок, Гарадок Гар.

ВЫГЛЯДАЦЬ НА СТО ПЯЦЁРАК Выглядаць вельмі добра. *І стала я выглядаць на сто пяцёрак, як у маладосці.* Гута Паст.

ВЫЕСЦІ (ПРАЭСЦІ) МАЗГІ (ГАЛАВУ) *экспрэс* .Дапячы, дастаць.
Выела ты мне мазгі ўжэ са сваімі грошамі. Колькі ні дай – усё мала!
Мазалава Віц. *Праёла мазгі жонка з гэтай верандай: калі пачнём строіць?*
Лужасна Віц. *Не магу, як мне праядаюцьгалаву. Сам жа не дурны, знаю што і калі.* Сарочына Уш.

ВЫЖЛУКТА САБАЧЧА! *неадабр.* Пра п'яніцу. *Ах ты выжлукта сабачча! Зноў набраўся! Тоўпіна* Чашн.

ВЫПІСАЦЬ ПАРУ ГАРАЧЫХ Пабіць, ударыць каго-небудзьса
злосці. *Ну тады і выпісаў яму пару гарачых.* Кавалі Лёзн.

ВЫПІЦЬ НА АГЛАБЭЛЬНУЮ Выпіць апошнюю чарку на
развітанне. *Яшчэ не выпілі на аглабэльную, а вы ўжо дамоў засабіраліся.*
Александрова Сен.

ВЫПІЦЬ НА ПЕРШУЮ РУКУ. Хутка, на хаду. *Выпілі мы тады на першую руку – і на дамах.* Завыдрына Уш.

ВЫПУСЦІЦЬ ПАР Супакоіцца, пазбавіўшыся ад эмацыйнага
напружання. *Схадзі накрычы, выпусці пар свой.* Стайкі Арш.

ВЫРАСЦІ БЭЙБУСАМ *неадабр.* Пра таго, хто вырас, стаў дарослым,
а паводзіць сябе, як дзіця, і нічога не ўмее рабіць *Вырас бэйбус, але розуму*
ані няма. Пушкі Лёзн. *Во і вырасце такім бэйбусам, бо толькі ў тэлефон*
глядзіць. Сянно Сен.

ВЫРАСЦІ РАСТРАПУЛЛЯЙ *неадабр.* Пра дарослую неакуратную,
нехайную дзяўчыну. *У маёй сястры адна дачка такая ўжо чысцёха,*
а другая, колькі з ёй ні змагаліся, растрапулляй вырасла. Докшыцы Докш.

ВЫРВАЦЬ (ВЫРЫВАЦЬ) ЗДАРОЎЕ (каму) Нерваваць, падрываць
здараўе. *Вырваў мне здараўе паследняе.* Лужасна Віц. *Не вырываў астаткі*
здараўя! Ушачы Уш.

ВЫРВАЦЬ НЕРВЫ Знерваваць. *Усе мае нервы вырваў начыста.* Баравікі Сен.

ВЫРВАЦЬ ТРЫ ШПАКЕЎЦЫНЫ З'ехаць з дому, нічога з сабой не забраўшы. *Вырвала тры штакёўцыны і ўкаціла, усё пакінула яму ды дзецям.* Марцюхова Тал.

ВЫСАХНУЦЬ ЯК САВА Ё КАЛЯДЫ Пра жанчыну, якая вельмі пахудзела за кароткі тэрмін. *Не пазнаю цябе. Высахла як савя ў Каляды.* Шаўкаўшчына Чаш.

ВЫСАХНУЦЬ ЯК ТАРАН (ТАРАНКА) Схуднець. *Ад работы за лета высах як таран мужык.* Полькавічы Шум. *Ты, гляжу, высахла як таранка ад сваёй вучобы.* Валосава Тал.

ВЫСАХНУЦЬ ЯК ШЧЭПКА, ЯК ШЧЭПКА Пра чалавека, які моцна схуднеў. *З бальніцы ўчора явіўся, высах як шчэпка.* Доўжа Віц. *Таня ейная нешта зусім высахла як шчэпка.* Касары Уш. *Зусім нічога не ясі, як шчэпка будзіш сора.* Ноўка Віц.

ВЫСЛУХВАЦЬ НА ПОЎНЫЯ ВУШЫ Пра таго, хто вымушаны поўнасьцю, да канца выслухоўваць нечыя гаворкі. *Не першы раз і не апошні мне выслухваць на поўныя вушы, таму нічога, пацяплю.* Крошына Уш.

ВЫТЛУМІЦЬ МАЗГІ Дапачы, надакучыць, даняць суразмоўніка. *Вытлумілі за дзень мазгі на рабоце, спасу нет.* Рада во што дома. Мазалава Віц.

ВЫЦЕРЦІ ШЭРЫЯ БЛЮХІ Правучыць для постраху. *Там табе вытруць шэрыя блюхі, чыкацца не будуць.* Касары Уш. *Там табе ў арміі вытруць шэрыя блюхі, чыкацца не будуць.* Царкавішча Уш.

ВЫШЭЙШЫ ПІЛАТАЖ *экспрэс.* Самай высокай якасці. *Загнаў машыну ў гараж да знаёмага, дык мне так яе пачынілі – вышэйшы пілатаж цяпер!* Слабада Леп.

ВЯЗЬМО ВЯЗАЦЬ Вельмі доўга рабіць нешта. *Нешта няма нашага таткі з поля, – сказала маці, – што ён там робіць? Вязьмо вяжа?* Паўночнае Гняздзілава Докш.

Г

ГАВАРЫЦЬ З БОГАМ Маліцца. *Бабулька нашая кожны дзень раніцай і ўвечары гаворыць з богам.* Беразіно Докш. *Як цяжка было калі, дык любіла гаварыць з Богам.* Іванск Чаш.

ГАДАМ ЛЕЗЦІ Надакучаць. *Гадам лез і так і сяк і палучыў сваё.* Булахі Глыб.

ГАДАМ ПАХНЕ Пра тое, што непрыемна, дрэнна пахне. *Духі гэтыя не інакш гадам пахнуць.* Пушкі Лёзн. *Гадам пахніць у хліве.* Лужасна Віц., Канашы Гар.

ГАДЗІЮКА ПАЛАСАТАЯ *зневаж.* Шкодны, вераломны чалавек (звычайна жанчына), які дзейнічае спадцішка. *Гэтай гадзіюке паласатай*

абы нешта нагадзіць другому – во тады ёй радасць. Калінава Віц., Пальмінка Гар.

ГАЗЭТУ ЧЫТАЦЬ *іран*. Галадаць (пра свойскую жывёлу – карову ці каня). *Эта нада-нада: сышоў на дзень, ні корму ў кармушку не кінуў, нічога. А скацінка, бедная, будзіць, відаць, газэту чытаць*. Канашы Гар.

ГАЛАВА́ БЯРО́ЗАВАЯ *экспрэс*. Пра неразумнага чалавека. *Ну ты і галава́ бяро́завая: ні вучыцца, ні знаць нічога не хочаш!* Пальмінка Гар. Звалі яго ў нашай вёскі “бярозавая галава”. Паставы Паст.

ГАЛАВА́ ДА ПАДУ́ШКІ Хочацца спаць. *Не паспеў бацька прыйсці з работы домоў, адразу галава́ да паду́шкі*. Відзішкі Брасл.

ГАЛАВА́ З АПІ́ЛКАМІ *неадабр*. Пра нездагадлівага, неразумнага чалавека. *У цябе мазгоў зусім няма, галава́ твая з апі́лкамі*. Лозы Тал.

ГАЛАВА́ НА ГАЛАВУ́ Ты мне, а я табе раскажу. *Ну што, Пятро, ты мне гавары пра тое, што ўчора было, а я табе пра Ганку раскажу. Галава́ на галаву́, так сказаць*. Кавалі Лёзн.

ГАЛАВА́ РВЕЦЬ Баліць галава. *Як галава́ рвець! Аж няможна трываць*. Замошша Сен.

ГАЛАВА́ СО́РАК КАПЕ́ЕК Пра забыўчывага чалавека *Гэта пайшла галава – сорок капеек: заўсёды нешта ды забудзе*. Чорнае Паст.

ГАЛАВА́ У СТО́Л (ПАЙШЛА́) Мець дрэнную памяць, пастаянна забываць пра нешта. *Галава́ ў ствол у нас у старых – нічога не здзелаеш*. Міхалкова Віц. *Я такая старая стала, што ўжэ галава́ ў ствол пайшла́*. Езярышча Гар.

ГАЛАВА́ НЕ ДЛЯ ША́ПКІ *адабр*. Пра разумнага і кемлівага чалавека: *Па ўсім відно, што галава́ ў мальца не для ша́пкі*. Канашы Гар.

ГАЛАВА́ ЯК ПУ́НЯ ВЯСНО́Й *неадабр*. Пра бесталковага, неразумнага, чалавека. *Чым ты думаў? Ці ў цібе галава́ як пу́ня вясно́й? Малашанкі Гар. У гэтага мальца галава́ як пу́ня вясно́й*. Беразіно Докш. *Штосьці, бачу, галава твая як пуны вясной*. Ляхаўшчына Паст.

ГАЛАВЕ́ШКУ ДУРЫ́ЦЬ Думаць, непакоіцца, перажываць. *Кідай сваю бедную галавешку дуры́ць: усё нармальна будзіць*. Гарадок.

ГАЛАВУ́ ЗАВАРО́ЧИВАЦЬ Не жадаць мець справу з кімсьці, адварочвацца, ігнаруючы кагосьці. *Якей ён кампаньён мне, калі галаву́ заварочываець?* Хайсы Віц.

ГАЛАВУ́ НАЛАЖЫ́ЦЬ, НАЛАЖЫ́ЦЬ ГАЛАВО́Ю Загінуць. *Галаву́ налажы́ў малец ні за што*. Букаціна Віц. *Галаву́ наложыць дзе-нібудзь, вось увідзім*. Канашы Гар. *Гэта ж трэба было так галаву́ налажы́ць – двое дзетак засталася*. Каўровая Дубр. *Налажы́ў у вайну галаво́ю дзядзька Восіп*. Малыя Смаленцы Чаш.

ГАЛАВУ́ ПАПРА́ВІЦЬ Пахмяліцца. *На другі дзень галовы напраўляць пойдзем*. Баравікі Сен. *Хазяйка, ці ёсць чым галаву́ нап्रा́віць?* Пальмінка Віц. *Учора добра паддалі, дык нада галаву́ нап्रा́віць будзіць*. Ноўка Гар.

ГАЛАВУ́ ЦЫГÁНАМ ПРАДА́ЦЬ Пра чалавека, які прымае непрадбачлівыя рашэнні або робіць неабдуманыя ўчынкі. *Во, радзі гэтай кралі гатоў і галаву́ цыгáнам прада́ць.* Малашанкі Гар.

ГАЛІ́ЦЦА НА ЧУЖО́Е Квапіцца, мець жаданне завалодаць чым-небудзь. *Не нада галі́цца на чужо́е. Яно добра не прінясець.* Лужасна Віц. *Во як галі́цца на чужо́е! А сваё дзе?* Завыдрына Уш.

ГАЛІ́ЦЬ ЗУ́БЫ неадабр. Насміхацца з каго-небудзь, рагатаць. *Што б ні сказалі яму, галі́ць зубы свае, нібы дурачок.* Ушачы.

ГАЛО́УКА САВІ́НАЯ зневаж. Дурань. *Ну ў цябе і гало́ўка саві́ная, раз ты грошы ў распранальні пакідаеш.* Калінава Віц. *Гало́ўка саві́ная, раз, гляджу, грошы ў раздзявалцы пакідаеш!* Шэлкаўшчына Чаш.

ГАМО́Н ДЗÉЛА! выкл. Пра тое, што скончылася; непажаданы канец нечага. *Гамон дзéла! Заўтра ўжо праз возера не пройдзем.* Кашчына Чаш. *Гамон дзéла, брат! Машына наша стала.* Лужасна Віц.

ГАНЯ́ЦЬ ГУСÉЙ Гучна храпіць ў сне. *Не магу спаць у дзярэўні: дзед, як толькі засне, гусéй ганяе.*

ГАНЯ́ЦЬ ЧАРЦÉЙ Пакараць, прапясочыць. *Ганя́ць чарцéй табе нада, раз не панімаеш, што табе кажуць.* Яшчэ не дарос, каб дзелаць тое, што ўздумаецца. Канашы Гар.

ГАРАДЗІ́ЦЬ ГАРАДУ́ (ГАРАДЭ́Ю, ЗГАРО́ДУ, ЕРУНДУ́) Гаварыць абы-што, хлусіць, прыдумваць бязглуздзіцу. *Не нада згаро́ду гарадзі́ць, раз не знаеш, як было.* Канашы Гар. *Не слухай ты яго, ён табе гараду́ гаро́дзіць, а ты верыш.* Кашталянаўшчына Глыб. *Хваціць гараду́ гарадзі́ць. Дурніцу найшоў. Зароўе Леп. Ай, нейкую гарадэ́ю ты гаро́дзіш, не можыць такога быць.* Старое Сяло Уш. “*Я сёння ў космас палячу!*” – “*Што ты згаро́ду гаро́дзіш тут мне п’яный!*” Орша Арш. *Паберажыся ты Бога, гаро́дзіш усякую ерунду!* Якубова Шарк.

ГАРЛЯ́НКУ ДРАЦЬ Крычаць. *Чаго ты гарля́нку дзярэ́ш? Усё роўна я цябе не чую.* Баева Дубр.

ГАСЦІ́НЦЫ Ў ХУСЦІ́НЦЫ Загорнутыя ў хусцінку ласункі ці іншыя прысмакі. *А дзе гасці́нцы ў хусці́нцы? Аддавай!* Кублічы Уш.

ГАТО́Ў УВЕСЬ СВЕ́Т (САБÉ) ЗАБРА́ЦЬ Пра вельмі сквапнага, прагнага да багацця чалавека. *Гато́вы ўвесь свет забра́ць, каб змаглі.* Камаі Паст. *Чым багцей чалавек, тым жадней бывае – гато́ў увесь свет сабé забраць, каб мог.* Хайсы Віц.

ГВА́ЛТУ КРЫ́ЧАЦЬ Вельмі моцна крычаць. *Што ты гва́лту крычы́ш? Цілеўцы Міёр.*

ГЛА́ДКА НЯ́МА Зусім няма. *Грошаў у мяне гла́дка няма.* Маляўкі Міёр.

ГЛАЗА́ НАМЫ́ЛІЦЬ Доўга чакаць, углядаючыся. *Я глаза́ намы́ліла, пака сын не прышоў.* Свісцёлкі Арш.

ГЛАЗ НЕ ПАКА́ЗВАЦЬ Не прыходзіць, не з’яўляцца дзесьці. *Во дык сын, другую нядзелю да маткі і глаз не пака́зваець.* Гарадок. *І глаз к нам не пака́зваець: стыдна.* Канашы Гар.

ГЛАЗ НЕ СТЫКАЦЬ 1. Адсутнічаць, не з'яўляцца ў нейкім месцы доўгі час. *Яны ж усё лета глаз не стыкалі ў дзярэўню. Можна, ужо і дарогу забылі.* Баравікі Сен. 2. Зусім не спаць. *Усю ноч глаз не стыкала: баялася, каб карова не ацялілася ды малога тады не прыдушыла лёгка.* Абольцы Тал.

ГЛАМАЗДУ ГЛАМАЗДЗІЦЬ Балбатаць, многа гаварыць ці гаварыць няпраўду. *Што з яго возьмеш? Гламазду гламаздзіць толькі, як сустрэнеш. Ды і ўсё.* Залессе Пол.

ГЛУЗДЫ ТРУДЗІЦЬ Засяроджана думаць. *Глузды трудзіла, калі з імі размову мела, але так нічога і не зразумела.* Старыя Крукі Міёр.

ГЛУМІЦЬ ГАЛАВУ 1. Знарок падманваць некага. *Не глумі галаву мне: я ўсю праўду знаю.* Зубкі Лёзн. 2. Шумець, крычаць. *Я бальная – не глуміце галаву, а ідзіце на вуліцу гуляць. Там рібят многа.* Лужасна Віц.

ГЛУХАЯ ПЯТНІЦА зневаж. Пра чалавека, які недачуе. *Слухаць нада лепш, глухая ты пятніца, а то ўсё “што ды што”.* Верхняе Глыб.

ГЛЯДЗІ САМ НЕ ЎПАДЗІ У дачыненні да чалавека, які можа апынуцца ў такім самым непрыемным становішчы. *Не смейся з Захара: ніхто не застрахаваны ад памылак. Глядзі сам не ўпадзі.* Сталюгі Леп.

ГЛЯДЗЕЦЬ ТОЛЬКІ СВАЮ ШКУРУ Пра эгаістычнага чалавека, які думае толькі пра сябе. *Другія яго не валнуюць, глядзіць толькі сваю шкуру.* Палялейкі Шарк.

ГНАЦЬ У КАРАК груб. Настойліва, неадступна прымушаць, выпраўляць кудысьці. *Ну што цяпер плакаць, скардзіцца; ніхто ж яе замуж у карак ні гнаў, сама ляцела.* Більдзюгі Шарк.

ГНІЛОМУ ЦЯЛЯЦІ ХВАСТА НЕ АДАРВЁ Пра вельмі сквапнага чалавека. *Ды ён жа гнілому цяляці хваста не адарвё задарма. Усё яму мала.* Малыя Лётцы Віц.

ГНІЛЬ ЯГО ЗНАІЦЬ выкл. Вокліч са значэннем пагарды ці абурэння. *Гніль яго знаіць, дзе ён па начах боўтаецца.* Шырккі Сен.

ГНУЦЦА ЯК АНГЕЛЬСКІ ЦЮЦЬКА Дагаджаць некаму, улагоджваць некага. *Ён перад ёй гнёцца як ангельскі цюцька. І ці нада так?* Вяркуды Уш.

ГОГАЛЕМ ХАДЗІЦЬ экспрэс. Важнічаць, фанабэрыцца. *Прывык гогалем хадзіць ды зубы скаліць.* Вярэчча Гар. *Гогалем хадзіць ды нос задзіраць – гэта ён любіць.* Вялікі Дольцы Уш.

ГОД НАПЕРАД Пра таго, хто нарадзіўся ў снежні, у канцы каляндарнага года. *Бедная мая дачушка, усё не як у людзей, год напéрад. Я ж яе нарадзіла 31 снежня, пад самы новы год.* Цярэшкі Леп.

ГОЛА ДОЛЯ Бяда, гора. *Не мінула гола доля і мяне.* Вішня Шум.

ГОЛАД НЕ ЦЁТКА экспрэс. Пра пераборлівага ў ежы чалавека, які, калі вельмі прагаладаўся, есць усё без разбору. *Паглядзім у абед: голад не цётка – усё паясі.* Мазалава Віц.

ГОЛАСУ НАРАБІЦЬ Учынiць шум, крык, гвалт. *Толькі і ўмее голасу нарабіць, што ўсе суседзі чуюць.* Завячэлле Уш.

ГОЛЫ-БОСЫ Пра матэрыяльны стан беднага чалавека, у якога нічога няма. *Голы-босы быў бы, каб не бацька талковы ды заботлівы.* Падворыца Сен.

ГО́ЛЫ ВА́САР 1. Нямоцная самагонка. *Голы ва́сар, а не гарелка. Не ўдалася.* Казловічы Гар. 2. Поўная адсутнасць матэрыяльнага дастатку ці дабрабыту. *А што ў іх, у тых п'яніц? Голы ва́сар і ў доме, і ў хазяйстве.* Букаціна, Кулакова Віц.

ГО́ЛЫЙ КІЙ Працадзень. Раней да вайны за го́лы кій работалі. Канашы Гар. *Пасля вайны бацька ў калхозі за го́лы кій работаў.* Цяжка было. Пальмінка Гар.

ГОЛЬ ПЕРАКА́ТНАЯ экспрэс. 1. Бедны чалавек, які нічога не мае. *Што з яго тыя міліцыянеры возьмуць? Голь перакáтная.* Багданава Сен. *Прыехалі аднекуль к нам у сяло. Відаць, бежанцы. Божачкі! Голь перакáтная.* Вялікія Дольцы Уш. 2. Бедната, галеча, нястача (пра матэрыяльны стан чалавека). *Зайшла ў хату і спужалася: як людцы жывуць – голь перакáтная.* Канашы Гар.

ГОЛ ЯК КО́СТКА Пра вельмі беднага чалавека. *Ён гол як ко́стка.* Баталі Гар.

ГО́РА ПРАЗДО́ННАЕ Гора горкае. *Ой, го́ра ты маё прыздо́ннае, дай сюды!* Літусава Сен.

ГО́РА ЦЯ́ПНУЦЬ Спазнаць гора. *Я за сваё жыццё го́ра ця́пнула: і недаядала, і недасыпала, і за калкі работала.* Заобаль Шум.

ГО́РАЗД У́МНЫЙ іран. Вельмі, залішне разумны. *Чаво ні гавары – не слухае, го́разд у́мный стаў.* Аўсянка Міёр.

ГО́РКІ ЯК РЭ́ДЗЬКА Вельмі горкі (пра агурок). *Учора сарвала агурок, а ён го́ркі як рэ́дзька.* Малыя Лётцы Віц. *Калі агуркі мала паліваць, то яны будуць го́ркія як рэ́дзька.* Угрынкі Уш.

ГО́РЛА ВАЎЧЫ́ННАЕ груб. Пра вельмі сквапнага і прагнага да нажывы чалавека. *Не нада імець го́рла ваўчы́ннае, дык і людзі будуць уважаць цібе.* Кулакова Віц.

ГО́РЛА ПЕРА́ЁСЦІ Надакучыць некаму сваімі паводзінамі, непрыемнасцямі, ладам жыцця і інш. *Каб ён з'ехаў куды хоць. Горла пераёў за еты дні – не магу.* Пальмінка Гар.

ГО́РЛА СМАЛЯ́НОЕ Пра таго, хто злоўжывае алкагольнымі напоямі. *У яго горла смаляно́е – ніхто яму ўжо не паможэ і не вылечыць.* Кавалі Лёзн.

ГРАБЦІ́СЯ ЯК КУ́РЫЦА НА СМЕТНІ́КУ Марудзіць. *Хутчэй наварочвайся, а то грабешся як ку́рыца на сме́тніку.* Славені Тал.

ГРА́ЗЗЮ ПАЛІВА́ЦЬ Беспадстаўна абвінавачваць, абгаворваць. *Сястра да гэтай справы не мае ніякага дачынення, а яе гра́ззю паліва́юць.* Слабада Леп.

ГРАЗЬ МЯША́ЦЬ Абгаворваць, пляткарыць. *Сабяруцца – і давай гразь мяшаць. Пакуль усе костачкі не перамыюць – не супакояцца.* Сарочына Уш.

ГРАМУЎЛКА НА ГРАМУЎЛКУ, ГРАМУЎЛКА Ў ГРАМУЎЛКУ
Дакладна, роўна столькі, колькі трэба. *Усё яна грамуўка на грамуўку
кладзець, абману не чакай.* Каменка Тал. *Грамуўка ў грамуўку адала –
столька, як і брала.* Мазалава Віц.

ГРАМЫКАЎ ЛЕС Далёка. *Пайшоў за грамыкаў лес, шукаючы
грыбы. Кіламетраў з дзесяць-пятнаццаць даў круга.* Зарэчча Тал.

ГРАХІ ВАДЗІЦЬ Любіць смачна паесці ці есці толькі смачныя
стравы. *Не вадзі грахі, а еш тое, што табе на стол паставіла.* Дуброўкі
Пол.

ГРІПА ССАДЗІЛА *экспрэс.* Захварэць на грып. *Зімой шмат каго
ссадзіла гріпа.* Тупічына Шарк.

ГРОШ ЗАШЫБАЦЬ *экспрэс.* Зарабляць вялікія грошы. *На тым
прадпрыемстве ён надрэнна грош зашыбаў. Машыну купіў.* Баталі Гар.

ГРОШЫ КАМЕНЬ Б'ЮЦЬ Грошы як аснова матэрыяльнага
дабрабыту. *У свеце так: грóшы ка́мень б'юць.* Войтава Віц.

ГРУШЫ АБКАЛАЧЫВАЦЬ Рабіць пустую работу, гультаяваць. *Яны
там думваюць, што мы тут грушы абкалачываем, а яны работаюць.*
Курына Віц.

ГРЫБОЎ ГЛЯДЗЕЦЬ Шукаць грыбы. *Мы хадзілі грыбоў глядзець.
Аліхверы Паст.*

ГРЫЗЦІ ПУП Бурчаць, бубнець. *Як што ні па-ягонаму, дык цэлы
дзень будзе пупі грызці. Што за чалавек?* Ског, Ульянавічы.

ГРЫЗЦЬ БАЦВІННЕ *экспрэс.* Быць бедным, жыць у нястачы.
*Дзеўка, як за яго выйшла, дык грызць бацвінне сталі. Вельмі бедна
жывуць.* Шапурова Віц.

ГРЭНКУ МЕЦЬ (на кагосьці) Злавацца. *А яны настолькі грэнку
маюць на мяне.* Селішча Арш.

ГУЗ НА ГУЗ Мяняць адно на другое з раўнацэннай заменай (дзе
гуз‘гузік’). *Ну што, мяняем гуз на гуз... Падбярэззе Віц.*

ГУЎЛМА ГУЛЯЦЬ 1. Лайдачыць, гультаяваць. *Маліц гуўлма гуляіць.
Бабышкі Міёр. Гуўлма гуляць напрывыкалі дзеці. Не, каб дапамагчы.
Сянно. 2. Адпачываць, знаходзіцца пэўны час без справы. Работку ўсю
паробім і будзем гуўлма гуляць да самай вясны.* Баравікі Сен.

ГУЛЯЦЬ З ПЯЎНЁМ *экспрэс.* Гуляць з запалкамі, займацца нечым
небяспечным. *Ой, ты, Пятро, з пяўнём гуляеш. Глядзі, каб не атрымалася
ліхога!* Брухава Арш.

ГУЛЯЦЬ У ВОЖЫКІ Гуляць, скакаць праз разіначкі. *Мы ўжо
старыя каб гуляць у вожыкі.* Парыж Паст.

ГУЛЯЦЬ У КУЛЮКУШКІ 1. Гуляць у хованкі. *Раньшы рібяты
часта гулялі ў кулюкушкі, а цяпер дык не.* Кулакова Віц., Ноўка Гар. 2.
перан. Выдаваць сябе не за таго, кім з'яўляешся. *Нашто са мной гуляць
у кулюкушкі, калі я яго і так знаю, якой ён.* Курына, Міхалкова Віц.,
Ноўка Гар.

ГЭТКІ ЁН ДУСТ! *экспрэс*. Пра ганарлівага, фанабэрыстага чалавека, які ставіць сябе вышэй за іншых. *Ну і што? Здаровацца не хочыць, дык і не нада са мной задаровацца. Гэткі ён дуст!* Новая Обаль Сен.

ГЭТКІ ШПАК *экспрэс*. Чалавек, які ва ўсіх справах хоча паказваць сваю важнасць і значнасць. *І без яго вырашым усё, знайшоўся тут гэтакі шпак!* Соўкі, Стары Двор Паст.

Д

ДАВАРКАВАЎСЯ ЗБЯНТЭЖАНЫ САЎКА У дачыненні да чалавека, які пасварыўся і таму не можа мець зносін з кімсьці. *Ну, што, даваркаваўся, як збянтэжаны Саўка, а цяпер з якімі вачамі пойдзеш у Андрэя пілу прасіць?* Сталюгі Леп.

ДАВАЌЬ (ДАЦЬ) ВЫСПЯТКА Ударыць, пабіць па ягадзіцах (звычайна ў дачыненні да дзяцей). *Сашка, перастань бегаць: падлога яшчэ не высахла! А то дам табе выспятка.* Асташкавічы Дубр. *От дасць табе бацька выспятка, калі гляне ў твой дзённік!* Усвіж-Бук Тал.

ДАВАЌЬ (ДАЦЬ) ДРЫНА, ПЕРАЦЯГНУЌЬ ДРЫНАМ Моцна сварыцца на каго-небудзь, рэзка прабіраць каго-небудзь, біць каго-небудзь. *Дам дрыва, калі будзеш сястру крыўдзіць!* Райцы Тал. *Як дам дрыва, дак пятаму закажаш.* Валосава Тал. *Перацягнула дрывам кабана, дак шаўковы стаў.* Лётцы, Хайсы Віц.

ДАВАЌЬ (ДАЦЬ) ЖАРУ 1. Моцна, энергічна што-небудзь рабіць. *Зараз адпачну і як дам жару! Усё будзе скошана к вечару!* Дабрамыслі Лёзн. 2. Выканаць вялікі аб'ём работы. *Во далі жару дык далі малыцы!* *За дзень крышу накрылі.* Лужасна, Мазалава Віц., Раманава Гар. *Ну, мы сёння далі з табой жару! І свой агарод перапахалі, і Нюры памаглі.* Дабрамыслі Лёзн.

ДАВАЌЬ (ДАЦЬ) ЖЫЗНІ Сварыцца, моцна прабіраць каго-небудзь. *Мала табе давалі жыцці, відаць, раз такі вырас.* Тупічына Шарк. *Бацька дамой явіцца, дык дасць табе жыцці.* Канашы Гар.

ДАВАЌЬ ЗУБ Абяцаць, запэўніваць, гарантаваць. *Зуб даю, што заўтра здэлаім і закончым усё.* *Вот паглядзіш.* Баравікі Сен. *Ірка, зуб даю, яшчэ доўга не паедзіць к ім пасля такога разладу з усімі.* Мазалава Віц.

ДАВАЌЬ (ДАЦЬ) ПРАЧУХАНЦА Моцна сварыцца на каго-небудзь, рэзка прабіраць каго-небудзь. *От ужо бацька дасць вам прачуханца за тое, што лодку ўтапілі!* *Добра, што хоць самі не патанулі!* Угрынкі Уш.

ДАВАЌЬ ПАТАЧКУ Патураць. *Чаго ты ёй даёш патачку?* Бораўна Леп.

ДАВАЌЬ СПАСУ Даць паратунак, палётку. *Дайце мне спасу, добрыя людцы, ад такой дачкі!* Пальмінка Гар.

ДАВЕСЦІ ДА НІ МАГУ Пра стан ці сітуацыю, калі нельга вытрываць. *Давёў да ні магу сваімі гаворкамі пустымі.* Пальмінак Гар.

ДАВЕ́СЦІ ДА РУК Зрабіць справу, закончыць што-небудзь паспяхова. *Давядзі да рук у парніку ўсё, не кідай так памідоры непадвязанымі.* Лужасна Віц. Мужык у мяне быў – такіх няма сёння. Бывала, за што ні возьмецца – усё да рук давядзе. Башні Шум.

ДАВЕ́СЦІ ДА СПРА́ВЫ Выдаць дачку замуж або жаніць сына. *Трэба было і дзяцей сваіх да справы давесці.* Якаўлевічы Арш.

ДАВІ́ЦЬ НА МА́СУ іран. Спаць. *Давіць на масу, ды і ўсё.* Маладзец, сыноч. Кулакова, Курына, Вярхоўе, Лужасна Віц. *Давіць на масу – гэта харашо, а работаць калі будзем сёння? Ці ўжо позна? Сянно. Ноч шлындае па дзеўках, а днём на масу давіць.* Баравікі Сен.

ДАВЕ́СЦІ ЯК КСЁ́НДЗ МАГДУ́СІ Растлумачыць, расказаць даходліва і падрабязна, *Я табе ўсё давяла як ксёндз Магдусі, а ты так і не зразумеў.* Квачы Глыб. *Ну, дзеці, я ўжо ўсё расказала і давяла як ксёндз Магдусі.* Квачы Глыб.

ДАВІ́ЦЬ ШЫ́БЫ Пільна глядзець у акно. *Чуць шыбы ні давіць – так чакае свайго салдаціка.* Крывое Сяло Беш.

ДА ДУ́РІ Вельмі многа, процьма (пра колькасць нечага). *Етых клубкоў з пражай на печы да дурі. Толькі вяжы.* Кулакова Віц., Канашы, Ноўка Гар.

ДА І́НШАГА ПРЫШЭ́СЦЯ (спаць) Спаць доўга, да позняй раніцы. *Замуж выйсці выйшла, а спіць да іншага прышэсця.* Гаўрылаўцы Брасл.

ДАЙ БО́ЖА РА́ЗАМ ДВО́Е ШЧАС́ЦЯ І ЗДАРО́ЎЯ. Пажаданне шчасця і здароўя. *Дай божа разам двоё шчасця і здароўя маім дзеткам!* Гаршчэўшчына Тал.

ДАЙ ЖЫ́ЦЬ! выкл. Адчапіся, не турбуй сваімі размовамі. *А мая тыя сястрыца, дай жыць. Сама ўсё знаю і панімаю, не дурная.* Казловічы, Канашы Гар.

ДАЙСЦІ́ ДА РУ́ЧКІ Дажыцца да беднасці, нястачы. *З такім мужыком не дзіва, што дойдзеш да ручкі.* Канашы Гар.

ДА́ЙЦЕ КЛЁ́Ю, А ТО САМЛЁ́Ю жарт. Выказванне недаверу, скептычных адносін да паводзін, учынкаў ці слоў каго-небудзь. *Цэлы вечар з яго слоў рагаталі. Ці веріш, што ён з п'янкай завязаў? Дайце клёю, а то самлёю.* Букаціна Віц.

ДАКУ́ЧНАЯ ПЕ́СНЯ экспрэс. Нешта даўно вядомае, многа раз пачутае; надакучлівыя гаворкі. *Зранку ўжо дакучную пэсню слухаю тваю.* Гаўрылаўцы Брасл.

ДАЛЁ́КАЯ БА́СНЯ Доўгі расказ, апавяданне пра некага ці нешта. *Завёў і сёння далёкую басню.* Гарадзец Сен.

ДА МАГІ́ЛЫ СЫСЦІ́ Памерці. *Да магілы сышла, так сына і не ўбачыла.* Палялейкі Шарк.

ДАМО́Ў ПАЁ́ХАЦЬ Памерці, сканаць. *Мой ужо даўно дамоў паехаў, адна кукую.* Ушачы Уш.

ДА НЯМА НІЧОГА ДАЙСЦІ Апынуцца ў адчайным, безвыходным становішчы. *Мы ўжо да няма нічога дайшлі.* Падбярэззе Віц.

ДА ПУГАЎЯ ДАБІЦЦА 1. Быць у распачы, апынуцца ў адчайным, безвыходным становішчы. *Ты ўжо да пугаўя дабіўся з такой жонкай.* Падбярэззе Віц. 2. Збяднець, стаць бедным. *Усе прап'е і тады да пугаўя даб'ецца.* Бабінічы Віц.

ДА ПУСТОГА КАНЦА ДАЖЫЦЬ. Апынуцца ў адчайным, безвыходным становішчы. *Ну, вядома, за столькі часу, нічога не дзеля, да пустога канца дажылі.* Падбярэззе Віц.

ДАРМА ПРАЙШЛО Застацца беспакараным. *Пашанцавала табе, маціне злілася.* Дарма прайшло. Баталі Гар.

ДА САМАЙ ПЕЧАНІ (дарасці) Пра рост чалавека. *На тыдні ўбачыў яго і быў здзіўлены: да самай печані дастае.* Падрас. Відзішкі Брасл.

ДА САМАЙ ПЯЧОЊКІ ДАСТАЦЬ Вельмі надакучыць. *Да самай пячоўкі дастаўты мяне з гэтай гарэлкай сваёй.* Серкавіцы Тал.

ДАЦЬ БЯРÓЗАВАЙ КАШЫ Пакараць некага, адлупцаваць, пабіць. *Дадзім бяро́завай кáшы: заслужылі* Баталі Гар. *Дам вам зараз бяро́завай кáшы, калі не ўгамоніцеся!* Угрынкі Уш.

ДАЦЬ ДАРО́ГУ Пажадаць добрай дарогі некаму. *Пайду выйду хоць на ганак, каб даць даро́гу маім дзеткам.* Нямойта Сен.

ДАЦЬ ДЖЫ́ГУ Моцна насварыцца на каго-небудзь, прабраць каго-небудзь. *Даць джы́гу табе нада харашо, дык дзела пойдзе.* Лучна Пол. *Пакуль джы́гу не дасі яму, нічога не будзе.* Навасёлкі Паст.

ДАЦЬ ДРАЗДА́ Насварыцца, прабраць каго-небудзь. *Даў я дразда́ добра – павінен падумаць цяпер, хто там вінават быў.* Касары Уш.

ДАЦЬ ДУ́БЛЯ Усыпаць, моцна вылаяць або пабіць каго-небудзь. *Табе б ду́бля даць, каб было каму!* Вялікія Дольцы.

ДАЦЬ ЗА́ДНЮЮ Адступіць ад раней сказанага ці зробленага, адмаўляцца ад ранейшага намеру. *Што-та ён даў за́днюю, мне здаецца.* Гаўрылаўцы Брасл.

ДАЦЬ ЗНА́ЦЬ Паведаміць пра нешта. *Дай знаць, як будзеш дома.* Пазвані, дык я падыду тады. Лужасна Віц.

ДАЦЬ КАЎША́ Пакараць. *За гэту справу толькі каўша́ яму трэба даць.* Баталі Гар.

ДАЦЬ ЛУПЦУ́ Адлупцаваць рэменем, пакараць некага. *Гэтаму рабёнку трэба добрага лупцу́ даць.* Кавалі Лёзн. *Даць лупцу́ – і ўсё стане на месца.* Обаль Шум. *Як дасі лупцу, цішэй вяды ніжэй травы.* Дзень ціха ў хаце. Шуміліна Шум.

ДАЦЬ МАРДАВО́ГА груб. Ударыць, пабіць некага. *Даць бы табе мардаво́га, каб знаў!* Угрынкі Уш.

ДАЦЬ МЯ́ТКІ Пабіць каго-небудзь, адпомсціць. *Шчас дам мя́ткі, мала не пакажацца.* Юндзялова Міёр.

ДАЦЬ НАДАБНАЕ Даць некаму якраз тое, што яму трэба. Ты калі даеш нешта, дык дай на́дабнае ётаму чалавеку, а не тоё аддай, што табе не нада. Мазалава, Хайсы Віц.

ДАЦЬ НА ЛА́ПУ груб. Даць хабар. Пакуль на ла́пу не дасі́, нічога не будзіць. Гарадок Гар., Угрынкі Уш.

ДАЦЬ ПАКАТА́НКУ Пакараць за правіны (звычайна ў дачыненні да дзяцей). Ну дасць бацька табе паката́нку за тое, што не слухаешыся! Каўшэлева Шарк.

ДАЦЬ ПЁРУ Моцна насварыцца на каго-небудзь, рэзка прабраць каго-небудзь. Ну і даў сасед пёру гэтым малым тады. І правільна. Зялёнка Пол.

ДАЦЬ РО́ВАРУ Уцячы, паспець збегчы. А ён як даў ро́вару! Якубова Шарк. (ад абл. ро́вар ‘веласіпед’).

ДАЦЬ СВЕ́ТУ ВІ́ДЗЕЦЬ Дапачы, уесціся, цвяліцца. Ён табе яшчэ дасць све́ту ві́дзіць, напамніш мне. Ушачы Уш.

ДАЦЬ СТРЫКА́ЧА Імкліва ўцякаць. Як даў стрыка́ча, дык думала, што ногі пераломіць сабе. Свяціца Пол.

ДАЦЬ У ГРЫ́ЗЛА груб. Ударыць, пабіць некага. Табе толькі даць у гры́зла нада. Курына Віц.

ДАЦЬ (НАДАВА́ЦЬ) У КАРШЭ́НЬ, НАКЛАСЦІ Ў КАРШЭ́НЬ Пабіць, адлупцаваць, пакараць некага. Даць яму ў каршэ́нь харашо, каб знаў нашых! Калінава Віц. Пара, я гляджу, даць у каршэ́нь табе: заслужыў з учарашняга яшчэ. Мазалава Віц. Даду́ць у каршэ́нь табе яшчэ, во паглядзіш. Сянно Сен. Мяне такая злосць на яго ўзяла, што аж надава́ла яму ў каршэ́нь. Славені Тал. Сіллю возьмем мальцаў і накладзём у каршэ́нь. Ноўка Віц.

ДАЦЬ (ЦЫ́РЫ) ПАД ХВОСТ груб. Правучыць, пабіць каго-небудзь, расправіццаз кім-небудзь. Даць пад хвост ім хоць трохі, каб зналі, што гэта не шуткі. Дабрамыслі Лёзн. Калі ён яшчэ так супраць цябе зробіць – я яму цы́ры пад хвост дам. Вось убачыш. Кавалі Лёзн.

ДАЦЬ ЧО́СУ Уцячы, паспець збегчы. Далі́ чо́су з мальцамі мы з таго сады тады, спугаліся дужа ў тэй вечар. Вярэчча, Кабішча, Пальмінка Гар.

ДАЦЬ ЯК ВАЎКУ́ Ў ЗУ́БЫ Пра падарунак ці добрую справу, за якую не аддзячылі. Што б ты яму не зрабіў, гэта як усё адно даць ваўку́ ў зубы. Дворнае Сяло Міёр. Дапамог ім быццам даў ваўку́ ў зубы. Якубова Шарк.

ДАЦЬ ЯК У ЦЫМБА́ЛЫ Усыпаць, моцна вылаяць або пабіць каго-небудзь. Бывала, па сто разоў дзяцей не супакойвалі. Адзін раз скажучь, атады так даду́ць як у цымба́лы нам – адразу ціха і спакойна. Матырына Уш.

ДА ЧА́РКІ СКО́РЫ неадабр. Той, хто любіць выпіць. Дзед наш быў да чаркі ско́ры, дык бабуля за тое на яго часта крычала. Прудзінкі В.-Дзв. Бацька яго быў да чаркі ско́ры. Бабічы Глыб.

ДА ЧОРТА НА КУЛІЧЫКІ Вельмі далёка. Цябе толькі да чорта на кулічыкі адправіць хочацца. Пальмінка Гар.

ДВА МЕТРЫ СУХАСТОЮ неадабр. Вельмі высокі і худы чалавек. Во жаніха нашла: два мэтры сухастою! Мазалава, Хайсы Віц. Ну які ён красівы: два мэтры сухастою. І ўсё. Забор'е Сен. Не малец, а два мэтры сухастою. Нада есці больш. Ушачы.

ДЗВЁРІ КІЛБАСАМІ ЗАВЯЗЫВАЦЬ Жыць у раскошы, багата. Жывём паціху. Усяго хватаіць, але ж дзвёрі кілбасамі не завязываем. Канашы Гар.

ДЗЕЛАВА́Я КАЛБАСА́ жарт. Дасужы, спрытны чалавек, які не ўпусціць свайго. Во дзелавая калбаса́, да... А я з чым астануся, калі табе капейкі сваі паследніі аддам? Лужасна Віц., Клясціцы, Краснаполле Рас., Замачак Чаш.

ДЗЕ СЯДЗЕШ ТАМ І ЗЛЁЗЕШ Пра таго, кім не пакамандуеш, хто не кінецца адразу выконваць нечыя просьбы ці загады. Знаеш, я табе не першая жонка твая: на мне дзе сядзеш там і злэзеш. Панятна? Кулакова Віц. Ім дужа не пакамандуеш: дзе сядзеш там і злэзеш. Праверана на сабе. Сянно Сен.

ДЗІЧЧУ РАЎСЦІ Вельмі гучна крычаць, плакаць. Калі што не па-ягонаму, то давай тады дзіччу раўсці. Баяры Чаш.

ДЗЯЛА́ ЯК СА́ЖА БЯЛА́ Адказ на пытанне “как дела?”. Пра дрэннае фізічнае, псіхічнае, матэрыяльнае становішча суразмоўніка. “Как дзела, бабуля?” – “Дзяла́ – як са́жа бяла́. Учора пайшла ў грыбы, дык чуць выйшла з лесу. Блудзіла каля рэчкі”. Угрынкі Уш.

ДЗЯРЖА́ЦЬ ХВОСТ ПІСТАЛЁТАМ Не адчайвацца, быць заўсёды нападгатове. Дзяржы́ хвост пісталётам! Усё нармальна! Мазалава, Хайсы Віц.

ДЛЯ АДЦАПНО́ГА Зрабіць нешта фармальна, для выгляду. Эта не работа, а так, для адцапно́га Машканы Сен.

ДЛЯ (РА́ДЗІ) ПРЫЛІ́КУ Каб стварыць пэўнае ўражанне на кагосьці, для прыстойнасці. Для прылі́ку к гасцям выйдзі тады, як заедуць. Пальмінка Гар. Ты хаця б радзі прылі́ку надзела што людскае. Баравікі Сен.

ДО́МА НЕ СТЫКА́ЦЦА Рэдка бываць у хаце. Каторы раз заходжу да цябе ў хату і ніяк не магу застаць, ты, мусіць, до́ма не стыка́ешся. Ажарава Паст.

ДОЎБНЯ́ ДОЎБНЯЮ́ Чалавек невялікага розуму. Во Бог даў мне дачку: доўбня доўбняю. Славені Тал.

ДРА́ЧКАЙ ПА СЭ́РЦЫ ЦЕ́РЦІ экспрэс. Прычыняць душэўны боль. Такое сказаў, аж дра́чкай па сэрцы пацёр. Шапурова Віц.

ДРЫЖА́ЦЬ ЯК ТРАВА́ ПАД ВЕ́ТРАМ Пра палахлівага, баязлівага чалавека. Не пугай яе: малая і так дрыжы́ць як трава́ пад ве́трам. Малашанкі Гар. Не дрыжы́ ты як трава́ пад ве́трам, нічога табе за гэтую справу не будзе. Адаменкі Лёзн.

ДРЫМАГУЎ ПРЫЁХАЎ *жарт*. Пра чалавека, які вельмі часта пазяхае і хоча спаць. *Во і дрымагуў прыёхаў, раз рот не закрываецца. Позна ўжэ*. Глушыца Шум.

ДРЫНА НЕ МІНУЦЬ Не пазбегнуць пакарання (звычайна да дзяцей). *Сёння дрýна не мiнуць табе. Вот толькі прыйдзе бацька з работы*. Цярэшкі Леп.

ДРЭНЬ ТАКІ САБАКА Пра справу, якая не ўдалася. *Падпаліла бабуля ў печы, а дым у хату пайшоў. Эх, дрэнь такі сабака!* Дальняе Чурылава Міёр.

ДУБЕЦ ПЛАЧА, ПУГА ПЛАЧА, РАМЁНЬ ПЛАЧА (па некiм) Пра таго, хто заслугоўвае пакарання. *Сыно́к мой сыно́к, дубе́ц пла́ча на табе ўжо другі дзень*. Нямойта Сен. *Дубе́ц з учарашняга пла́чыць на табе́*. Раманава Гар. *Во на кім пу́га пла́чыць!* Смалоўка Гар. *Знаеш, раме́нь пла́ча на сцяне на табе́ за такія выхадкі*. Бешанковічы.

ДУБЦА ДАЦЬ Пакараць за нейкую правiннасць. *Дубца́ дась мамка, калі спазнішся*. Падбярэззе Віц.

ДУРНЯ СТРОЇЦЬ Гультаяваць, нічога не рабіць. *Нічога не робіць, а толькі дурня стро́іць*. Більдзюгі Шарк.

ДУРНЫХ ПА ПОЛІ ГАНЯЦЬ *экспрэс*. Пра таго, хто займацца непатрэбнай справай. *За дзень нічога не паспела зрабіць, займалася абычым*. Вобшчым, дурных па полі ганяла. Дзісна Міёр.

ДУРНЫ ЯК ДАЎБЕШКА Дурны, неразумны чалавек. *Знаеш, калі чалавек доўга крыўдзіцца і не адказвае дажэ на тэлефон, то ён дурны як даўбешка, а не знаходзіцца ў дэпрэсіі*. Калінава Віц., Беразіно Докш.

ДУХ ДЫ ПЯТУХ Пра беднага чалавека з нізкім матэрыяльным дастаткам. *А што ў яго дома? Дух ды пятаўх. Вот і ўсё*. Кулакова Віц.

ДУХАМІ КРУЦІЦЬ Гаварыць няпраўду, падманваць. *Ты мне ду́хамі не круці́, а гавары як ёсць*. Лужкі Шарк.

ДЫХ ПЕРАВЕ́СЦІ Перадыхнуць. *Дай хоць дых пераве́сці*. Кулакова. Курына Віц., Заазер'е Уш.

Е

ЁСЦІ ПО́ЕДАМ *экспрэс*. Не даваць спакою, пастаянна ўшчуваць. *Ёла по́едам мужыка ўсё жыццё – як ён і цірнеў яе*. Казловічы Гар.

ЁСЦІ ПУ́ГАВІЦЫ АД ШТАНОЎ *экспрэс*. Пра сітуацыю, калі няма чаго есці. *О, маладзец, усе грошы патраціў, а нам што цяпер, ёсціпу́гавіцы ад штаноў?* Завольша Лёзн.

ЁСЦІ ЯК У БО́ЧКУ *неадабр*. Многа і прагна есці. *Дзе яна пахудзее: усё жыццё есць як у бо́чку*. Вярэчча Гар.

ЕСЦЬ ЯК ВАЛОЎ ШЭСЦЬ *жарт*. Пра чалавека, які шмат есць. *Ён есць як валоў шэсць!* Таму і здаровый такі. Баталі Гар.

ЕСЦЬ ЯК ЗА СЯБЁ КЛАДЗЁ Пра таго, хто многа і прагна, з апетытам есць. *На апеціт ён не жалуюцца – пасадзіш за стол, дык есць як за сябё кладзё.* Хайсы Віц.

ЁХАЦЬ У ПЕРАЗЫЎКІ абрад. У вясельным абрадзе, калі праз тыдзень пасля вяселля бацькі жаніха едуць у госці да бацькаў нявесты. *Макарчыкі запраглі каня і паехалі ў перазыўкі да сватоў.* Вярэнькі Паст.

Ё

ЁРШ ТВАЮ ПАЛКУ, ЁРШ ТВАЮ РАЗ, ЁРШ ТВАЮ ПЯТЫ, ЁРШ ТВАЮ КЛЁШ (ЁШ ТВАЮ КЛЁШ), ЁРШ ТВАЮ ЛАПЫ *выкл., лаянк.*
1. Выраз выкарыстоўваецца ў сітуацыі, калі нешта не атрымліваецца, пры нейкай недарэчнай сітуацыі. *Ёрш тваю палку! Уся бульба рассыпалася. Падбірай.* Каўшэлева Шарк. 2. Выраз перадае здзіўленне, абурэнне, расчараванне, разгубленасць. *А ёрш тваю раз! Глядзі, нажар!* Каўшэлева Шарк. *Ёрш жа тваю пяты! І калі ета ўсё закончыцца?* Лужасна Віц. *Ёш тваю клёш, не думаў, што так.* Баяры Чаш. *А ёш тваю клёш! Конь рассупоніўся: не так хамут, як нада, надзеў.* Ухлё Чаш.

Ж

ЖАБА ДАВІЦЬ *неадабр.* Пра таго, хто зайздросціць каму-небудзь. *Хай цябе жаба не давіць, і ты купі, калі нада.* Баталі Гар. *Іх даўно жаба давіць.* Мазалава Віц. *Суседа жаба давіць, што я новы матаблок купіў.* Слабада Леп.

ЖАБА ЦЫЦКІ ДАСЦЬ Пра непазбежнасць смерці. *Ад смерці не ўцячэш: і там баліць і тут баліць – хутка і нам жаба цыцкі дасць.* Славені Тал.

ЖАЛЁЗА ПЕРАКУСІЦЬ (ПЕРАГРЫЗЁ) *адабр.* Пра чалавека з моцным здароўем. *Ён жалёза перакусіць: здаровый як конь!* Вярэчча Гар. *Мікола часта скардзіцца, што хварэе. Не слухайце вы яго! Ён жалёза перагрызё!* Бачэйкава Беш.

ЖАЦЬ У ЖАПКУ *груб.* Есці на поўны рот. *Сусед любіць паесці. Жнё ў жапку ўсё, што пастаўлена на стол. Як Нюры яго пракарміць?* Сянно Сен.

ЖУРАВЫ КАЛОДЗЕЖ АБЯРНУЛІ Скончылася вада. *Іван, журавы калодзеж абярнулі, а мне есці трэба зварыць. Схадзі на ваду ў крыніцу.* Сітцы Докш.

ЖЫВАТОМ СТОЛ АДПІХНУЦЬ Добра, сытна пад'есці і не мець апетыту пасля гэтага. *Цэлы дзень ядзяць і ядзяць, а тагды к вечару жыватом стол адпіхваюць.* Лужкі Шарк.

ЖЫВОТ ДА ХРЫБТА ПРЫРÓS Пра вельмі худога чалавека. *Худоба тая, жывот да хрыбта прырós ужо.* Гараны Пол.

ЖЫ́ВЫ-ЗДАРО́ВЫ У добрым здароўі. *Ды нічога. Жы́вы-здаро́вы ўсе. А вы як?* Мазалава Віц., Казловічы, Смалоўка, Яроненкі Гар.

ЖЫ́ЛЫ ПАДАСТАВА́ЦЬ (ДАСТА́ЦЬ) Даводзіць да адчаю каго-небудзь. *Усе жы́лы падаставáў матцы. Давёў мяне ўжо!* Коўзаны Паст. *Усе нервы вытрапаў і жылы́ дастáў!* Цярпення німа. Казловічы Гар.

ЖЫ́ЦЬ БА́ЛМАЧЧУ неадабр. Жыць абы-як, нічога не рабіць. *Лацвей майму суседу: жы́вэ ба́лмаччу, усё жонка за яго робіць.* Бачэйкава Беш. *Сашка гэты прывык жыць ба́лмаччу: не мае ні пастаяннай работы, ні заробку.* Буй Беш.

ЖЫ́ЦЬ ЛЮДСКІ́М РО́ЗУМАМ Прытрымлівацца чужых поглядаў, не маючы сваёй думкі. *Нада самому думаць сваёй галавой, а не жыць людскі́м ро́зумам.* Ноўка Гар.

ЖЫ́ЦЬ З РУБЛЯ́ Жыць толькі на зарплату, на ўсім купленым. *А ў горадзе ж агарода няма, жы́вуць з рубля́. Л ужасна Віц. Жыць з рубля́ цяжка маладым, як помачы ніадкуль няма.* Канашы Віц.

ЖЫ́ЦЬ ЯК АБО́ЛТУС неадабр. Пра таго, хто не мае пастаяннай працы, даходу і жыве як папала. *Ці ты ўжо зараз нідзе не працуеш? Жывéш як абóлтус!* Забалацце Тал.

ЖЫ́ЦЬ ЯК У БЫЧА́ТНІКУ Пра хату, у якой вельмі брудна. *Куды жонка толькі глядзіць: жы́вуць як у быча́тніку.* Палялейкі Шарк.

3

ЗАБАДА́Й ЦЯБЕ́ КАМА́Р выкл., жарт. Вокліч захаплення, здзіўлення паводзінамі або знешнім выглядам чалавека. *Ай, які ж ты лоўкі і ўмелы, забада́й цябе́ камáр!* Баталі Гар. *Ідзі да люстэ́рка, паглядзі, як добра сядзіць на табе гэ́та пальто, забада́й цябе́ камáр!* Угрынкі Уш.

ЗАБІ́ МЯНЕ́ КО́ШКА ЗА́ДАМ! выкл., жарт. Вокліч ужываецца, калі чалавек перакананы ў правільнасці сваіх думак ці неаспрэчнасці выказанага. *Забі́ мяне́ ко́шка за́дам, калі я лгу.* Лужасна Віц. *Забі́ мяне́ ко́шка за́дам, калі няпраўда гэ́та, што кажу вам.* Бешанковічы Беш.

ЗАБРА́ЛА ЯК КАЗЛА́ ЗА РО́ГІ Занаравіцца (пра чалавека, які паказвае свой нораў). *Што я не так сказала, што цябе забра́ла як казла́ на ро́гі.* Касары Уш.

ЗА ВА́ДОЙ ПЛЫ́СЦІ Марнаваць час. *Я табе сказала, што рабіць па дому нада, а ты за вадой плывéш.* Алексінічы Сен.

ЗАВЕ́СЦІСЯ ЗА ЦЮ́ПКУ Пасварыцца з-за нечага нязначнага, з-за дробязей. *Ну што вы завялі́ся за цю́пку? Не варта яно таго.* Орша Арш.

ЗАВІ́ЛО Ё МАТЫ́ЛЯХ Пра чалавека, які занатурываецца. *Яму ўжо заві́ло ё маты́лях, гародзіць абы-што.* Касары Уш. *Заві́ло ё маты́лях, характар свой паказвае.* Ушачы Уш.

ЗА ВУШЫ́ (ЗА ГАЛАВУ́) УЗЯ́ЦЦА Вельмі моцна здзівіўшыся ці ўразіўшыся, быць у стане распачы і адчаю, не ведаць, што рабіць.

Як сказалі, што ён пад камбайн трапіў, дык яна, бедная, за вушы ўзялася. Вярэчча Гар. А матка тады за вушы ўзялася, як такое сказалі пра дачку. Баршчоўка Віц. Тут не дзіва, што за галаву ўозьмешыся ад такога гора. Бокішава Шум.

ЗАГАВАРЬЦЬ ВАДЫ́ абрад. Здзейсніць магічны абрад над вадой, каб зрабіць яе лячэбнай (робіць бабка-шаптуха). *Хлапец той плача і плача, схадзіць нада да бабкі якой і загаварыць вады яму. Палялейкі Шарк.*

ЗАГНУЎСЯ ЯК СВІНЬ ТАТКА Скурчыцца ад холаду. *Загнуўся як свінь татка – гэдак холаду баіцца. Славені Тал.*

ЗАГЛЯДВАЦЬ У БУТЭЛЬКУ Часта выпіваць. *Меней заглядвай у бутэльку, дык здаравей будзеш. Асташова Чаш.*

ЗАГНАЦЬ У ВУГАЛ Паставіць у бязвыхаднае становішча. *Як ні выкручваўся, а яго ўсё роўна ў вугал загнаў. Во! Стайкі Арш.*

ЗАГНУЎСЯ ЯК СВІНЬ ТАТКА Скурчыцца (ад холаду). *Загнуўся як свінь татка, гэдак холаду баіцца. Славені Тал.*

ЗА ГРОШЫ І БОГА КУПІШ іран. Хто мае грошы, той можа купіць усё, што пажадае. *Вядома: за грошы і Бога купіш. Войтава Віц.*

ЗАДАЦЬ ЖАРУ Весяліцца, танцаваць, дурэць. *Во задалі яны жару на вяселлі, аж пол гудзеў. Стайкі Арш.*

ЗАДЗВІННЕ ПЛАЧА (па кім-небудзь) У дачыненні да нястрыманага, запальчывага чалавека. *Ну і што ты нарабіў, хіба мазгоў не меў?! Божы мой, дык па табе ж Задзвінне плача! Дубраўка Уш.*

ЗАДНЯМУ ПАРАСЯЦІ ЦЫЦКА ПАД ХВАСТОМ экспрэс. Пра таго, хто спазняецца і каму нічога не дастаецца. *Што зробіш, позна прышоў — задняму парасяці цыцка пад хвастом. Велеўшчына Леп.*

“ЗА” І РУКАМІ І НАГАМІ Пра поўную згоду з прапановай. *Нашай вёсцы прапанавалі правесці газ, дык мы “за” і рукамі і нагамі былі тады. Слабада Леп.*

ЗАЙЦАЎ ПОСАХ жарт. У сітуацыі, калі нічога не прынесена, не назбірана, калі прыйшоў з пустымі рукамі. *“Дзед, што прынёс з лесу? Шмат грыбоў?” – “Ды нічога не прынёс я! Зайцаў посах”. Бяскі Дубр.*

ЗА КАПЕЙКУ ВЕРАБ’Я Ў ПОЛІ ЗАГАНЯЕ іран. Пра сквапнага чалавека. *У Мікіткі не прасі – ён ніколі не пазычыць. Вот ужо жадны! За капейку вераб’я ў полі заганяе! Старае Сяло Віц.*

ЗАКАПЫЛІЦЬ НОС УВЕРХ неадабр. Зазнацца, фанабэрыцца. *Ну чаго ты свой нос закапыліла ўверх? Пальмінка Гар.*

ЗА КАЎНЁР БЯРЭ Адчуванне страху, распачы ад безвыходнай сітуацыі. *Салдацкая служба была такая, што за каўнёр бярэ, як ўспомніш! Падбярэззе Віц.*

ЗАКІНУЦЬ БУРКІ ЗА ІКОНУ Памерці. *Даўно ўжо закінуў буркі за ікону. Гадоў дваццаць, як няма. Дуброва Гар.*

ЗАКЛАСЦІ ІСЦЁРЫКУ экспр. Учыніць скандал. *Ну пасля гэтага я ім устрою, закладу ісцёрыку. Галбея Паст.*

ЗАКРУ́Т ГАЛАВЫ́ *неадабр.* У сітуацыі, калі чалавеку даводзіцца выконваць клопатную ці валакітную справу. *Цэлы закру́т галавы́ на рабоце. Калі ўжэ на пенсію? Лужасна.*

ЗАКРЫ́ЦЬ СЁРБАЛКУ *груб.* Замоўкнуць, перастаць гаварыць, сціхнуць. *Закрый ты сёрбалку сваю. У цябе не пытаецца ніхто. Ці панятна? Вярэчча Гар.*

ЗАКРЫ́ЦЬ ХАВАЛЬНІК *груб.* Замоўкнуць, перастаць гаварыць, сціхнуць. *Пакуль не ўрэзалі табе за такія словы, дык закрой хавальнік свой.* Раманава Гар.

ЗАКРЫ́ЦЬ ХЛЕБАРЭЗКУ *груб.* Замоўкнуць, перастаць гаварыць, сціхнуць. *Закрый хлебарэзку і сядзі пакуль сядзіцца. А як дадуць слова, тады і скажаш.* Гарадок Гар.

ЗАЛА́ПІЦЬ ВО́ЧЫ Даць хабар. *Ён ужо добра залáпіў во́чы суддзі, ясна, што сваё высудзіць.* Ушачы Уш.

ЗАЛІ́ЦЬ БУ́ЛЫ *груб.* Моцна напіцца. *У яго адна работа: зальець свае булы – і дзень свабодны тады.* Белая Ліпа Сен.

ЗАЛІ́ЦЬ МО́РДУ *груб.* Напіцца гарэлкі, быць п'яным. *Зальé морду сваю, і, глядзі ты, слова яму не скажы, а то абругае ўсяк.* Свяча Беш. *Залі́ць мо́рду – гэта на раз два ў яго палучаецца.* Баршчоўка Віц.

ЗАМАТЫ́ЛІЛА Ў ГАЛАВЕ́ Пра страту здольнасці цвяроза, ясна мысліць ці разважаць (ад стомленасці ці перажыванняў). *Так заматы́ліла ў галаве́, што забылася, як суседа зваць.* Угрынкі Уш.

ЗАМЕ́РЗНУЦЬ (ЗМЕ́РЗНУЦЬ) ЯК ЦУ́ЦАК Вельмі моцна змерзнуць. *Замёрз як цу́цак. Цэлы́ ж а дзень на марозе. Давай чаю якога.* Кулакова, Курына, Лужасна Віц. *Ух, які дубак на вуліцы, я ўжо зме́рз як цу́цык.* Відзы-Лаўчынскія Брасл. *Зме́рз я як цу́цак тады на тую рыбу паехаўшы.* *Ускочыў у хату – і на печ.* Кабішча Гар.

ЗАМІТУСІ́ЦЬ ГАЛАВУ́ Надакучыць гаворкамі ці просьбамі, пазбавіўшы здольнасці ясна, цвяроза думаць, разважаць. *Замітусі́лі галаву́ гэтыя ўнукі, што й забылася, куды кашалёк палажыла.* Нямойта Сен.

ЗА НІ ПАНЮ́Х ТАБА́КІ Дарма, бясплатна. *Прадаў каня за ні паню́х табакі.* Арэхаўна Уш., Вяркуды Уш.

ЗА НО́ГІ ДЫ АБ ВУГО́Л! *выкл, лаянк.* Выказванне ў сітуацыі, калі чалавек, даведзены да адчаю, хоча з некім расправіцца. *Ні магу больш трываць такога гада! Яго толькі за ногі ды аб вуго́л!* Лужасна, Мазалава Віц., Канашы, Ноўка Гар.

ЗАНЯ́ЦЦА КУ́ДЗЕЛЯЙ Абрасці маладым пушком (пра бараду ў хлопца ці мужчыны). *Гляджу, бародка ў яго кудзэляй заняла́ся.* Вялікія Дольцы Уш.

ЗАРА́БІЦЬ СТЫ́ДНІЦУ Адчуць сорам ад сваіх непрыстойных паводзін. *Як нап'ецца, дык стыдніцу заробіць, а назаўтра каіцца, што так было.* Угрынкі Уш.

ЗАСЕ́СЦІ Ў ГАЛАВЕ́ Пра тое, што назаўсёды запомнілася. *Гэтыя яго словы заселі ў маёй га́лаве.* Краснае Шарк.

ЗАСТАЌЦА З НОСАМ Застацця ні з чым. Глядзі, людзей не знаўшы, каб з нОсам не астаўся. Лужасна Віц.

ЗАСТАЌЦА Ў КАНДЫБЕЖКАХ *экспрэс*. Застацця ні з чым. Калі твая Анэля раззлуецца, ты застанешся толькі ў адных кандыбёжках! Корава Арш. (ад абл. кандыбёжкі ‘стаптаны, стары абутак’).

ЗАТОНЬ ТЫ НІХАЙ *выкл.* Вокліч з прычыны моцнага раздражнення, злосці і інш. Затонь ты ніхай! Колькі ж ужо можна пра адно і тое! Обаль Сен.

ЗАТЫЧКА АД КОЖНАЙ БОЧКІ *асудж.* Той, хто без патрэбы ўмешваецца ў размовы. Затычка ад кожнай бочкі ты. Не лезь туды, куды не просяць. Кузняцова Віц.

ЗБІРАЕЦЦА ЯК СВЕКАР ПЯЛЁНКІ ПАЛАСКАЌЬ *іран.* Доўга, марудліва. Ну ты збіраешся як свёкар пялёнкі паласкаць. Не даждацца ніяк. Касары Уш.

ЗБІРАЊІКІ ЗБІРАЌЬ. Падманваць, гаварыць абы-што. Скажы ты толкам, а то ўсё збіраўнікі збіраеш. Іванск Чаш.

ЗБІЦЦА Ў ГОРКІ ЯБЛЫК Вельмі стаміцца. Снег са двара чысціла гадзіны дзве, пакуль не збілася ў горкі яблык. Янкавічы Рас.

ЗБЫЌЬ (ЗБЫВАЌЬ) З ГАЛАВЫ Вызваліцца, пазбавіцца (ад нечага ці некага). Вучыцца не хацеў, неяк жа закончыў дзевяць класаў, і, каб збыць з галавы, аддалі яго ў Оршу на механіка. Марозаўка Сен. Нада куды збываць з галавы гэты матацыкл: ніхто ж не ездзіць на ім каторый год, толькі стаіць без дзела. Лужасна Віц.

З ВАДЫ МОРА РАБІЌЬ Перабольшваць нешта. Ты з вады мора робіш. Ці не так? Кавалі Лёзн.

З ГАЛАВОЙ НЕ ДРЎЖЫЌЬ *асудж.* Неразумны, дурны, бесталковы хто-небудзь. Ну раз з галавой не дружыш, дык так і бывае. Свяча Беш. З галавой не дружыш, дык што мы здэлаем. Мазалава Віц. А ён з галавой не дружыў і не раньшы, і ні цяпер. Баравікі Сен.

ЗГАРОДУ ГАРАДЗІЌЬ Гаварыць глупства, выдумляць; падманваць. Хваціць згароду гарадзіць – праўду давай! Мазалава Віц., Смалоўка Гар.

(З) ГОЛАЙ ГАЛАВОЙ (ХАДЗІЌЬ) Хадзіць без галаўнога ўбору. З голай галавой хадзіць яшчэ дужа рана. Канашы Гар. Ты зноў голай галавой. Так захварэць нядоўга. Кавалі Лёзн.

З ГУЛЬКІН НОС Вельмі мала, крыху. Малака мала было, дык і тварагу з гўлькін нос палучылася. Новае Сяло Лёзн.

ЗДУБАВЕЌЦЕ ВЯРЗЦІ (НЭСЦІ), З ДУБА ВЕЌЦЕ ЗБІРАЌЬ, САБІРАЌЬ З ДУБАМ ВЕЌЦЕ Выдумляць, гаварыць глупства, несці лухту. Здубавецце вярзеш! Матырына Уш. Не нясі ты здубавецце! Гадка слухаць! Чалавек як чалавек. А як вып’е, дык толькі і збірае з дуба вецце. Ушачы Уш. Хопіць з дуба вецце збіраць: ні слову не веру. Царкавішча Уш. Сабіраць тады з дубам вецце пачне, як нап’ецца. Чуцькі Сен.

З ДУ́БА ЎПАЎ *неадабр.* 1. Пра чалавека, які не разумее ці не бачыць відавочнага. *Хаця б што падказаў, а то сядзіць і маўчыць, як з дуба ўпаў.* Лужасна Віц. Ты, відаць, з дуба ўпаў, не знаеш, што паліць памідоры ў жару нада. Канашы Гар. 2. Дурны, неразумны чалавек. *Галава не варыць зусім, абы-што гаварыць стаў, як з дуба ўпаў.* Хацілы Паст.

З ДУРІ́НКАЙ *неадабр.* Пра прыдуркаватага, з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі чалавека. *А дзіцёнак гэты з дурінкай у яе быў.* Ноўка Гар. *Замуж выйшла за абы-каго, з дурінкай чалавек ейны, па-мойму.* Лужасна Віц.

ЗДЫХА́ТА ЯГО́ ЗНА́ЕЦЬ *груб.* Выказванне ў невядомай ці незразумелай сітуацыі. *Здыхата яго знаець, ці нада тое сена ў раўку збіраць у копны. Ці, можа, хай так ляжыць?* Мазалава Віц. *Здыхата яго знаець, калі ён з'явіцца: з Ягоравічам ля азяра папіваюць.* Казловічы Гар.

ЗЭ́НЬКІ ЗАЛІ́ЦЬ Быць моцна п'яным, знаходзіцца ў нецвярозым стане. *Яшчэ толькі раніца, а ўжо зенькі заліў. Дзень свабодны будзе!* Кавалі Лёзн.

З'Э́СЦІ ЦЮ́ЦЬКУ МА́ЗАНАГА Дапамагаць каму-небудзь і не атрымаць нічога ўзамен. *Я заўсёды ўсім памагала, а потым з'эла цюцьку мазанага, ніхто і не аддзячыў.* Пушкі Лёзн.

ЗЖЫ́ЦЬ ДВА ВЯКІ́ Доўга жыць. *Гарэлку не любіў і не курыў, а таму і зжыў два вякі, як у нас кажуць.* Заазер'е Сен., Малая Вядрэнь Чаш.

З ЗАЙЦО́ВЫ ХВО́СТ *экспрэс.* Вельмі мала. *А зерня ж там таго засталася, ці бачыў, з зайцовой хвост.* Серкавіцы Тал.

З ЗЯМЛЁ́Й ШАПТА́ЦЬ Паміраць. *Заўчора ў бальніцу забралі, думалі, яна ўжо з зямлёй шэпча, а сёння вярнулася і ў гарод адразу.* Новыя Крукі Міёр.

ЗІМО́Й СНЕ́ГУ НЕ ДАПРО́СІШСЯ Пра вельмі скупопога чалавека. *У яго зімой снегу не дапросішся, а яна хацела, каб ён касу сваю на дзень даў пакасіць.* Вярхоўе, Руба Віц.

З КАЗУ́ РО́СТАМ *экспрэс.* Невысокі, малога росту. *І меньшанькая ўжо з казу́ ростам, расцець патроху.* Ушачы Уш.

З КУРА́МІ (кляваць, дзяўбсці, вячэраць). Мець брудны нос (звычайна ўжываецца ў адносінах да дзяцей). *Напэўна, ты сёння з кура́мі вячэраў.* Дзісна Міёр.

ЗЛО́СЦІ ЦЭ́ЛЫЯ КО́СЦІ *асудж.* Пра вельмі злага чалавека. *Злосці цэлыя косці – так у нашай мясцовасці скажуць пра вельмі злага чалавека.* Асінаўка Дубр.

З КАПЕ́ЙКАМІ З невялікім перавышэннем. *У пяць з капейкамі аўтобус адходзіць. Точна не знаю.* Барздоўка Арш. *Сем рублей з капейкамі заплаціла. Не дорага.* Язвіна Шум.

З КО́ЖЫ ВЫПІ́НАЦЦА Вельмі старацца. *З ко́жы выпінаешся ўсё лета, каб хоць нешта на градах вырасла.* Ракаў Засценак Сен.

ЗЛЭЗІЦІ З БЕЛАГА КАНЯ. Супакоіцца, перастаць нервавацца. *Як злез з белага каня, тады і размова, глядзі, пайшла.* Ноўка Віц.

ЗМЕРЗНУЦЬ ДА ЗЮЗЬКІ Змерзнуць на марозе, моцна прамерзнуць. *Пакуль з хазяйствам управілася ды дроў у хату нанасіла, дык змёрзла да зюзькі.* Красналукі, Латыгалічы Чаш.

ЗМЕРЗНУЦЬ У КОСТКУ Вельмі моцна змерзнуць. *Змёрзлі ў костку, а аўтобус так і не прыйшоў.* Глыбокае.

ЗНАЙСЦІ ТАПОР ПАД ЛАЎКАЙ *іран.* Выказванне ў аднас чых-небудзь дзеянняў ці спраў, выкананне якіх не патрабавала цяжкай працы, спецыяльных навыкаў ці ўмення. *Ад малога канфеты прыхавала ў ішкпчыку, а ён стул падставіў і дабраўся да іх: “Глядзі, што ў мяне!” А я яму: “Знайшоў тапор пад лаўкай”.* Доўжа Віц.

ЗНАЙСЦІ ТАПОР ПАД ЛАЎКАЙ. Знайсці што-небудзь, што знайсці няцяжка, бо яно знаходзіцца навідавоку, блізка. *Ад малога канфеты прыхавала ў ішкпчыку, а ён стул падставіў і дабраўся да іх: “Глядзі, што ў мяне!” А я яму: “Унучок мой усё-такі знайшоў тапор пад лаўкай”.* Доўжа Віц. *Учора прыбег мой Андруша, радасны такі, што знайшоў гару агуркоў пад парэчкамі. А я яму кажу: “Ха, унучок, знайшоў тапор пад лаўкай! Гэта ж я іх сабрала і пад куст высыпала”.* Угрынкі Уш.

З НЕБА ЗВАЛІЦА1. Нечакана з’явіцца. Ты як з неба зваліўся. Не ждалі. Я аж спужалася. Кавалі Лёзн. 2. Першыя кроплі дажджу. Глядзі, ужо з неба звалілася. Значыць, дождж к вечару пойдзіць. Ноўка Гар.

ЗНОСУ НІМА Пра даўгавечную вопратку. Во футболка ўдалася – зносу німа. Пятый год нашу. Лужасна Віц., Вяркуды Уш.

З ПЛЕЧ У ПЕЧ Жыць без асаблівых прыпасаў, не клапацячыся пра заўтрашні дзень. Капейкі лішняй у іх ніколі не водзіцца: жывуць з плеч у печ, а тады плачуць, што грошай німа. Канашы Гар. З плеч у печ – вот так і жывуць гэныя п’яніцы. Дворнае Сяло Міёр., Краснае Шарк.

ЗРАБІЦЬ МЕШАНІНУ Пераблытаць, перамяшаць нешта. А ён мне зноў мешаніну зробіў. Гаўрылаўцы Брасл.

ЗРАБІЦЬ НОГІ Уцячы. Зрабілі ногі – ніхто і не ўзнаў, што мы тут былі. Васілеўшчына Паст. Зробім ногі калі што, мальцы. Не бойцеся. Сарочына Уш.

З СІБІРЫ НА БОЧЦЫ КАЦІЛАСЯ Пра жанчыну з крывымі нагамі. А-йй, якія ногі крывыя! Відаць, з Сібіры на боццы кацілася. Зарэчча Тал.

З ТАРМАЗОЎ З’ЕХАЦЬ Страціць розум, перастаць цвяроза мысліць. А яму ўсё раўно: з тармазоў, відаць, з’ехаў. Букаціна Віц.

ЗУБЫ ЛУПІЦЬ Зубаскаліць. Не лупі зубы, дзед, усё роўна грошай я табе не дам. Грачыхі Тал.

ЗУДЗЕЦЬ ПАД ВЎХАМ Перашкаджаць сваімі размовамі і просьбамі выконваць нейкую справу. Не зудзі пад вухам, і без гэтага нічога не выходзіць. Соўкі Паст.

ЗЫ́РКА ДУРНЫ́ Пра нястрыманага мужчыну, які напрошваецца ў бойку. *Вой ты, зы́рка дурны́, чаго ты да ўсіх чапляешся?! Зарэчча Тал.*

ЗЮ́ЗЯ Ў ХА́ЦЕ Вельмі холадна. *У печы трэба паліць. Мы ж тут тыдзень не былі. Вунь зю́зя ў ха́це ўжо пасяліўся.* Паўночнае Гняздзілава Докш.

З ЯЙЦА́ (ТО́ЛЬКІ) ВЫ́ЛУПІЦЦА *груб.* У адносінах да самаўпэўненага, фанабэрыстага чалавека, які яшчэ мала пражыў і не набыў жыццёвага вопыту. *З яйца́ то́лькі вылу́піўся, а ўжэ сваі правы бацькі качаіць.* Канашы Гар. *З яйца́ вы́лупіцца не ўспэюць, а ўжэ нос задзіраюць.* Букаціна, Вярхоўе, Міхалкова Віц.

I

І АСА́ КРЫЛО́М САБ'Ё́ Пра фізічна слабага чалавека, якога лёгка здужаць. *Калі кашу ў талеркі кідаць, то і аса крыло́м саб'е праз месяц.* Ноўка Віц.

І БЛІ́ЗКА НЕ ЛЯЖА́Ў Не можа нават параўноўвацца з нечым. *Ну разве эта мёд натуральны? Ён, па-мойму, і блі́зка не ляжа́ў каля натуральнага.* Лужасна Віц. *Андрэю ўсё не так і не гэтак. Брэша на суседа, а сам і блі́зка не ляжа́ў каля яго, нічога, як ён, робіць не ўмее.* Забор'е Сен.

ІДЗІ́ ТЫ Ў ПЕНЬ! *выкл., лаянк.* Выказванне злосці, абурэння ці неадабрэння ў адносінах да некага. *Ідзі́ ты ў пень, ну цябе, з тваёй работай! Узмёны Міёр. Не хачу, ідзі́ ты ў пень! Сам, а не я, і скажаш ёй усё гэта.* Зялёнка Пол.

ІЖ ВА́ШУ МА́КАЎКУ! *выкл.* Выказванне абурэння, злосці ў адносінах да іншых. *Іж ва́шу ма́каўку! Нарабілі тут, накідалі, а мне ўбірай за вамі.* Якубова Шарк.

І ЖУК І ЖА́БА Усе хто папала. *Каго я толькі з нашых там не ўвідзела: і жук і жа́ба на той рынак пріехалі.* Кулакова, Міхалкова Віц., Баталі, Пальмінка Гар.

І КАЛО́М НЕ ЎБ'ЕШ *груб.* Пра таго, хто фізічна дужы і заровы. *Старая, а цэлы́ дзень на агародзе – яе і кало́м не ўб'эш!* Лужасна Віц. *Усё плачыць і плачыць, што бальная. А самую і кало́м не ўб'эш. Нас з табой перыжывець.* Канашы Гар.

І КРО́ШКІ І МО́ШКІ Усё разам (пра мешаніну. сумесь нечага). *Пакажы што ты назбіраў. Чарніц ці брусніц? Ай-ё, у цябе тут і кро́шкі і мо́шкі! Перабіраць будзем.* Рэчкі Лёзн.

І КРЫ́М І РЫ́М ПРАЙСЦІ́ Шмат чаго зведаць у жыцці, прайсці праз выпрабаванні, пабываўшы ў розных складаных сітуацыях. *Баба – агонь: і Крым і Рым прайшла́!* Вялікі Поўсвіж Леп.

І ЛА́ПЫ АБТРЭ́СЦІ Скончыць усе справы. *Разабраўся з ім па-добраму ў ла́пы абтрэ́с.* Ушачы Уш.

І МУ́ХА НЕ СЯДЗÉЛА *жарт*. Пра што-небудзь новае, толькі што купленае або памытае, чыстае. *Паглядзі, якое поацце я табе дам: і му́ха не сідзэла*. Ноўка Віц. *Касцюм навюткі апранула. Прыгожы, і му́ха не сядзэла!* Дубраўка Уш.

ІНДЗÉІ РАЗВÓДЗІЦЬ *асудж*. Весці пустыя, нікому не патрэбныя гаворкі. *Чым індзéі развóдзіць, дык лепей што зрабіць на хазяйстве*. Кублічы Уш.

І НЕ ДАЙ – І НЕ ЛАЙ У дачыненні да людзей, якія, зрабіўшы нейкі падарунак ці добрую справу і не дачакаўшыся адпаведнай удзячнасці, пачынаюць прад'яўляць скаргі і прэтэнзіі. *Мне яе помач столькі і трэба была, што яна ўсёй вёсцы расказала. Як кажуць у нас, і не дай, і не лай*. Дворнае Сяло Міёр. *Спачатку сам дапамогу прапаноўваеш, а потым і не дай і не лай*. Лужкі Шарк.

І́НШЫ ВÉЦЕР ПАДЗЬМÉ Пра чалавека, які мяняе сваё меркаванне пад уздзеяннем іншых. *А што яму казаці, калі і́ншы вéцер падзьмé? Зробіць наадварот*. Маярышкі Брасл.

І ПНЮ ЗРАЗУМÉЛА *экспрэс*. Усё відаць, відавочна, зразумела. *І пню зразумéла, што тут нам жонкі не дадуць пасядзець спакойна*. Кавалі Лёзн.

І САБА́КА НА́ПУСТА НЕ ЗАБРЭ́ША Пра сітуацыю, калі ёсць прычына, падстава для чаго-небудзь. *Ясна, што не ўсё праўда там, але і сабака напуста не забрэ́ша*. Падбярэззе Віц.

ІСЦІ НАДÓЗЫРКУ (НАДÓЗЫР) Ісці следам, назіраючы і не спускаючы з кагосьці вачэй. *Ідзі надóзырку за ім, каб не ўпаў ды не разбіўся малы*. Канашы Гар., Фарынава Пол.

ІСЦІ (СХАДЗІ́ЦЬ, ПАЙСЦІ́, ХАДЗІ́ЦЬ, ПРЫХО́ДЗІЦЬ) НА СЯЛО́ Ісці (схадзі́ць, пайсці́, хадзі́ць) да аднавяскоўцаў у госці, каб праведаць, падзяліцца навінамі. *Схаджу́ да Сеньчыхі на сяло́, а то яна нешта не прыходзіла сёння ў аўталаўку. Можна, захварэла*. Угрынкі Уш. *На сяло́ пайду́ вечарам. На сяло́ хóдзяць зімой, а летам некалі: работы многа*. Узрэчча Глыб. *Бабулі дома няма, пайшла́ на сяло́ да цёткі Марусі*. Высачаны Лёзн. *Сёння мне няма калі ісці́ на сяло́, хоць Аўдакея і звала*. Воўкаўшчына Міёр. *Вот толькі й ходзіць на сяло́, і работы ей няма дома ніякай*. Гусінцы Шум. *Учора Граковіч прыхадзіў на сяло́ – сёння ты. Дык і няскучна*. Сухавержжа Міёр. *Ахрэмаўцы, Опса Брасл., Вярэчча Гар., Лазічы, Надазер'е Глыб., Прамышляды Паст., Ветрына Пол., Красніца Чаш., Валожанкі Шарк*.

ІСЦІ ПАД ЖЫ́ТА *абрад*. Святкаваць (раней святкавалі і пачастункі, спраўлялі на жытніх палетках). *Свята не свята, а яму ўсё пад жы́та ісці́ нада*. Касары Уш.

ІСЦІ́ (ІЦІ́) ПАД КАРО́Ў Сустракаць статак з пашы. *Пара ісці́ пад каро́ў: сонца заходзіць*. Астрэйкава Віц. *Сёння пад каро́ў раней іці́ нада: увесь дзень дожд ліў, вымаклі і пастухі, і каровы*. Угрынкі Уш.

ІСЦІ́ Ў ГО́ГІСЫ Танцаваць на вяселлі будучы на яго не запрошаным. *Ну калі не прыгласіць, дык мы ўжо хоць у го́гісы пойдзем*. Спрынды Брасл.

ІСЦІ Ў КАСУ Касіць. Зранку з пляменнікам збіраліся ісці ў касу.
Іванск Чаш.

І Ў ЛЕС І Ў БЕС Не знаходзіць сабе месца. Ваднёў сёння – процьма,
дык каровы пасля абеду і ў лес і ў бес. Савінічы, Ског Сен.

ІШЧЫ СВИШЧЫ У сітуацыі, калі нешта прапала ці нехта знік.
А ціпер ішчы свішчы: ножыка німа, дзе лажыла. Лужасна Віц. Жонка як
пойдзе ў аўталаўку, дык ішчы свішчы яе. Беразіно Докш.

К

КАБ ВАС (НА ВАС, НА ЦЯБЕ) БАЛЁСЬ, БОЛЬ *выкл., лаянк.*
Выказванне абурэння, злосці, гневу, пажаданне нядобрага каму-небудзь.
Каб на вас балесь, чэрці гэтка, а не людзі! Фролкавічы Беш. *Каб на вас
балесь, як ты майму мужыку гора здзелаў.* Бортнікі Беш. *Каб на вас боль,
мае вы гадаўкі, а не куры!* Ула Беш.

КАБ ВУГАЛЬ ЗАТУШЫЦЬ Ні кроплі, зусім няма. Карова ацялілася,
а малака – каб вугаль затушыць. Ушачы Уш. *Вады ў хаце каб табе хоць
вугаль затушыць.* Касары Уш.

КАБ НА ЦІБЕ КАРБУНКА, КАБ ЦІБЕ КАРБУНКА ЎЗЯЛА *выкл., лаянк.*
Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. *Каб на
цібе карбунка! Як ты мне ўжэ надаела, такая карова.* Канашы Гар. *Каб
цібе карбунка ўзяла, як ты мне ўжэ ўсе пячонкі выеў!* Казловічы Гар

КАБ НА ЦЯБЕ АДЗЁР *выкл., лаянк.* Выказванне абурэння, злосці,
гневу, пажаданне нядобрага каму-небудзь.

КАБ НА ЦЯБЕ ГАРУЧКА *выкл., лаянк.* Выказванне злосці,
нядобрачылівасці, незадавальнення ці абурэння. *Гром такі лупіць, аж
страшна. Каб на цябе гаручка!* Ветрына Пол.

КАБ (НА) ЦЯБЕ НЕМАЧ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне,
праклён. *Каб цябе нёмах за гэткую работу!* Пашкі Шарк.

КАБ (НА) ЦЯБЕ ПРА́НЦЫ (ПРА́НЦА)! *выкл., лаянк.* Выказванне
абурэння, злосці, гневу, пажаданне нядобрага каму-небудзь. *Каб на цібе
пранцы наваліліся!* Канашы Гар. *А кыш, каб цябе пранца! Адварнуцца не
паспееш – яны ўжо ў агародзе.* Каўшэлева Шарк. (ад абл. *пра́ны* ‘халера,
зараза’).

КАБ НА ЦЯБЕ РАМАТУ́З *выкл., лаянк.* (ад. абл. *раматы́з*
‘рэўматызм’). Выказванне абурэння, злосці, гневу, пажаданне нядобрага
каму-небудзь. *Каб на цябе раматы́з, раз ты такая!* Фролкавічы Беш.

КАБ НА ЦЯБЕ СО́НЕЙКА *выкл.* Пажаданне ўсяго добрага чалавеку.
Каб на цябе со́нейка, мая ты хорошая. Бешанковічы Беш.

КАБ ТАБЕ ГАЛАВА́ АБЛÉЗЛА (АБЛЫСÉЛА) *выкл., лаянк.*
Выказванне абурэння, злосці, гневу, пажаданне нядобрага каму-небудзь.
Каб табе, такому гаду, галава́ аблэзла. Свяча Беш. *Каб табе галава́
аблысэла, раз ты так думаеш.* Бортнікі Беш.

КАБ ТАБЕ́ ДО́БРА БЫ́ЛО *выкл.* Пажаданне ўсяго добрага чалавеку. Нічога дрэннага гаварыць не буду. Толькі каб табе́ до́бра былó! Бортнікі Беш., Угрынкі Уш.

КАБ ТАБЕ́ ЗУ́БЫ АДНЯ́ЛО *выкл., лаянк.* Выказванне гневу і злосці. Каб табе зубы адняло́, як ты [моль] мой платок шарсця́нэй у шкапу з'ела. Канашы Гар.

КАБ ТАБЕ́ НО́ГІ АДНЯ́ЛІСЯ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. Каб табе но́гі адня́ліся, як ты праз мой гарод хадзіць прывыкла. Ула Беш., Канашы Гар.

КАБ ТАБЕ́ СКУ́ЛЛЯ, КАБ НА ЦЯБЕ́ СКУ́ЛЛЯ НАВАЛІ́ЛАСЯ, КАБ ТАБЕ́ СКУ́ЛЛЯ СЕ́ЛА, КАБ ЦЯБЕ́ СКУ́ЛЛЯ З'Е́ЛА *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. Каб табе ску́лля за такія словы! Смалоўка Гар. Каб на цябе́ ску́лля навалі́лася за такую работу. Канашы Гар. Каб табе́ ску́лля се́ла за такое. Канашы Гар., Падсвілле Глыб. Каб цябе́ ску́лля з'ела, як ты людзям гадасці робиш. Быцава Беш.

КАБ ТАБЕ́ СЛЯЗІ́НКА *неадабр.* Пра чалавека, які не плача ў цяжкай ці непрыемнай сітуацыі, паводзіць сябе спакойна і стрымана. Сядзіць – каб табе слязі́нка! Вярхоўе Віц., Алексінічы Сен.

КАБ ТЫ ВЫ́ХВАРНУЎ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. Каб ты вы́хварнуў з тваёй памацай. Савуткі Шарк.

КАБ ТЫ З ГАЛО́ЎКІ ВЫ́ЙШАЎ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне іншаму, каб той страціў розум, здурнеў. Каб ты з гало́ўкі вы́йшаў. Селішча Арш.

КАБ ЦІБЕ́ МІДЗВЕ́ДЗЬ ЗАРЭ́ЗАЎ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. Каб цібе́ мідзвѣ́дзь зарэ́заў, такую карову! Зброд, а не карова! Канашы Гар.

КАБ ЦЯБЕ́ ГАРУ́ЧКА Ў́ЗЯЛА́ *выкл., лаянк.* Выказванне абурэння, злосці, гневу, пажаданне нядобрага каму-небудзь. Каб цябе́ гару́чка ў́зяла, як жа надакучыў мне ты! Падсвілле Глыб.

КАБ ЦЯБЕ́ КО́ЛАМ АБСТАНАВІ́ЛА *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне смерці Каб цябе ко́лам абстанаві́ла, як ты мне надакучыў! Ушачы Уш.

КАБ ЦЯБЕ́ КОТ УБРЫ́КНУЎ! *выкл., жарт.* Выказванне здзіўлення, захаплення. Ух ты! Вот красатуля! Каб цябе́ кот убры́кнў! Казакі Сен. Сусед, а сусед! Паглядзі, што твае козы мне нарабілі! Усю капусту стапталі, каб цябе́ кот убры́кнў! Казакі Сен.

КАБ ЦЯБЕ́ ТРЫ РАЗЫ ПАДКІ́НУЛІ І ДВА ЗЛАВІ́ЛІ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. Пра такіх людзей у нас так кажуць: “Каб цябе́ тры разы падкі́нулі і два злаві́лі”. Бортнікі Беш.

КАБ ЦЯБЕ Ё ЧЫСТЫМ ПОЛІ ДЗВЕРЫ СЦІСНУЛІ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. *Каб цябе ў чыстым полі дзверы сціснулі! На што ты мне з пустымі вёдрамі дарогу перайшоў? Ула Беш!*

КАБ ЦЯБЕ ЧЭМБР ЗАБРАЎ, ЧЭМБР ЦЯБЕ ПАБЯРЫ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне, выказванне абурэння, гневу, злосці. *Каб цябе чэмбр забраў ад мяне на веку, як ты мне надаеў! Тупічына Шарк. Чэмбр цябе пабяры, як ты мне бяды нарабіў. Савуткі Шарк.*

КАЗАЦЬ ПРА ГРАДЫ НА ГАРОДЗЕ Сцвярджаць відавочнае. *Ну дык гэта ж з самага пачатку панятна ўсім. А што тры дні падрад казачь пра грады на гародзе. Баравуха Пол.*

КАЗЛІ ДРАЦЬ Крычаць, лаяцца на каго-небудзь. *Што ты казлі дзярэш на яго? Яму і так худа. Падворыца Сен.*

КАЗУ ВАДЗІЦЬ Піць гарэлку, разводзіць п'янства. *Ужо другі дзень казу вадзіць. Алексінічы Сен.*

КАЛА БЛІЗУ Паблізу, побач. *Каб кала блізу надзел быў, дык і добра было б. Баравікі, Забор'е Сен.*

КАЛАТОЎКУ ЎКІНУЦЬ Даць повад для чутак, спрэчак, справакаваць каго-небудзь на сварку. *Ну дык яна толькі і любіць тое, каб калатоўку ўкінуць. А яны хай тады паміж сабой разбіраюцца. Што за баба? Папшычы Глыб.*

КАЛЁКА ДВАЦЦАТАГА ВЁКА *зневаж.* Пра нязграбнага, непаваротлівага чалавека. *Ну і калёка дваццатага века. Інакш і не назаву. Глыбокае. Я так і падумала, што з рук выпадзе. Ну што зробіш: калёка з дваццатага века. Дубраўка Уш.*

КАЛІ БУДЗЕМ ЖЫВЫ (ЖЫВЫ-ЗАДАРЫВЫ) Выказванне, калі трэба спыніць суразмоўніка, які расказвае пра свае планы, а таксама калі пачынаюць аповед пра свае планы. *Калі буду жыва налета, здзелаю рэмонт на кухні. Пальмінка Гар. Калі будзем жывы-здаровы, утрам – у чарніцы, а тады сена звязём. Звязда Леп.*

КАЛІ БЫЛО! Як хутка бяжыць час. *Калі было! Вырас маліц, мамка выкарміла. Вярхоўе, Лужасна Віц.*

КАЛІ ЎЖЭ ПАМЖА (НА ІХ, ЯГО, ЯЁ) ЯКАЯ *выкл., лаянк.* Зламыснае пажаданне нядобрага. *Як яны надаелі, еты куры чужыі ў агародзі. І калі ўжэ памжа на іх якая. Канашы, Казловічы Гар.*

КАЛОМ У ГОРЛЕ *недабр.* Пра тое, што надакучыла і выклікае раздражненне. *Калом у горле мне твая работа! Свяча Беш. Тваі басні калом у горле мне. Мазалава Віц.*

КАЛОМ ПЕРАХРЫСЦІЦЬ *груб.* Моцна адлупцаваць некага з дапамогай кала ці палкі. *Як калом перахрышчу, дык больш чужога браць не будуць, а то навадзіліся лазіць. Канашы Гар.*

КАЛОЦЬ У АДНО МЕСЦА *груб.* Пра чалавека, які мае неадольнае жаданне хутчэй зрабіць нейкую справу. *Хай табе не коліць у адно месца. Не нада, здзелаем, не гаріць эта работа сёння! Лужасна Віц.*

КАЛЫХАЦЬ ЧАРЦЕЙ Боўтаць нагамі седзячы. Сядзі як чалавек за сталом, не калышы чарцей. Касары Уш.

КАЛЯСОМ ДАРОГА! Пажаданне добрай дарогі. Калясoм дарoга вам! Шчасліва даехаць! Парэчча Сен.

КАНЬКІ АДДАЦЬ груб. Памерці. Ад такой яды і канькі аддаць можна. Баравікі Сен. Так робіўшы і канькі аддаць можна. Ноўка Гар.

КАМАР ПЕРАШЧЫКНЁЦЬ Пра худога чалавека з тонкай таліяй. Як ядзеўкі талёвыя – і камар перашчыкнёць. Лужкі Шарк.

КАМАРА НЕ ЗАЧЭПІЦЬ Спакойны, міралюбівы, пакладзісты чалавек. Хто-хто, а Федзька і камара не зачэпіць ні разу. Серкавіцы Тал.

КАМАРОЎ КАРМІЦЬ Знаходзіцца там, дзе шмат камароў. Што, выйшлі камароў карміць? Лужасна Віц. Чаго цэлы дзень пазяхаеш? Зноў камароў карміў да раніцы? Варапаева Паст. Ідзі надзень куртку. Чаго камароў карміць? Угрынкі Уш. Хадзіце ў хату. Хопіць ужо камароў карміць. Угрынкі Уш.

КАМАР УБРЫКНУЎ жарт. Пра незадаволенага нечым чалавека або пра капрызнае, наравістае дзіця. Ніяк не магу табе сёння, унучак, дагадзіць, ці не камар цябе зрання ўбрыкнуў? Ажарава Паст.

КАПЕЙКА НЕ ВОДЗІЦЦА Пра таго, хто жыве бедна і не мае грашовага запасу. Жывуць – капейка ў доме не вoдзіцца. Як так можна, не знаю. Лужасна, Хайсы Віц.

КАПЕЙКУ МЫЦЬ Працаваць за невялікі заробак. А брат ейный не мае пастаяннага заробку, зрэдку капейку мые, прадаючы прыезджым венікі для бані. Бабінавічы Лёзн.

КАРАПЛЯ НЕ ДАНЯСЁ ПАКУЛЬ НЕ АБТРАСЁ неадабр. Пра чалавека, у якога ўсё валіцца з рук. Ну во й разбіў! Карапля не данясё пакуль не абтрасе. Чурылава Міёр. (ад абл. карапля ‘няўмелы, няўдалы’).

КАРМІЦЬ МЕРМЕШЭЛЯМІ Даваць абяцанне і не выконваць яго. Зараз зноў будзе карміць мермешэлямі. Зубкі Лёзн.

КАРОВАМ ХВАСТЫ КРУЦІЦЬ іран. Даглядаць свойскую жывёлу або займацца жывёлагадоўляй прафесійна. Як не будзеш добра вучыцца, дык пойдзеш пасля школы каровам хвасты круціць. Бачэйкава Беш. Толькі і ўмееш каровам хвасты круціць, а больш нічога. Хайсы Віц.

КАРОВЕ МАЛАКО ДАВАЦЬ Прапаноўваць чалавеку тое, што ў яго ёсць. Ды ўсяго ў мяне навалал. Хваціць карове малако даваць. Баравуха Пол. Каб што патрэбнае даў, а то карове малако даеш! Угрынкі Уш.

КАРЫТАМ ДАВЕРХУ Пра п’янага чалавека На лаўцы там каля хаты Матрунавай Іван карытам даверху. Дапіўся! Схадзіце хоць падыміце! Дубаўцы Сен.

КАСІЦЬ ДУГОЙ Купляць сена на зіму. Не мае спакою, хто косіць дугою. Весніцк Уш.

КАЎТУН ЗАВІЎ Пра таго, хто пакрыўдзіўся або надумаў сабе нешта. У цябе там што, каўтун завіў? Чаго сядзіш надзьмуўшыся? Баталі Гар.

КАЦЯННЯЧАЯ РАБО́ТА Пустая, бессэнсоўная праца. *Нашто табе гэтая кацянняя работа.* Гаўрылаўцы Брасл.

КАШАЛІ ПЛЭСЦІ асудж. Пра п'янага чалавека, які ідзе, заплятаючы ногі. *Нап'ецца, а тады давай кашалі плэсці – чуць дадому дойдзе.* Ушачы Уш.

КАША́ЧАЕ СНЕ́ДАННЕ Малая колькасць ежы, малая порцыя. *Што эта за еда, нейкае каша́чае снёданне.* Малашанкі Гар. *Што ты мне за каша́чае снёданне палажыла, мне гэтага мала!* Пальмінка Гар.

КА́ШЛЯЦЬ ЯК У БО́ЧКУ Вельмі моцна кашляць будучы хворым. *Усю ноч ка́шляў як у бочку, ні на мінутку не заснуў, відаць.* Лужасна, Навасёлкі Віц.

КІ́ДАЦЦА Ё́ СЯННІ́ЦУ Весці дрэнныя, колкія размовы, абгаворваючы каго-небудзь. *Бабы нашы языкастыя, кідаюцца ў сянні́цу, плёткі пускаюць.* Шапурова Віц.

КІ́ПІЦЬ ЯК БУ́ЛЁН Пра злога, раздражнёнага чалавека. *На працы ён звычайна як бу́лён.* Парыж Паст.

КРУГ ВЫКІ́ДАЦЬ Ісці напасткі *Мы круг выкі́далі, каб скарэй.* Касары Уш.

(КРУГО́М) АДНЫ́ ДЫ́РЫ ДЫ ВІ́РЫ экспрэс. Хата, іншая пабудова, яе частка ці элемент, які знаходзіцца ў дрэнным, стухнелым стане. *Ай, якая там хата?! Яе мышы даўно патачылі. Адны́ ды́ры ды ві́ры.* Язна Міёр. *Пуны наша разваліваецца ад старасці стала. Як станеш глядзець, дык круго́м адны́ ды́ры ды ві́ры.* Вугальнікі Міёр.

КІ́СЛЫ ЯК СЫРАПЕ́НЯ Пра сумнага чалавека з невясёлым выразам твару. *Што ты такі кі́слы як сырапеня?* Канчане Гар. (ад абл. сырапéня 'сыракваша – густое кіслае малако').

КІТА́Й БУ́ДЗЕ Будзе сабрана шмат людзей у адным месцы (звычайна пра пагулянку). *У бацькі імяніны сёння, прыходзь – Кіта́й будзе!* Калінава Віц. *Заходзі вечарам, сабяромся ўсе, навесялімся – Кіта́й будзе!* Мазуля Уш.

КІ́ШКІ ЗЛІ́ПЛІСЯ. Пра вельмі худога чалавека. *Кі́шкі злі́пліся ў яе: вучы́цца вучы́цца, а есці не хоча зварыць сабе там у горадзе.* Дабрамыслі Лёзн.

КІ́ШКІ КАЛЯ́ ХРІ́БТА́ ВІ́СЯЦЬ. Пра вельмі худога чалавека. *Есці нада, а то кі́шкі каля хрíбта́ ві́сяць.* Глушыца Шум.

КІ́ШКІ ЛЕ́ЗУЦЬ Пра чалавека, які выконвае надзвычай цяжкую фізічную працу, высільваецца. *Не магу мяшкі з поля цягаць: аж кі́шкі лэ́зуць ад работы цяжкай ужэ. Не тэй возраст у мяне.* Кулакова Віц.

КІ́ШКІ МА́РШ ІЃРАЮЦЬ Пра нясцерпнае адчуванне голаду, калі вельмі хочацца есці. *Як паела з раніцы, так і да вечара. Ужэ кі́шкі марш і́граюць.* Мазалава Віц. *Нада было есці ўчас, а то чую, што кі́шкі марш і́граюць.* Казловічы Гар. *Давай хутчэй есці, а то ў мяне даўно ўжо кі́шкі марш і́граюць.* Славені Тал.

КІШКУ НАБІЦЬ Наесціся. *Кішкú набілі ды пайшлі мае мальцы, хай пакосяць троху вечарком.* Казловічы Гар.

КІЯ ЎСЫПАЦЬ Адлупцаваць, пабіць або вылаяць каго-небудзь. *Адчапіся, а то кія ўсыплю.* Падбярэззе Віц.

КЛАСЦІ (ПАКЛАСЦІ) ЗУБЫ НА ПАЛÓК Жывучы ў нястачы, галадаць, недаядаць. *Як ні жывём, а жывём. І класці зубы на палок не будзеце, пакуль у вас бацька ёсь.* Кабішча, Ноўка Гар. *Пакладзеш зубы на палок, калі работаць не будзеш.* Крынкі Лёзн.

КЛЁЦКІ З ДУШАМІ Бульбяныя клёцкі, начыненыя мясным фаршам. *Клёцкі з душамі ўнукі на вячэру заказалі, дык буду во пачынаць бульбу чысціць.* Канашы Гар.

КОГЦІ РВАЦЬ Вельмі хутка ўцякаць. *А мы давай тады адтуль когці рваць, ад бяды каб дальшы.*

КОЗЫРІМ ХАДЗІЦЬ, У КОЗЫРА ХАДЗІЦЬ Задавацца, фанабэрыцца. *Такей маліц, што толькі, гляжу, козырім ходзіць.* Ноўка Гар. *Каб што дома зрабіў – дык не. Знае толькі ў козыра хадзіць.* Матырына Уш.

КОЛАМ СТАЇЦЬ *груб.* Пра работу, за якую доўгі час не браўся, якая патрабуе выканання. *Дома ўсё колам стаіць, ні за што ўзяцца не магу.* Курына, Лужасна Віц.

КОЛАМ СТАНАВІЦЦА Не згінацца ад цяжкай працы. *Пасля гэтага агарода ў мяне спіна колам станавіцца.* Мазалава Віц.

КОСЦІ КІНУЦЬ Прылегчы на нейкі час, каб перадыхнуць ці адпачыць. *Пайду косці кіну на краваць, а то яшчэ пасля абеду работы многа.* Лужасна Віц.

КРІЧАЦЬ НА ЎСЮ РЯТУ́НКУ Моцна, з усёй сілы крычаць крычаць. *Стаў на дварэ і крічыць на ўсю рятунку.* Канашы Гар.

КРУГ ВЫКІДАЦЬ Ісці напразткі *Круг выкідалі, каб скарэй.* Касары Уш.

КРУЦІЦЦА ЯК ВЕРАЦЯНО́ Не сядзець на месцы. *Не круціся ты як верацяно́.* Прудок Гар.

КРУЦІЦЬ ПЕДА́ЛІ *іран.* Ісці прэч, уцякаць. *Усё, давай круці педаль, і то з-за тваіх гаворак і работаць некалі мне.* Кулакова Віц. *Круці педаль адсюль! Ці не чуеш? Забор’е Сен.*

КРУЦІЦЬ ЯЙЦАМІ *груб.* Хітраваць, маніць, спрабаваць ашукаць. *Ты яйцамі не круці, а аддай хаця б тое, што ўзяў у нас тады.* Лосвіда Гар. *Не круці яйцамі, а скажы адразу, што табе закарцела.* *Яйцамі не круці, а доўг аддай.* Ушачы Уш.

КРЫ́КСА ВО́КСАЎСКАЯ Пра таго, хто вельмі гучна размаўляе. *Ці ўвечары, ці рана – усё не сціхае гэтая крыкса вóксаўская.* Не зоймецца нічым. Псуя, Ластавічы, Шыпы Глыб.

КРЫ́ЛЫ СКЛА́ДВАЦЬ Класціся спаць. *Зімой мы ўжо а восьмай гадзіне крылы складваем.* *А што рабіць, калі цямнее рана?* Княжыцы В.-Дзв.

КРЭПКИ ЯК ЧАСНОК Пра фізічна моцнага, дужага чалавека. *Сямён быў крэпкі як часнок.* Запруддзе Глыб.

КРЮЧОК ЗАГНУЎСЯ Пра капрызнага, наравістага чалавека, які не паддаецца ўгаворам. *Зноў во крючок загнуўся – ляжыць на палу і нагамі дрыгаіць.* Канашы Гар. *У маеі дачкі так часта бывае: як крючок загнуцца, дык цэлыі дзень слова нікому.* Лужасна Віц.

КУДЫ ГЛЯДЗІШ ТУДЫ І ГАВОРЫШ Гаварыць не думаючы. *Ты ўвесь час так: куды глядзіш туды і гаворыш! Хоць бы раз задумаўся!* Канчане Гар.

КУКУ Ё РУКУ *экспрэс.* Зусім нічога (не даць). *Куку ё руку табе, а не цукерак.* Алексінічы Сен.

КУЛАК ПРЫЛЯЦІЦЬ Ударыць, стукнуць некага кулаком. *Ты глядзі за тым, што гаворыш, а то кулак прыляцець можа.* Будзіслава Віц., Кавалі Лёзн.

КУЛАКАМІ ПАЧАСТАВАЦЬ Пабіць, адлупцаваць некага. *Пачаставаў кулакамі суседа ў школе.* Падбярэззе Віц.

КУМ КАРАЛЮ І СВАТ МІНІСТРУ Свабодны, ні ад каго не залежны (пра чалавека), які займае высокую пасаду. *У людзі выбіўся, як у горад з'ехаў. Прыязджае дадому – кум каралю і сват міністру.* Лучна Пол.

КУРАЧАЯ ГАЛАВА *экспрэс.* Чалавек, які пра ўсё забывае. *У мяне такая курачая галава, што і таблеткі не дапамагаюць.* Пальмінка Гар.

КУРАЧКАЙ ПАДАВІЦЦА Быць вельмі скупым, прагным чалавекам. *Таргаваліся-таргаваліся, ды нікак не маглі ў цане сысціся: прадаўшчык той і курачкай падавіцца.* Пушкі Лёзн.

КУРЫ КАЛОДЗІСЬ (КАЛОДЗЕЖ) АБЯРНУЛІ *жарт.* Пра адсутнасць вады ў калодзежы. *Куры калодзісь абярнулі – вады ні каплі, нада з азяра насіць.* Канашы Гар. *Куры калодзеж абярнулі. Што рабіць будзем?* Вялікі Азярэцк Сен.

Л

ЛАВЭР НАВЭСЦІ Навесці беспарадак. *Ну і лавэр вы навялі! Марш прыбірацца!* Двор-Гомель Пол.

ЛАЗЫ ДАЦЬ Адлупцаваць, усыпаць або вылаяць каго-небудзь. *Ну яму бацька лазы дасць за тое, што не слухае.* Падбярэззе Віц.

ЛАКАТАРЫ РАССТАВІЦЬ (НАСТАВІЦЬ) *іран.* Услухоўвацца ў нешта, слухаць з вялікай цікавасцю або захапленнем. *Лакатары расставілі і сідзяць.* Букаціна Віц. *Лакатары не расстаўляй, што бабы кажуць, а вадзічкі наносі і на ганку пастаў.* Баравікі Сен. *А што ёй? Лакатары наставіць сваі, каб пасля плёткі распускаць.* Пальмінка Гар.

ЛАНЦУГІ КІДАЦЬ Нічога не рабіць, лайдачыць. *Ён зноў ланцугі кідаў, калі ўсе працавалі ў полі.* Вярэнькі Паст.

ЛАПІК НА ЛАПІКУ Пра старое залапленае адзенне. *Новага не было пасля вайны. Залапіць матка тое, што ад большых дзіцей асталося, так і хадзілі: лапiк на лапiку.* Кабішча Гар. *Адзежу пасля вайны бераглі. Бывала, паглядзіш, лапiк на лапiку, а ўсё роўна носіш.* Пальмінка Гар. *Штаны ўжо ў майго дзеда лапiк на лапiку.* Макаранкі Лёзн.

ЛАПКІ СКЛАСЦІ Бяздзейнічаць, прызнаўшы паражэнне. *Няма чаго лапкі складваць! Давай уперад! Ула Беш. Ну што лапкі склалі? Нада нешта дзелаць у такой сітуацыі, а не сідзець.* Мазалава Віц.

ЛАСКАТАЇЦЬ ЗУБАМІ Пустасловіць, балбатаць. *Ну дык і не ласкачы зубамі, калі праўды не чуў. Гараны Пол. Во ласкатаіць зубамі без толку – эта да, на раз-два палучаецца.* Курына Віц.

ЛАСТЫ СКЛЕІЦЬ груб. Памерці. *Ад такой жызнi не дзіва калі без пары ласты склeіш.* Лужасна Віц.

ЛАСЫ НА ДЫРДЫКІ Той, хто ахвочы да ласункаў, прысмакаў. *Вы толькі ласы на дырдыкі! Спачатку нада парабатаць. Хто не работаіць, той не есць.* Якубова Шарк.

ЛЕДЗЬ КЛЭВАЇЦЬ Пра фізічна слабага чалавека, які ледзь ходзіць. *Дачка нішто жыве, а матка ўжо састарэла і ледзь клэвае.* Глыбокае Глыб.

ЛЭЖМА ЛЯЖАЇЦЬ Ляжаць не падымаючыся. *Ну дык што лёжма ляжаіць цэлы дзень. Хіба вылежыш? Зялёнка Пол., Баравікі Сен.*

ЛЭЗЦІ СМОЛЛЮ Ў ВОЧЫ Надакучаць, умешвацца не ў сваю справу. *Не лезь смоллю ў вочы! Паўазер’е Беш. Што за прывычка такая смоллю ў вочы к людзям лёзці.* Сянно Сен.

ЛЭЗЦІ ЯК ЖАБА НА КОРЧ Пра чалавека, які ўпарта, нягледзячы ні на што, дамагаецца свайго. *Лёзе як жаба на корч увесь час. Дык вот такія людзі і маюць нешта ў жыцці тады.* Беліца Сен.

ЛЕЗЦІ ЯК СЎЧКА Ў ГЛАДЫШКУ Рабіць нейкую працу, якая вымагае ад чалавека шмат высілкаў або не пад сілу яму. *Не лезь як сўчка ў гладышку. Касіць яна будзе, ратуйце, людцы добрыя! Язна, Іст Міёр. (ад. абл. гладышка ‘гладыш, збан’).*

ЛЁГКІ САВАЧКА іран. Нахабны чалавек, які прыходзіць на ўсё гатовае. *З’явіўся як лёгкі Савачка, а свайго на стол не паставіў, прывык за чужым жыць.* Княжыцы В.-Дзв.

ЛІБА СЎРАЖСКАЯ Пра гультаяватую, не здольную да працы дзяўчыну ці жанчыну, якая нічым не займаецца цэлы дзень. *Ходзіць цэлы дзень як ліба сўражская. Хаця б якую рабоціну зделала.* Астраўскія Віц.

ЛІЗУН-МЕСЯЦ жарт. Пра падлетка, які пачынае кавалерыцца, дзеўчыцца. *Ужо лізун-месяц напад на дзеўчынёшку, не знаіць, як выпнуцца, са скуры вылузацца.* Ушачы Уш.

ЛПЦЬ У СЯБЕ неадабр. Піць гарэлку. *Колькі ты ў сябе ліць будзеш?! Можа, хопіць ужо?! Беразіно Докш.*

ЛОЖКАЙ МЁД ХЛІБАЦЬ (ХЛЯБАЦЬ) Жыць у дастатку і раскошы. Паглядзім, лóжкай мёд хліба́ць усю жы́знь не будзеш. Так не бываі́ць, што адразу лóжкай мёд хліба́ць. Кабі́шча Гар. Вы з горада лóжкай мёд хляба́еце, куды нам да вас! Бабі́навічы Лёзн.

ЛОСТАМ ЛЯЖАЦЬ Пра хворага ці моцна стомленага чалавека, які ляжыць нерухома і не ўстае з пасцелі. Другі дзень лóстам ляжы́ць бацька. Дрэ́нна яму ду́жа. Застудзі́ўся. Забор’е Сен.

ЛОСЬ ЦЫБАТЫ зневаж. Пра высокага худога чалавека. Ты паглядзі, які высокі! Як на яго штаны пашы́ць? Лось цыба́ты, ды і то́лькі! Новая Обаль Сен.

ЛЫ́НДУСЬКІ РАБІ́ЦЬ экспрэс. Гультайні́чаць, нічога не рабі́ць. А ён во ходзі́ць, лы́ндуські дзень ро́біць. Арэ́хаўск Арш. Зноўку лы́ндуські ро́біш, лежачы на печы? Зажы́рэеш, хто сця́гваць будзе? Арэ́хаўск Арш.

ЛЫ́ХАЦЬ ПА ВУГЛА́Х груб. Шука́ць што-небудзь, што схавана. Чаго ты па вугла́х лы́хаеш? Сказала ж: няма ў мяне нічога вы́піць! Угры́нкі Уш.

ЛЯДА́ШНА СТА́ЛА Пра стан, калі чалавека нудзі́ць, калі яму моташна (пасля тлустай ежы, сала). Дайце хлеба́ акраец, а то пасля вашага парсю́ка ляда́шна неяк стала. Дуброўна Дубр.

ЛЯ́ЗГАЦЬ КЛЯ́МКАЙ Хадзі́ць туды-сюды – з хаты на двор і назад. Чаго ж ты ля́згаеш кля́мкай? Пасядзі ў ха́це хо́ць тро́шку. Цярэ́шкі Леп.

ЛЯЦЕ́ЦЬ ЯК АШАЛЕ́ЛЫ Хутка руха́цца, бегчы, абганяючы іншых. Ляце́ла як ашале́лая праз даро́гу. Ноўка Віц.

ЛЯ́ЛЬКІ Ў ГАЛАВЕ́ груб. Пра чалавека, які страці́ў розум, здурнеў, звар’яцеў. Ад яго ўжо не дайме́цца нічога, над старасць ля́лькі ў галаве́ паяві́ліся. Новыя Крукі Міёр. У яго ўжо ля́лькі ўгалаве́ зробі́ліся. Касары Уш.

ЛЯ́ПАЦЬ БРЫ́ДЛЮ Бры́дкаслові́ць. Хваці́ць ля́паць бры́длю, лунь стары! Макаранкі Лёзн.

ЛЯ́ПКУ ДРА́ЦЬ груб. Гучна кры́чаць, лая́цца, свары́цца. Хваці́ць ля́пку дра́ць: нада́ела за вечар. Лужасна Віц. Устаў – і давай ля́пку дра́ць. Калі́нава, Мазалава Віц. То́лькі ля́пку сваю дра́ць і ўме́еш. Кана́шы Гар. Во ля́пку дра́ць на ўсю вулі́цу, дык яна масце́р. А на́што гэ́та ка́му? Падсві́лле Глыб.

ЛЯ́ШЧА́ КІ́НУЦЬ экспрэс. Пахва́ліць нека́га прадбачлі́ва. Ляшча́ кі́ну, каб заўтра ка́ня адалжы́ў. Лужасна Віц.

М

МАЗГІ́ АДСО́ХЛІ (ВЫ́САХЛІ) Забы́цца (пра забы́чывага чалавека) Мазгі́ адсо́хлі – кашале́к дома на ста́ле аста́ўся. Кабі́шча Гар. Мазгі́ вы́сахлі ад за́бот: адна́му е́та, ду́гому то́е, і ўсе́ ўсі́м на́да. Мазалава Віц.

МАЗГІ́ НЕ АДСО́ХЛІ (НЕ ВЫ́САХЛІ) 1. Пра чалавека, які памятае пра нешта. Калі́ мазгі́ не адсохну́ць, дык зайдзі́ і забя́ру. Бараві́кі Сен. 2. Пра таго, хто дзейні́чае абачлі́ва, з разлі́кам. У мі́не ж яшчэ́, сла́ва Бо́гу, мазгі́ не адсо́хлі, каб на яго ха́ту пері́пісаць. Кана́шы Гар., Хайсы Віц.

МАЗГОЎ ПАЛАТА Пра вельмі разумнага і кемлівага чалавека. *Да-да, мазгоў у цябе палата. Ніхто і не сумняваўся з нас.* Зубкі Лёзн.

МАРОЗ ГАЛАВУ ЗЛОМІЦЬ Пра халоднае, марознае надвор'е, на змену якому павінна прыйсці пацяпленне. *Быць не можа, што мароз галаву не зломіць. Будзе цёпла.* Лужасна Віц. *Яшчэ дні два – і мароз галаву зломіць.* Сураж Віц.

МАСЛА ПАГАСЛА САЛА ПАТАЛА КАЛБАСЕ ПЛОХА СТАЛА *жарт.* Выраз у сітуацыі, калі ўсё з'елі і нічога не засталася. *Госці як пабывалі, дык на скаварадзе масла пагасла сала патала калбасе плоха стала.* Янкавічы Рас.

МАСЦІЦЬ ПЕЧКУ Выкладаць з цаглінак. *Дзед Мацвей умеў масціць печку, каб чыстая была ды гладкая.* Пад'ельцы Міёр.

МАТАМ КРАЯНУЦЬ Выказацца нецэнзурна, мацюкнуцца. *Усякае бывала. Часцей па-харошаму гаварыў дома, але і так было, што матам краянёт, як дзеці з сябе выведуць.* Алексінічы, Каралевічы Сен.

МАХАМ НЕ АДМАХАЦЦА Пра вялікую колькасць чаго-небудзь. *Смяецца: грошай цяпер у мяне – махам не адмахацца.* Труды Пол. *А паручэнняў мне надавала на дзень – махам не адмахацца.* Фарынава Пол. *Камароў наляцела процьма – махам не адмахацца.* Лескавічы Шум.

МАХАЦЬ ЯЗЫКОМ Балбатаць, гаварыць абы-што. *Толькі і можааш языком махаць.* Макаранкі Лёзн. *Не махай языком, скажы што-небудзь па дзелу.* Чорнае Паст.

МНОГА ДЫ ДУРНОГА Пра доўгія і пустыя размовы. *Што з ім гаварыць: кажыць многа да дурнога.* Бабічы Глыб.

МОРДА КІРПІЧА ПРОСІЦЬ *груб.* Пра таго, хто заслугоўвае пакарання за свае ўчынкі. *У яго морда даўно ўжэ кірпіча прасіць.* Букаціна Віц.

МЁДАМ ПА СЭРЦЫ ЛІЦЬ Ліслівіць, дагаджаць каму-небудзь. *Толькі і ўмее што мёдам па сэрцы ліць начальству ды тым, хто вышэй па рангу за яго.* Баравуха Пол.

МЭРАЦЬ НА СВОЙ ГЛАЗ Лічыць па-свойму, мець сваё меркаванне наконт нечага. *Ты стары, а ён яшчэ малады, па-гэтаму не мэрай на свой глаз.* Осцевічы Міёр.

МЭСЦІ ЯЗЫКОМ ЯК АНЮТА ВЭНІКАМ Гаварыць упустую, пустасловіць. *Нешта ты, кума, мяцеш языком як Анюта вэнікам.* Раскажы, калі сына жэніш. Янкавічы Рас.

МЕТР З ШАПКАЙ *экспрэс.* Пра чалавека нізкага росту. *Якая ён пара табе? Ты дзеўка відная, а ён – метр з шапкай.* І то як падскачыць. Кулакова Віц., Канашы Гар.

МЕЦЬ ЗА САБАКУ Не паважаць, грэбаваць. *Яна яго за сабаку маіць, бо не прасыхаіць ад гарэлкі.* Ушачы Уш.

МЕЦЬ СВАЁ ТРЫ РУБЛІ Умешвацца ў чужыя размовы. *Яна пры любой размове сваё тры рублі мае.* Стайкі Арш.

МЁДАМ ПА СЁРЦЫ ЛПЦЬ Ліслівіць. *Як ты гладка мёдам па сёрцы льёш! Умееш.* Пальмінка Гар.

МІСКІ ПЕРАВАРНУЎЦЬ Удосталь наесціся. *Гатоўлю смачна, міскі перавярнулі ў абед мае ўнучкі.* Крынкі Віц.

МОВУ АДНЯЛЁ Немагчымасць гаварыць ад здзіўлення ці страху. *У Цімафея аж мову адняло, ён не думаў увідаць цібе.* Більдзюгі Шарк.

МОЙ ТЫ СВОЙ Ласкавы зварот да знаёмага. *А мой ты свой, як жа я рада, што напаткала цябе!* Ушачы Уш.

МОСТ МОСТАМ Вельмі многа, шмат. *Вішань у гэтым годзе - мост мостам!* Ахрэмаўцы Брасл.

МУРКІНЫ КАЗКІ Несапраўдныя гісторыі, выдумкі. *Навошта ты мне муркіны казкі раскажаш?* Каму яны нада? Падбярэззе Віц.

МУХ АБ'ЁСЦІСЯ Быць не ў гуморы, нервовым, разлаваным. *Дзед, відаць, ад таго, што на двары гару пяску насыпалі, мух аб'еўся, а мы – у кусты да саседавай хаты.* Ноўка Віц.

МУХІ Ў НОСЕ ЗАВЯЛІСЯ Пра чалавека з норавам, капрызнага. *У цябе мухі ў носе завяліся, ці што?* Славені Тал.

МЯТКІ ДАЦЬ Пабіць, адлупцаваць каго-небудзь, адпомсціць. *Зараз як дам мяткі, мала не накажацца!* Юндзялова Міёр.

МЯТЛІКІ Ў ГАЛАВЁ Пра легкадумнага, несур'ёзнага чалавека. *Куды ж ёй замуж яшчэ? Рана.* Мятлікі ў галаве. Баравікі Сен.

МЯТЛОЎ ПАДПЁРТЫ Пра чалавека з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі. *Нейкі ў яе ўнук мятлоў падпёрты: з дарослымі не вітаецца, ходзіць па вуліцы адзін, як ненармальны.* Кушлікі Пол.

Н

НА АБУХ ГАРОХ МАЛАЦІЦЬ Жыць надзвычай бедна, пажабрацку. *Ды вось жа і стараўся бацька ўсё жыццё. А не будзеш старацца – будзеш на абух гарох малаціць.* Зялёнка Пол.

НА (АДНУ) АГЛАБЛЮ жарт. Выпіць па адной чарцы перад ад'ездам ці развітаннем. *На адну аглаблю давайце возьмем!* Лужасна Віц. *Давай, Антонавіч, на аглаблю – і на дамах!* Александрова Сен.

НА БАБАХ, НА БУБАХ (жыць, застацца). Ні з чым, у адзіноце і нястачы. *Абманіла яго, абкруціла, а малец застаўся на бабах у голай хаце.* Канашы Гар. *Цяпер я на бубах жыву.* Нямойта Сен.

НАБЕГАЦА ЯК САБАКА Моцна стаміцца. *Ездзіла ў раён, набегалася там як сабака.* Янкавічы Рас.

НА БЕЛЫМ КАНІ СКАКАЦЬ Быць вельмі злосным, раз'юшаным. *Нап'ецца ўсцельку – і давай тады на белым кані скакаць.* Пальмінка Гар. *Не чапай яго, а то будзе на белым кані скакаць, дык усім непаздаровіцца.* Нямойта Сен.

НАБІВАЦЬ ГАЛАВУ Запаўняць галаву непатрэбнымі ведамі. *Набівáў сусед мне галаву ўсякай лухтой, як да яго заходзіў. Загарадна Лёзн.*

НАБІЦЬ ЛАНЦУГ (ПУЗА, ТРЫБУХ) Добра, моцна пад'есці; з'есці шмат чаго-небудзь. *Няхай хоць камні з неба сыпяцца, ён свой ланцуг заўсёды наб'е́ць. Замасточча Віц. Ну што, набі́ла пу́за? Якубова Шарк. Бацька ўсягда наб'е́ць трыбу́х, а патам гаворыць: "Хай жырок завяжыцца". Сарочына Уш.*

НАБІЦЬ МАЗАЛІ Многа і цяжка працаваць фізічна. *Набі́ў мазалі́ я сабе за ўсю жыццё. Не дай Бог кожнаму работаць так з пілой у лясу. Вярхоўе Віц.*

НА БЛЯСНУ СЭСЦІ Закахацца. Ён са школы на блясну сеў. *Вельмі ўжо яму даспадобы Марынка Пецькіна. Анэліна Тал.*

НАБРА́ЦЦА ЯК ДУРНЫ́ ДЗВÉРЫ 1. Шмат назбіраць чаго-небудзь *Ты ўжо набра́ўся грыбоў як дурны́ дзвёры. Будзеш усю ноч перабіраць. Трасцянка Тал. 2. Напіцца гарэлкі. Зноў набра́ўся як дурны́ дзвёры. Як яго толькі жонка церпіць? Акцябрскі Віц.*

НАБРА́ЦЦА ЯК КО́ШКА БЛОХ *груб.* Набрацца нечага вельмі многа, у вялікай колькасці. *Набра́ліся ягад як ко́шка блох – чуць з лесу выйшлі. Міхалкова Віц., Казловічы Гар.*

НАБРА́ЦЦА ЯК СВІННЯ́ ГРА́ЗІ Пра вельмі п'янага чалавека. *Ты ж паглядзі на сябе, набра́ўся як свіння́ гра́зі. Лужкі Шарк.*

НАБРА́ЦЬ З КО́ПТУРАМ Набраць з верхам. *Набярэ́це кошык яблык з ко́птурам. Альхоўцы Шарк. Манька ўчора ў чарніцы хадзіла, дык цэлае вядро з ко́птурам набра́ла. Угрынкі Уш.*

НАБРА́ЦЬ У ГУБУ́ ВАДЫ́ Зацята, упарта маўчаць. *Усе набра́лі ў губу́ вады́ і баяцца слова проціў сказаць. Калінава Віц. Набра́лі ў губу́ вады́ і ні слова. Кабішча Гар. Ну што набра́лі ў губу́ вады́?! Расказвайце, як было! Славені Тал.*

НА БУМ ЛА́ЗАРА 1. Зрабіць нешта наўздагад, без папярэдняй дамоўленасці. *Гляджу: да хаты ўжо падыходзіць. На бум ла́зара вобічым ідзе. Матырына Уш. 2. Зрабіць нешта выпадкова ці не падумаўшы. Нада галаву на плячах мець, калі нешта надумаў, а не так, на бум ла́зара рабіць. Узмёны Міёр.*

НА ВУША́Х ХАДЗІ́ЦЬ (СТАЯ́ЦЬ) Сваволіць, гарэзнічаць, дурэць. *Раней дзеці не прывыкшы былі на вуша́х хадзі́ць, ад першага разу слухалі бацьку з маткай. Канашы Гар. На вуша́х стая́ць ты ў міне не будзеш. Калінава Віц. Яны ж прывыклі ў гэтай настаўніцы на ўроку на вуша́х стая́ць. Варапаева Паст.*

НАВЫ́РАСТКІ ЎПАСЦЬ Распластацца пры падзенні. *Так бег, так бег, ажно навы́расткі ўпаў. Пушкі Лёзн.*

НА ВЫ́САДКУ Для пасеву. *Эта бульба будзіць на вы́садку. Букаціна, Лужасна Віц., Нямойта Сен.*

НА ВЯСНУ́ (НА ТРАВУ́) ВБЫ́СЦІ Перазімаваць, выжыць, дачакаўшыся вясны. *Пацярпі, хутка на вясну́ вб́йдзем, веселей будзе.* Матырына Уш. *Канёнак на вясну́ чуць вб́йдзіць, а карова дык і не.* Ушачы Уш. *На траву́ вб́йдзем – зажывём, усе балячкі пройдуць.* Лужасна Віц.

НАЃА НЕ БЫЛ́А Хтосьці не жыў, не быў, не заходзіў куды-небудзь. *Мая наѓа не был́а на яго ўчастку ніколі.* Загарадна Лёзн.

НАГАВАРЫ́ЦЬ ЦЭ́ЛАЕ БЯРЭ́МЯ Пра таго, хто доўга і шмат расказвае пра нешта. *Нагавары́ў цэ́лае бярэ́мня, а я так і не дапетрыў, дзе яго брат работаіць.* Славені Тал.

НА ГАЛАВЭ́ СТАЯ́ЦЬ, НА ГАЛАВЭ́ ХАДЗІ́ЦЬ Свавольнічаць, дурэць, гарэзіць. *На галавэ́ хадзі́ць яны не будуць у міне.* Смалоўка Гар. *Канчай на галавэ́ хадзі́ць, колькі можна?* Нямойта Сен. *Дзеці цэлы дзень на галавэ́ стая́ць.* Няма ім угамонку. Стайкі Арш.

НА ГАРА́ЧЫ ЗУБ У гневе, у стане ўсхваляванасці ці раздражнення. *Да дзеда нашага было лепш не пападацца на гар́ачы зуб.* Глыбокае Глыб.

НАГЕРГЕТА́ЦЬ ЯК ГРУГАННЁ́ Нагаварыць многа неразборліва і гучна. *А зараз раскажы спакойна, каб я зразумела, а то нагергетаў як груганнё́.* Паўночнае Гняздзілава Докш.

НАГНА́ЦЬ ПЕ́НЫ Пра загнанага, замучанага хуткай яздой каня. *Твой конь ужо нагнаў пёны.* Вялікае Сяло Сен.

НА ГО́ЛЫЙ ЛЕС (пра гром) Кажуць так, калі гром прагрымеў ранняй зімою ці ранняй вясной, пакуль на дрэвах яшчэ няма лісця. *Гром на го́лыі лес – дрэнная прі́мета.* Лужасна Віц., Гарадок Гар.

НА ГУ́ЛЯХ БЫ́ЦЬ Быць на пагулянцы. *Калі ўбачым Людку, дык спытаем, дзе яна ўчора на гу́лях был́а.* Пурышкі Гар.

НАДАВА́ЦЬ У КАРШЭ́НЬ, НАКЛАС́ЦІ Ў КАРШЭ́НЬ. Моцна пабіць, пакараць некага. *Мяне такая злосць на яго ўзяла, што я надава́ла яму ў каршэ́нь з усёй сілы.* Славені Тал. *Сіллю возьмем мальцаў і накладзём у каршэ́нь.* Ноўка Віц.

НА ДРАЖДЖА́Х Пра п'янага чалавека. *Нанач прыцягнуўся пад божай воляй на дражджа́х.* Ушачы Уш.

НА ДЫ́Х НЕ ПУСКА́ЦЬ Не падпускаць да сябе, адмаўляць у нечым. *Мыладаю была – на ды́х яго не пуска́ла.* Баршчоўка Віц.

НАДРА́ЦЦА ЯК ПАРСЮ́К асудж. Моцна напіцца. *Мой учора надраўся як парсю́к!* Загарадна Лёзн.

НА ДРУГУ́Ю НАЃУ Выпіць па другой чарцы. *Вы́п'ем надругу́ю нагу́ і разы́дземся.* Обаль Сен.

НА ДУ́Х (выйсці) На свежае паветра. *Давайце на дух вб́йдзем, а то мы тут сцяну красім.* Новыя Крукі Міёр.

НАЕ́СЦІСЯ ЯК ДУРНЫ́ НА ПАМІ́НКАХ Сытна і многа пад'есці. *Наеўся як дурны́ на памі́нках.* Столькі і не нада было. Прудок Тал.

НАЖО́М СТАЯ́ЦЬ экспрэс. Моцна надакучыць, абрыдзець *Яны мне ўжо ў грудзёх нажо́м стая́ць.* Ушачы Уш.

НА ЗЛОМ ГАЛАВЫ́ Вельмі хутка бегчы. *Куды ты бяжыш на злом галавы?! Тут жа камення поўна! Завалішся!* Радзюкі Шарк.

НА КАДРЫ́ЛЬ САБІРА́ЦЬ Збіраць удзельнікаў на рэпетыцыю канцэрта ў вясковы клуб. *Нас заўклубам на кадры́ль сабіра́е, так што будзем да канцэрту рыхтавацца.* Кавалі Лёзн.

НА КАЗЛА́ БЫЦЬ Запускацца, перастаць даіцца перад ацёлам (пра карову). *На казла́ не была́, малака мала даець каза.* Студзёнка Сен.

НА КАКАРЭ́ЧКІ (сесці, прысесці), НА КУКАРЭ́ЧКАХ (сядзець), НА КУ́КІШКАХ (стаяць), НА КРІПЁ́НКІ (сесці, прысесці, сядзець) Сагнуўшы ногі ў каленях і трымаючыся на насках, на кукішкі. *Сеў перада мной на какарэ́чкі і глядзіць у вочы.* Буцавічы Паст. *Калі доўга сядзець на кукарэ́чках, то забаліць ногі.* Сасноўка Глыб. *Раней, бывала, на кукішках стаю і ўсю бульбу перабяру, што накапалі. А цяпер во не: ногі баліць.* Баравікі Сен. *Надаела так стаяць, і я села на кріпё́нкі.* Яроненкі Гар.

НАКАРМІ́ЦЬ РЫ́Б груб. Утапіцца. *Наш сусед ўчора накарміў ры́б.* П'яны на ры́бу пайшоў. *Можжа, купацца ўздумаў.* Якубова Шарк.

НА КА́РТЫ КІДА́ЦЬ (РАСКІ́НУЦЬ) Варажыць. *На ка́рты кіну зараз – паглядзім, што і як.* *Давай увечары табе на ка́рты раскі́ну.* Заазер'е Сен.

НА КАЧА́Н (абстрыгчы) Налыса. *Хварэла на ты́ф – мяне абстрыглі на кача́н.* Езярышча Гар.

НАКРА́ПАЦЦА Я́К МЯШО́К Многа з'есці, сытна пад'есці. *Накра́паўся як мяшо́к гатовага.* Янкавічы Рас.

НА КУДЫ́КІНУ ГО́РУ жарт. Адказ на пытанне “Куды ты ідзеш?”, калі чалавек не хоча даваць прамы адказ. *Што ты прыстаў “куды”, “куды”?! На куды́кіну го́ру!* Пальмінка Гар.

НА ЛБЕ НАПІ́САНА Пра таго, па кім бачна, пра што ён думае. *У цябе ж на лбе напі́сана, што ты ўлюбіўся!* Радзюкі Шарк.

НА ЛЕС ГЛЁ́ДЗЯ 1. Пра таго, хто хутка расце. *Я сперш і не пазнала яго, вырас прам на лес глё́дзя: такі высокі, ладны стаў.* Падворыца Сен. 2. Пра таго, хто вырас гультаяватым. *І ў каго толькі пашоў? Бацькі такія працавітыя. А гэты вырас на лес глё́дзя.* Падворыца Сен.

НА ЛЫ́ЖЫ УЗБІ́ЦЦА экспрэс. Заняць высокую службовую пасаду. *Другі срок на лы́жы ўзбі́ўся.* Чарневічы Глыб.

НА НЕ́Т 1. Схуднець (пра чалавека). *Высахла Аўдоля на нет.* Дрыгучы Міёр. 2. Звесціся, прапасці. *Давала ўсім гэты цвет, так прыгожа ён у мяне цвіў. А цяпер сышоў на нет. Трэба зноў заводзіць.* Угрынкі Уш.

НА ПАДТАДЫ́ Зрабіць добры запас. *Дзяўчаткі, не лянуйцеся, збірайце ягадкі і на падтады́.* Лапушніца Гар.

НАМАТА́ЦЬ НЕ́РВЫ НА КУЛА́К Злавацца, нервавацца. *Віцька нервы наматаў на кулак ад такой навіны, але ж змаўчаў.* Ноўка Віц. *Мой табе савет: намата́й не́рвы на кула́к і не кажы нічога.* Канашы Гар.

НА НІШТО́ З'ЭХАЦЬ Апынуцца ў цяжкім матэрыяльным становішчы. *Гэтым летам я на нішто́ з'эхаў.* Падбярэззе Віц.

НАНЯЎСЯ – ЯК ПРАДАЎСЯ Калі нешта некаму паабяцаў, трэба выконваць свае абяцанні. *Наняўся – як прадаўся. Цяпер ты ад іх завісіш.* Глушыца Шум.

НА ПА́СТУ ХАДЗІЦЬ Пасвіць кароў. *Нашы дзеці любіліна па́сту хадзіць з бацькам.* Ула Беш., Забор'е Сен.

НАПІ́ЦЦА ДА АБУХА́ Напіцца да непрытомнасці. *Напіўся да абуха́, чуць да хаты прыпоўз.* Матырына Уш.

НАПІ́ЦЦА (НАПІВА́ЦЦА) ДА ЗЯЛЁНЫХ МЯ́ТЛІКАЎ Быць моцна п'яным, напівацца да непрытомнасці. *Напіўся да зялёных мя́тлікаў уваччу. Добра яшчэ, што дадому дайшоў, а не на вуліцы застаўся.* Сарочына Уш. *Кожны дзень божы напівáецца да зялёных мя́тлікаў. Дык які ж гэта хазяін з яго, скажыце?* Ушачы Уш.

НАПІ́ЦЦА ДА ПАРАСЯ́ЧАГА ПІ́СКУ Вельмі моцна напіцца, быць дужа п'яным. *Ну куды эта гадзіцца – напіўся да парася́чага піску і дамой іці не можыць.* Бешанковічы Беш., Вярхоўе Віц.

НАПІ́ЦЦА ЎДРІ́БІДЗЭ́НЬ, П'Я́НЫ ЎДРІ́БІДЗЭ́НЬ неадабр. Быць у стане моцнага ап'янення. *Учора мальцы нашы напіліся ўдрі́бідзэ́нь.* Лужасна Віц. *П'яным удрі́бідзэ́нь усё лета дамой пріхадзіў з работы.* Канашы Гар.

НА ПО́ЛЬСКІЯ АКЦЯ́БАРСКІЯ Невядома калі, хутчэй за ўсё, ніколі. *Да, відаць, вернецца на польскія Акцябарскія.* Кавалі Лёзн.

НА ПОЎ́НЫ ХОД Поўнасю. *На поўны ход ён згадзіўся з гэтым.* Гута Паст.

НА ПЯ́ТЫЯ СУ́ТКІ іран. У сітуацыі, калі да чалавека не адразу, марудна нешта даходзіць. *Ну нічога, на пятыя су́ткі дойдзе да дзеда.* Івесь Глыб. *Што ты хочаш ад яго? На пятыя су́ткі дойдзець.* Вярэчча Гар.

НА ПЯЦЕ́ ПЕРАКРУ́ЦІЦЦА Пра таго, хто не затрымаўся і хутка адправіўся назад, прыйшоўшы ці прыехаўшы куды-небудзь. *Унук, кажаш? Дык калі я яго бачу? Прыехаў учора, на пяце́ перакруціўся – і назад да свайёй лялькі ў горад.* Янкi Докш. *А што ён мне паможа? Учора раненька заглянуў, на пяце́ перакруціўся і на работу паехаў.* Докшыцы.

НАРА́БІЦЬ ЛЯ́ДА, НАТВА́РЫЦЬ ЛЯ́ДА Насмеціць, зрабіць беспарадак. *Ну ты нарабіў дык нарабіў ля́да! Як тут цяпер прыбрацьцяпер, не знаю? Дзёрнавічы В.-Дзв.* *Ну і натварыў жа ты ля́да, сыноч! Хто ж гэта цяпер будзе прыбіраць?* Шыці, Лонскія Шарк.

НАРА́БІЦЬ ПУ́СТАК Учыніць зло, подласць у адносінах да каго-небудзь. *Ты нарабіў пу́стак мне, дык і што хочаш яшчэ?* Круткі Паст.

НА РАПСО́Н ЛЕ́ЗЦІ На ражон лезці, рабіць што-небудзь рызыкаўнае; дзейнічаць, не думаючы пра вынікі. *На рапсoн лэзеш, ты ж глядзі, каму гаворыш.* Кошчава Беш.

НА РВОТЫ ЦЯГНЕ *груб.* Становіцца непрыемна каму-небудзь у нейкай сітуацыі. *На рвоты цягнець ад тваіх слоў.* Казловічы Гар. *Мяне ад іх ужо даўно на рвоты цягне.* Асінторф Дубр.

НА РУКУ́ Выгадна, прыбыткова. *А ім і на руку́, што ён плуг не забраў: будуць свой агарод араць.* Кулакова Віц. *Мне на руку́, што яго німа пакуль: нікога карміць не нада.* Лужасна Віц.

НА РУЧНІКУ́ СТАЯЎ Здурнець, перастаць цвяроза і разважліва мысліць. *Я як паслухала, дык паняла, што ён на ручнік, па-мойму, стаў.* Баравікі Сен. *Вадзім на ручніку́ даўно стаіць. А што мы зробім?* Грыгаравічы Леп.

НА СВЯТЫ́Я НІГДЫ *іран.* Вельмі даўно. *Пятрок як на святых нігды ў нас быў.* Лучайка Глыб.

НАСІ́ЦА ЯК БА́ННЫ ВЕ́НІК Многа працаваць, бесперапынна рабіць нешта, не сядзець на месцы, знаходзячыся ў пастаянным руху. *У мяне столькі спраў на выхадных! Бульбу збіраемся акучваць, у ягады хачу схадзіць, дзяцей трэба вымыць, у хаце прыбраць. Буду насіцца як банны вёнік, каб усё паспець.* Бабінавічы Лёзн.

НАСІ́ЦА ЯК КОТ УГА́РНЫ Мітусіцца, шпарка бегаць без справы. *Верачка ўвесь дзень нёсіцца як кот угарны, а нічога не зробіць.* Куціна Шум.

НАСІ́ЦА ЯК НА́ЙДА Шпарка бегаць, хутка рухацца ў розныя бакі, мітусіцца без справы. *Што ты нёсішся як Найд? Спыніся, пагавары з людзьмі!* Лапыры Дубр. *Не бегай як Найд цэлы дзень, а лети дзелям займіся!* Канашы Гар. (ад абл. *найда* 1) 'той, хто ўмее хутка знайсці, адшукаць што-небудзь'; 2) 'надакучлівы чалавек, назола').

НАСІ́ЦЬ НА ПАГА́РШКАХ Насіць на плячах (пра дзіця). *Дзед узяў малага і нёсіць на пагаришках на двару.* Пірагі Дубр.

НАСІ́ЦЬ ХВОСТ КАЙДЗІ́БОБЕРАМ Шпарка, гуляючы, бегаць (пра ката). *Во Байт ажывіўся, глядзі, нёсіць хвост кайдзібоберам.* Мурагі Рас.

НАСІ́ЦЬ ХВОСТ КАНДЗІ́БОБЕРАМ, НАСІ́ЦЬ ХВОСТ КАРО́МЫСЛАМ Фанабэрыцца, не лічыцца з кім-небудзь, не зважаць на каго-небудзь. *Будзь чалавекам, як усе мы, і не насі свой хвост кандзібоберам.* Канашы Гар. *У свякроўкі табе насіць хвост каромыслам не атрымаецца, во паглядзіш.* Заазер'е Пол. *І што? Толькі і ўмее насіць хвост каромыслам.* Фарынава Пол.

НА СТРА́ЛКУ Пайсці ці паехаць на спатканне. *У суботу на стрэлку паеду, раз пазваў.* Алексінічы Сен.

НАСТУПІ́ЦЬ НА СТАКА́Н неадабр. Напіцца гарэлкі. *Не зможа ён з касой працаваць сёння: на стакан ужо зранку наступіў.* Калінава Віц., Обаль Шум.

НА СУХІ́ ЛЕС Засцярога ад злога, нядобрага слова. *На сухі лес ягоныя словы, гада падкалоднага!* Угрынкі Уш.

НА ТАБЕ! *выкл.* Вокліч з выпадку нейкага нечаканай сітуацыі, выпадку ці здарэння. *Усё было добра. А тут на́ табе! Дрэва чуць не на хату звалілася! Арэхаўна Уш.*

НАТВАРЫЇЦЬ ЛЯДА Навесці беспарадак. *Ну і натварыў жа ты лёда, сыноч! Хто ж гэта цяпер будзе прыбіраць? Шыці, Лонскія Шарк.*

НА ТЫХ ДНЯХ У хуткім часе, днямі. *Паеду на тых днях да сястры: трэба адведаць. Баршчоўка Віц.*

НАЎБІТКІ ГУЛЯЦЬ абрад. Пра гульню з велікоднымі яйкамі, калі адно яйка б'юць аб другое. *На Пасху, бывала, набяром красных яек і наўбіткі гуляем. Халмы Арш.*

НАЎРÓДЗЕ ВАЛÓДЗІ Пра незадагдлівага, прастакаватага, неспрактыкаванага чалавека. *Каб памагчы што, дык не. Ходзіць проста так, наўрÓдзе Валóдзі. Канашы Гар. Што з ты з ім на агародзе зробіш? Ён не ўмеіць нічога. Так, наўрÓдзе Валóдзі ходзіць па вуліцы ды з бабамі лясы точыць. Смалоўка Гар.*

НА ЎСЕ АПÓРЫ (крычаць) Вельмі гучна. *Што ты крычыш на ўсе апóры?! Не глухая я, чую! Лучайка Глыб.*

НА ЎСЁ Гучна, моцна (крычаць). *У яго быў громкі галас, усёгда крічаў на ўсё. Яроненкі Гар. Сцішце вы сваю музыку, а то равец на ўсё. Угрынкі Уш.*

НА ЎСЮ ГАЛАВУ ЗАКРЫЧАЦЬ Моцна, на ўвесь галас закрычаць. *На ўсю галаву закрычалі – нас і знайшлі, а так і памёрлі б у тым лесе. Старыя Крукі Міёр.*

НА ЎСЮ КАТУШКУ 1. Гучна, моцна (пра гук). *Ягоны гэты магнітафон зусім не сціхае, іграе на ўсю катушку і дзень і ноч. Сваташыцы Дубр. 2. Прабраць каго-небудзь, зрабіць вымову. Ну тады і палучыў я на ўсю катушку ад свайго ляснічага. Ноўка Гар.*

НА ЎСЮ ПОЎНІЦУ (есці). З апетытам. *Увагналіся на свежую траву ды на ўсю поўніцу есць каровы пачалі. Чарневічы Глыб.*

НА ХВАСТА́ Бясплатна. *Урэстаран я хадзіла на хваста́. Суша Леп.*

НАХВАТА́ЦЦА ЯК БУЦЯ́Н ЛЯГУ́ШАК экспрэс. Пераесці, атруціцца. *Нахватаўся я тады з голаду як буця́н лягу́шак. Усю ноч дрэнна было. Ульянавічы Сен.*

НА ЦЫ́РЛАХ ХАДЗІ́ЦЬ (перад кім-небудзь) Празмерна дагаджаць, прыслужваць. *А ён жа ўжо так на цы́рлах перад ёй хадзіў! І абутак падасць, і сумку паднясе. Чаму ж за такога не выйсці?! Буяны Віц.*

НАЧАПЛЯ́ЦЬ ТРА́СЦЫ лаянк. Набраць нечага непатрэбнага. *Што ж ты заўсёды начапляеш трасцы ўсякай і нясеш дамоў тады. Беразіно Докш.*

НА ЧАТЫ́РÓХ НАГÁХ (бегчы) Вельмі хутка. *Я спазняюся на аўтобус: прыйдзеца бяжаць на чаты́рÓх нагáх. Славені Тал.*

НА ЧАТЫ́РЫ З ПАЛÓВАЙ ЛÓКЦІ Высокі, доўгі. *Чалавек высачэнны, росту ён на чаты́ры з палóвай лóкці. Малая Вядрэнь Чаш.*

НА ЧОРТАЎ КРАЙ Невядома куды, некуды. *Ідзі ты, Сцёпка, на чортаў край.* Арэхаўск Арш.

НА ЧУЖЫМ ГАРБУ Ў РАЙ ЁХАЦЬ Карыстацца вынікамі працы іншых, жыць за кошт каго-небудзь. *Во як харашо на чужым гарбу ў рай ёхаць. А няхай бы самі стараліся.* Фарынава Пол.

НА ШАРМАКА Бясплатна, на дармаўшчыну, за кошт іншых, нічога не заплаціўшы. *На шармака зроду ні да кога ў госці не хадзіла.* Будзіслава Віц. *На шармака хадзіць мой сасед любіць.* Лужасна Віц. *На шармака прывік, дык і не адвыкнуць яму ўжэ.* Кабішча Гар.

НА ШАРЭННІКУ На досвітку, калі пачынае світаць і шарэе неба. *Уставала я на шарэнніку: работы поўна на хазяйстве было.* Ваўчо Уш.

НАШЫМ ВАШЫМ НЕМЦАМ неадабр. Пра ліслівага, прадажнага чалавека, які імнецца дагадзіць усім. *Такей чалавек ненадзёжны: ён усім – нашым вашым немцам.* Лужасна Віц. *Пра яго ўсе ў нас так і гаварілі: “Нашым вашым немцам”.* Ноўка Гар.

НА ЯЗЫК ГАЛЁНЫ Языкаты, языкасты. *Во, на язык яна галёная, нідаць ні ўзяць. Гэта ж не работу робіць.* Баравікі, Нямойта Сен.

НА ЯЗЫКУ СЯДЗІЦЬ Хочацца штосьці спытаць. *Я пакуль там сядзеў, у мяне на языку сядзела пра ўсё тое спрасіць.* Воўкавічы Тал.

НЁБА КАНДУБАЅІЦЦА Збіраецца на дождж. *Нешта нёба сёння цэлы дзень кандубаіцца.* Старае Сяло Уш.

НЁБА НЕ САГРЭЕШ Усяго не зробіш, бо не паспееш. *Не спяшайся так, усю работу не пераробіш, нёба не сагрэеш.* Янкавічы Рас.

НЕ БЯРЫСЯ ЗА ЛЮДЗЕЙ Не адказвай за іншых, не спасылайся на іншых, не думай, што яны зробіць так, як зрабіў бы ты. *Не бярыся за людзей. Не кожны ўзяў бы сірату ды ўдачарыў, як ты.* Славені Тал.

НЕ ВУЧЫ РЫБУ ПЛАВАЦЬ Не падказвай, не ўказвай, што рабіць. *Ляпу закрой і не вучы рыбу плаваць.* Осцевічы Міёр.

НЕ ДАВАЦЬ (НЕ ДАЦЬ) СПАЅУ, НЕ МАГЧЫ ДАЦЬ СПАЅУ, НІМА СПАЅУ Не мець паратунку, выхаду з цяжкага становішча. *Летам каровам авады спаў не даюць.* Славені Тал. *Не даць спаў ніяк гэтаму быльніку на агародзі.* Калінава Віц. *Буракі зараслі так, што ўжо другі дзень не магу даць ім спаў.* Угрынкі Уш. *Німа спаў ад етых мурашак на ганку.* Канашы Гар.

НЕ ДАЙ ГАСПÓДЗЬ! Выкл. Выказванне адмоўнай ацэнкі, характарыстыкі чаго-небудзь. *Яна мне яго падсаветала, а ён такі – не дай Гаспóдзь!* Дуброва Гар.

НЕ ДУРАК А ЗРÓДУ ТАК, НЕ ДУРАК А РÓДАМ ТАК Пра неразумнага чалавека, разяваку. *Ой, Грышачка не дурак, а зрóду так.* Гаршчэўшына Тал. *Да, цяпер я віжу, што не дурак, а рóдам так.* Міхалкова Віц., Ноўка Гар.

НЁЖА ВАЛУЦЁЎСКАЯ Вельмі далікатны, спешчаны чалавек, не здатны да фізічнай працы. *Калі чалавек адказываецца нешта рабіць на хазяйстве, яму кажуць: “Ну, ты нежа валуцёўская!”* Дзёрнавічы В.-Дзв.

НЕ ЗНАЦЬ ДЗЕ РУКУ ПАЛАЖЫЦЬ Вельмі стаміцца. *Напрацуешся за дзень і не знаеш дзе руку палажыць.* Рамашкава Тал. *Бацька во наш не знае дзе руку палажыць: пяты дзень ад цямна да цямна на камбайне: стараюцца зжаць усё да дажджу.* Курмялёўка Леп.

НЕ З ТОЙ ВОПЕРЫ Тое, што не мае дачынення да справы. *Не з той воперы гэта ўсё, і слухаць не хачу.* Абруб Беразвецкі Глыб. *Што ты заладзіў адно і тое ж? Кажу, не з той воперы гаворыш.* Празарокі Глыб.

НЕ З ТЭЙ НАГІ ЎСТАЦЬ Быць у дрэнным настроі, у раздражнёным стане. *Чаго ты праганяіш мяне, чаго ты такая злая, ці ты не з тэй нагі ўстала?* Шыбекі Арш. *Не з тэй нагі, верна ўстала, раз на ўсіх крічыць.* Канашы, Ноўка Гар.

НЕ КАЛЁСЫ ЗАНАСІЦЬ Лёгка, без праблем нешта рабіць. *Яму не калёсы занасіць: што надумаіць, тут жа робіць.* Ушачы Уш.

НЕ КУЁЦЦА А ПЛЁШЧАЦЦА Пра сітуацыю, калі работа не ладзіцца, не выходзіць так, як хочацца. *У мяне з самага ранку і печ не растапіць было, і вады не нанесена з учарашняга.* Карацей, *не куёцца а плёшчацца цэлы дзень сёння.* Труды Пол.

НЕ МАСЦЮК ВЫПІВАЦЬ Не аматар злоўжываць спіртным. *Я не масцюк выпіваць: нашто мне гэта на старасці гадоў?* Лужасна Віц.

НЁМАЧКІ КРЫЧАЦЬ Моцна, распачна крычаць. *Малы нёмачкі крычаў – баяўся чужога сабакі.* Мацюкова, Бортнікі Глыб., Белая Ліпа Сен. *Чаго ты нёмачкі крычыш? Аглохнуць можна.* Кажары Чаш.

НЁМА РАЎСЦІ Моцна крычаць. *Чаго ты нёма равеш?* Волкаўшчына Міёр.

НЁМАЧКІ КРЫЧАЦЬ Моцна, распачна крычаць. *Малы нёмачкі крычаў – баяўся чужога сабакі.* Мацюкова, Бортнікі Глыб., Белая Ліпа Сен. *Чаго ты нёмачкі крычыш? Аглохнуць можна.* Кажары Чаш.

НІ МЫЧЫЦЬ НІ ЦЁЛІЦЦА Пра таго, хто не можа зрабіць ні адно ні другое. *Стаіць і не знаіць, што, куды і як, – вобшчым, ні мычыць ні цёліцца.* Канашы, Пальмінка Гар.

НЕ НЫЦЦЁМ ДЫК КАТАННЕМ іран. Пра таго, хто дамагаецца свайго любымі сродкамі. *Дачка прасілася на госці да сяброўкі паехаць – я не пусціла, бо агарод няполаты.* Дык яна мне прыгразіла, што з дому сыдзе! *Не ныццём дык катаннем даб'ецца свайго.* Ну і характар! Каўшэлева Шарк.

НЕ ПА АБЫЧАЮ Не па традыцыі, не так, як прынята. *Не па абычаю пажаніліся яны.* Нікому не казалі, нікога не запрасілі, распісаліся ціханька – і ўсё. Роўнае Шум.

НЕРВ РАЗБІЎ Захварэць, застудзіўшы нерв. *Во нерв мяне разбіў сёлета, прыходзіцца піць лякарствы.* Гарэлікі Лёзн.

НЕ СОЛАД Нядобра, дрэнна, цяжка. *Цяпер яму ў горадзе не солад.* Гэта не тое, што з маткай было жыць на ўсім гатовым. Старое Сяло Віц.

НЕСПАДЗЭЎКІ ДЗІЦЯ Ў ДЗЭЎКІ Пра тое, што адбылося нечакана.
А мы цябе чакалі толькі праз два дні. А ты сёння прыехаў. Неспадзёўкі дзіця ў дзеўкі! Угрынкі Уш.

НЕ СТРОЙ КЎНЦЫ Не прыдумвай тое, чаго не было (звычайна кажуць чалавеку, які спрабуе, нешта выдумваючы, выставіць сябе ў найлепшым свеце). *Не строй кўнцы, не запрашалі цябе на свята і ніколі не паклічуць, вымышляеш! Дуброўна Дубр.*

НЭСЦІ НЕСУСВЁЦЕ (МУСÓЛІЦУ) Гаварыць абы-што.
Несусвёце нясець і сораму не маіць. Мазуля Уш. Хопіць табе ўжо нэсці мусóліцу! Праціўна слухаць! Парыж Паст.

НЕ САБРАЎШЫ РОЗУМУ Не разважыўшы, не абдумаўшы ўсё як след. *Мяне матка, не сабраўшы розуму, замуж аддала. Мазалава Віц.*

НЭСЦІ МУСÓЛІЦУ Плявузгаць, казаць абы-што. *Толькі нясеш мусоліцу, ды і ўсё. Палялейкі Шарк.*

НЕСУСВЁЦЕ НЭСЦІ Казаць абы-што. *Несусвёце нясець і сораму не маіць. Мазуліна Уш.*

НЕ ЎЛЭЗЦІ Ў ХАТУ Пра беспарадак, грязь і бруд у хаце. *Не ўлезці ў хату зараз: рамонт будзе. Гаўрылаўцы Брасл. Як яны жывуць – не ўлезці ў хату. Усё валяецца кругом. Ноўка Гар. Хаця б мала-мальскі парадак навялі, а то ў хату не ўлезці. Баравікі Сен.*

НЕ Ў НЮХ Не даспадобы. *Усё не ў нюх, што б ні сказала. Лужасна Віц. Што ні скажаш – усё не ў нюх ёй. Канашы Гар. Што з рібятамі дзелаць – не знаю: што ні зварю, усё не ў нюх, не ядуць маё варіва. Ноўка Гар.*

НЕ ЎСЕ Ў ХАЦЕ абразл. Пра неразумнага, дурнаватага чалавека. *Не чапайце Гэльку: дурнаватая яна. Кіне на вас камень і адказваць не будзе, таму што ў яе не ўсе ў хаце. Дубраўка Уш.*

НЕ ФІНЦІ ПА НÓТАХ Не падманвай. *Не фінці ты мне па нóтах! Такого не было! Расоны Рас.*

НЕ ЦАРКÓЎНАЕ СТРАЇЦЕЛЬСТВА Пра тое, што можна рабіць не вельмі якасна і не так хутка. *Хопіць так высільвацца? Гэта табе не царкóўнае страіцельства! Янкі Докш., Ветрына Пол.*

НІ АЛЮ Пра чалавека, які страціў розум. *У Янькі жыццё было – дай не Бог нікому – таму ні алó яна цяпер. Соўкі Паст.*

НІ ДА ТАНЦАЎ НІ ДА РУЖА́НЦАЎ Пра гультаяватага, няздольнага, ні да чаго не здатнага чалавека. *Вырас, а ні да та́нцаў ні да ружанцаў. Нічога не ўмее і не хоча. Беразіно Докш.*

НІ ДО́МУ НІ ЛО́МУ Зусім нічога няма. *Колькі грошай табе не давай, усё роўна ў цябе ні до́му ні ло́му. Прудзінкі В.-Дзв.*

НІ ЗА ЧАГÓ НІ за што. *Плаціць ні за чагó не нада, бо тады я заплаціла наперад. Іванск Чаш.*

НІ З КОНТ РАТУ́НКУ Безвыходнае становішча. *А Валодзьку твайму ні з конт рату́нку – нада ляцець і ўсё. Ксенжаполле Брасл.*

НІ ЗНЯТЫ НІ ПАВЕШАНЫ Ніякі. *Да гэты Васіль ні зняты ні павешаны.* Войтава Віц.

НІ З ТАКО́ГА ДЗЯСЯ́ТКА Не такі ўжо дрэнны ці слабы, як нехта думае. *Ні з тако́га дзяся́тка ма́лец, не думай. Усё ў яго як нада.* Матырына Уш.

НІ ІДЗЕ́ЦЬ НІ ПАЎЗЕ́ЦЬ 1. Пра ўзрост малога дзіцяці. *А мой жа ўнук ні ідзе́ць ні паўзе́ць. Малы яшчэ.* Волкаўшчына Міёр. 2. Пра ўзрост, які не адпавядае паводзінам чалавека. *Ні ідзе́ць ні паўзе́ць, а ўжо курыць.* Пратасы Глыб.

НІКУ́ДЫ НЕ ДЗЭ́НЕСЯ З ПАДВО́ДНАЙ ЛО́ДКІ іран. Пра адсутнасць выйсця, безвыходнае становішча ў нейкай сітуацыі. *Цяпер во з намі будзеш! Ці не? Дык усё, нікуды́ не дзэ́нешся з падво́днай ло́дкі.* Лужасна, Хайсы Віц.

НІ МЁ́ДУ НІ СМУРО́ДУ экспрэс. Зусім нічога. *Во жаніх! Ні мёду ні смуро́ду.* Раманава Гар.

НІ НА ЖАРЫ́ НІ НА ВАРЫ́ Выражэнне няведання, што рабіць у пэўным стане ці сітуацыі. *А я што? Ні на жары́ ні на вары́, стаю як астукан.* Куды бегчы? Рыбакі Уш.

НІ НА КА́ЛІВА Ніко́лькі, зусім *Дажджу летась ні на ка́ліва не было.* Радзюкі Шарк.

НІ РАЖНА́ Зусім нічога. *Ад мяне ён ні ражна́ не палучыць, раз так робіць.* Ула Беш. *Ні ражна́ не далі, як з прочак вярнуўся.* Пальмінка Гар.

НІ РАСО́ЛА НІ ПАСО́ЛА экспрэс. Зусім нічога. *Жывуць – ні расо́ла ні пасо́ла.* Як так можна? Гараны Пол.

НІ РЫ́БА НІ СА́ЛА Ні тоё ні сёе. *Нейкая ты схуднелая, ні ры́ба ні са́ла.* Осцевічы Міёр.

НІ СНОМ НІ ДУ́ХАМ Не здагадваючыся, не падазраваючы. *Сядзім са старым сваім. Ні сном ні ду́хам – явіўся і стукае ў вакно.* Астраўскія Віц.

НІ ТО́Е НІ СЁ́Е Пра сітуацыю, у якой не зразумела, што рабіць. *Прышлі мы, а там ні то́е ні сё́е, і за стол не пасадзілі.* Дукелі Брасл.

НІ Ў ПЛО́Т НІ Ў ГАРО́Д Недарэчна, не да месца, не да твару. *Табе гэта сукенка ні ў плот ні ў гаро́д.* Ёдлавічы Брасл.

НІ ХУ́ХУ НІ ДУ́ХУ Няма ніякіх звестак. *Во ўжо год ад яго ні ху́ху ні ду́ху.* Бортнікі Глыб. НІ ШУ́МІНЫ Чыста, прыбрана, падмецена. *Бывала так пры́беріць, што ні шу́міны нідзе.* Канашы, Смалоўка Гар. *А ў хаце ў яе ні шу́міны няма. Заўсёды чыста і прыбрана.* Мішневічы Шум.

НО́ВАЯ НАВІ́НА ДЫ Ў СТАРО́Е БРУ́ХА Пра новую страву, якую да гэтага не гатавалі ці не каштавалі. *Боршч з фасоллю і з лімонам? Ніколі не ела! Сёння зробім. Но́вая наві́на ды ў старо́е бру́ха!* Угрынкі Уш.

НО́ГІ НА ГАЛАВУ́ ЗАКІ́ДЫВАЦЬ Празмерна весяліцца, сваволіць (звычайна пра дзяцей). *Ну ты но́гі на галаву́ вышэй закі́дывай – тады, можа, і бабайка ноччу за табой явіцца.* Ноўка Віц.

НО́ГІ ТРАПА́ЦЬ Дарэмна хадзіць кудысьці. *За цэлы дзень грыбоў амаль не сабрала, толькі свае но́гі трапа́ла.* Пашкі Шарк.

НОСАМ НЕБА ЧАСАЦЬ Пра ганарыстага, фанабэрыстага чалавека.
Ой, а як ідзе, нóсам нéба чéша ажна. Кульнева Рас.

НОСА НЕ ЎСУ́НУЦЬ Вельмі многа. *А людзей жа найшло – нóса не ўсу́нуць!* Празарокі Глыб., Серкавіцы Тал.

НОС УПРЫ́СЯДКІ СКА́ЧА Пра чалавека, які есць на поўны рот.
Сын з нявесткай так згаладаліся, што і суп з фасоллю, і бульбу з салам, і памідоры са смятанай – так елі, аж нос упры́сядкі скака́ў! Пецькі Дубр.

НЯВЕ́СТУ ДАЖДА́ЦЬ абрад. Абручыцца. *Хоць мы ночы не спалі, але ж нявэ́сту даждáлі.* Ноўка Віц.

НЯМА́ АБЛО́ЖНІ Не прыходзіць сон, не спіцца. *А ну сцiхнiця, нямá вам сёння абло́жні нiякай.* Новая Зара Чаш.

НЯМА́ РА́ДЫ Не мець нікага паратунку. *Што зрабiць, каб ён адчапiўся? Нiякай жа рáды нямá ад яго.* Соўкі Паст.

НЯМА́ СПА́СУ, СПА́СУ НІМА́ Пра тое, ад чаго няма паратунку.
Нямá спáсу ад гэтых курэi! Калi гэта ўжо закончыцца? Шыбекi Арш. Спáсу нiмá нiдзе ад жары етай сёліта. Лужасна, Сураж Віц.

НЯМА́ ЦАЦУ́НКУ Пра таго, каму не сядзіцца на месцы, хто не можа супакоiцца (звычайна пра дзяцей). *Што за дзяцёнак, цацунку табе нiмá сёння.* Смаляны Арш.

НЯМА́ ЯКО́Й РА́ДЫ ДА́ЦЬ Пра таго, каго цяжка супакоiць. *Нямá яко́й рáды даць гэтым свiнням: як есцi захочуць, то равуць.* Лонск Шарк.
Нямá яко́й рáды даць малому твайму. Лонск Шарк.

НЯПО́ЛНАЯ ДЗЕ́ЎКА Непаўналетняя дзяўчына. *Яна яшчэ была няпо́лнай дзе́ўкай.* Тупічына Шарк.

НЯПО́ЎНЫЯ ВО́ЧЫ Пра скупюга чалавека. *У яе ўсю жысь няпо́ўныя во́чы – усё забрала б сабе, каб толькі магла.* Камаі Паст.

НЯСЕ́ЦЦА НІБЫ́ ЧОРТ КУДЛА́ТЫ Хутка, шпарка бегчы, нібы ўцякаючы ад некага. *А во i сусед бяжыць з бутэлькай нiбы́ чóрт кúдлаты.* Парыж Паст.

НЯСЕ́ЦЦА ЯК ЧОРТ З ГРЭ́ШНАЙ ДУШО́Й Вельмі хутка бегчы.
Чаго нясе́шся як чорт з грэ́шнай душóй? Касары Уш.

О

О КАБ ТЫ ГАРУ́ БРА́СЛАЎСКУЮ НАСЫ́ПАЎ! Вокліч, выказванне абурэння, нядобрага пажадання некаму. *О каб ты гару́ бра́слаўскую насы́паў, як ты мне не ў час даеш гэту работу!* Браслаў Брасл.

П

ПА БА́ЦЬКУ, У БА́ЦЬКУ Быць падобным на бацьку, нагадваць бацьку. *Уся па ба́цьку, i кропелькі падабрала.* Серкуці Сен. *Добра, што ў ба́цьку сыны пайшлі, а не ў яе.* Кабішча, Пальмінка Гар.

ПАВЕРХ ЛЕСУ РАСЦІ (ХАДЗІЦЬ) Паводзіць сябе, ігнаруючы агульнапрынятыя правілы паводзін (пра дзіця). *А ён павёрх лесу расцёць, нікога слухаць не хочыць.* Канашы Гар. *Я так сваіх рібят не гадала, каб яны павёрх лесу хадзілі.* Канашы Гар.

ПАВЫІРАЗАЦЬ У ПЕНЬ Поўнасю, зусім, ушчэнт (пра высечку лесу). *Раней лясы былі тут – ого-го! А сёння глядзіш: павыіразалі ўсё ў пень.* Ноўка Гар.

ПАГАВАРЫЦЬ ЯК ЦАР З ЖЫДАМ Пагрозліва, суро́ва пагаварыць. *Пагавары з ім як цар з жы́дам, каб напалохаўся.* Весніцк Уш.

ПА ГАЛАВЁ (ПА ГАЛОВАХ) ХАДЗІЦЬ Выйсці з-пад кантролю, рабіць, што ўздумаецца. *Можа, хваціць па галавё бацьку хадзіць?* Баравікі Сен. *Цяпер дзеці па галовах усім ходзяць, і ўсе ў сям'і церпяць.* Івесь Глыб.

ПАГЛЯДЗЁЦЬ У КАЛЁЛЫЯ ЗУБЫ Убачыць нябожчыка на пахаванні. *Чым мы там дапамаглі на тых хаўтурах, паглядзелі толькі ў калёлыя зубы.* Касары Уш.

ПАД АДЗІН ГРАБЯНЕЦ Дзейнічаць аднолькава ў адносінах да розных людзей ці рэчаў, не робячы адрозненняў паміж імі. *Нельга так без разбору, усіх пад адзін грабянец.* Стайкі Арш.

ПАДКІДАЦЬ ЖАРУ Ў АГОНЬ Абвастраць адносіны, правакаваць на канфлікт. *Дык ты не падкідай жару ў агонь: і так жывуць як кот з сабакам.* Вароны Віц.

ПАДКЛАСЦІ ПЯТУХА, ПУСЦІЦЬ ПІТУХА Учыніць пажар, зламысна падпаліўшы нешта. *Не сварыся з суседзямі такімі. Возьмуць ды пяхуха падкладуць.* Забор'е Сен. *Дом адзін стаіць, без хазяіна. Хто-небудзь і пяхуха падкласці можа.* Лужасна Віц. *Пастроік у цібе многа ўсякіх. Не ругайся з такімі саседзямі, а то возьмуць ды пусцяць пітуху табе.* Канашы Гар.

ПАД КОЛАС КРЫЦЬ Крыць дах саломай каласамі ўніз. *Дзе як было, а ў нас пасля вайны як хаты рабілі, дык саломай пад колас крылі – гэта значыць макушкамі ўніз.* Леснікова Сен.

ПАДКУДЗЁЛІЦЬ ВОЧЫ Глядзець спадылба. *Толькі падкудзёліць вочы – і ні слова.* Марцюхова Тал.

ПАДНЯБЁННЕ Ў РОЦЕ ЧОРНАЕ неадабр. Пра злога чалавека. *У яго ад злосці паднябённе ў роце чорнае.* Славені Тал.

ПАД ПАДВЯЗАМ ХАДЗІЦЬ Падпарадкоўвацца каму-небудзь. *Непрыгожа гэта, калі мужчына пад падвязам у жанчыны ходзіць.* Калінава Віц.

ПАДПЁРШЫСЯ ПАДПРЎГАЙ Пра няўпэўненага чалавека, які ў чым-небудзь сумнявацца. *Прышоў у хату і стаіць, быццам падпёршыся падпрўгай.* Цярэшкі Леп.

ПАД ПРАСМЫЦКАГА На могілкі. *Хутка павязуць пад прасмыцкага.* Зарэчча Тал.

ПАД СЛУХОМ Быць паслухмяным, пакорлівым. *Малы яшчэ з мяне пад слухом, пакуль у сваё пер'я не ўзяўся.* Ушачы Уш.

ПАД СПУДОМ Пад уплывам. *Пад спудом ўсіх сказаных слоў і рашыла так зрабіць.* Маярышкі Брасл.

ПАДЦІСНУЦЬ ХВОСТ Спалохаўшыся, стаць больш асцярожным, не такім самаўпэўненым. *Падціснулі хвост і маўчаць.* Стайкі Арш. *Ну што ж, прішлося ім як ні круці падціснуць хвост.* Кулакова, Курына Віц.

ПАД ШЧОТКУ КРЫЦЬ Крыць дах саломай камлямі ўніз. *Пад шчотку крыць – гэта значыць камлямі ўніз крышу крыць.* Леснікова Сен.

ПАД ЯЗЫК ТАНЦАВАЌЦЬ Танцаваць, спяваючы, без музычнага суправаджэння. *Свет прапаў, і музыкі не стала, дык будзем пад язык танцаваць.* Гарадок Гар.

ПА ЁТАЙ БЕДКЕ БУДУЦЬ ДЗЁТКІ Не трэба падаць духам, засмучацца, любое пытанне можна вырашыць. *Не расстрайвайся ты так, унучачка, з-за этага Сяргея. Прыбягіць заўтра. Сёння, значыць, не змог. Па ётай бедке будуць дзёткі.* Макаранкі Лёзн.

ПАЗВАЌЦЬ ДУШУ Ё РАЙ Зрабіць нешта прыемнае, атрымаць асалоду ад нечага. *Пайду ў магазін схаджу. Нада вечарам пазваць душу ў рай.* Глушыца Шум.

ПАЗДАРОЎ БОЖА! выкл. Пажаданне здароўя. *Паздароў божа, Ляксееўна!* Гаршчэўшчына Тал.

ПАЗЯВУШКІ (ПАЗЯЎКІ) БЯРУЦЬ Хочацца спаць (пра чалавека, які пазяхае). *Пазявушкі бяруць ад такой скукацішчы. Дзёрнавічы В.-Дзв. Пайду я, а то пазяўкі бяруць.* Мікіціха Шум.

ПАЙСЦІ ВАГАРЫЦЬ Прагульваць школу, нічым не займацца. *Сябрам сёння зусім не хацелася ісці ў школу, таму яны дружна вырашылі пайсці вагарыць.* Псуя, Ластавічы, Шыпы Глыб.

ПАЙСЦІ ДАМОЎ Памерці. *Мне ж ужо семдзесят дзявяты гадоў, унучачка! Няма ні сілы, ні здароўя. Іду, у галаве закружыцца – валюся. Скора пайду дамоў. А ты галасіць на мне будзеш?* Угрынкі Уш.

ПАЙСЦІ ДА САСНОЎСКАГА Легчы спаць. *Прыстала сёння, ды і позна, пара б ужо пайсці да сасноўскага.* Шаркаўшчына Шарк.

ПАЙСЦІ ДЗЕ ГУСТЫ БЯРЭЗНІК Памерці. *Ну, во і Хамчыха памёрла, як кажуць, пайшла дзе густы бярэзнік.* Губіца Шум.

ПАЙЦІ НА БАЧЭЙКАВА Легчы спаць. *Пайду на бачэйкава, дужа спаць хочацца.* Паўазер’е Беш.

ПАЙСЦІ НА ВІШНІ Пайсці на танцы; арганізаваць гулянне з танцамі ўвечары. *Сёння пойдзем на вішні ў суседнюю вёску.* Тумінічы Арш.

ПАЙСЦІ (ІСЦІ) НА КЛЁЦКІ Прыняць (прымаць) удзел у памінанні памерлага, быць удзельнікам памінальнага стала. *“Пайсці на клёцкі” кажуць, калі ідуць на памінальны стол.* Касмыры Чашн. *Усёй сям’ёй збіраліся пайсці на клёцкі да Кароткіх, бо Паўка быў добрым суседам.* Угрынкі Уш.

ПАЙСЦІ Ё ЗБРОД (У ШКОДУ) Зрабіць шкоду (пра жывёлу). *Апяць пайшлі каровы ў зброд – ячмень саўхозны скубуць.* Губіца Шум.

ПАЙСЦІ ЎПРÓЧКІ асудж. Пакінуць сям'ю (пра мужчыну). *Зноў, кажуць, пайшоў Болюсь упрóчкі, а праз нядзелю ўжо ўдваіх з жонкай ідуць.* Верхняе Глыб. *Ужо даўно пайшоў упрóчкі. А яна так і вырасціла сына сама.* Угрынкі Уш. *Раньшы не было так, каб мужык пайшоў упрóчкі.* Вярэчча Гар.

ПАЙСЦІ Ў ПРЫМА́КІ (ПРЫ́МКІ, ПРЫСТАЎКІ), ПРЫСТА́ЦЬ У ПРЫ́МЫ. Пра мужчыну, які пайшоў жыць у сям'ю жонкі. *Пайшоў Іван да яе ў прыма́кі.* Вярхоўе Беш. *Пойдзеш у пры́мки, а тады глядзі з цешчыных рук хлеба кусок.* Селішча Арш. *Тады ён і пайшоў у пры́стаўкі.* Міцькаўшчына Арш. *Як жонка выгнала, прыстаў да Волькі ў пры́мы.* Моханава В.-Дзв.

ПАЙСЦІ Ў СТВОЛ 1. Пачаць набіраць моц (пра расліны). *Толькі бульба пашла ў ствол, ды тут, ліха яго, дажджы пачаліся.* Падворыца Сен. 2. перан. Пра дзяўчыну, якая не выйшла своєчасова замуж. *Дык дачка ейная пойдзе ў ствол сора.* Нада іці замуж, пакуль бяруць. Канашы, Пальмінка Гар.

ПАЙСЦІ ЯК НА ТОЙ СВЕТ Доўга хадзіць дзесьці. *Пайшоў за хлебам як на той свет.* Касары Уш.

ПАКАЗА́ЦЬ КАСЕ́ ФІ́ГУ Неасцярожна наточваючы касу, параніць палец. *Ну што, паказаў касе́ фі́гу?* Руднае Чаш.

ПАКАЗА́ЦЬ НА ЧЫМ СВІ́ННЯ ХВО́СТ НО́СІЦЬ экспрэс. Правучыць. *Я паказаў яму на чым свіння хвост но́сіць, дык болей не лезе.* Папоўка Сен.

ПАКАЗА́ЦЬ САЛО́МУ Прыму́сіць працаваць. *Брыгадзір новы вам пака́жыць салóму, не адстане́ць.* Малая Вярэнь Чаш.

ПА КУ́КІШУ Вельмі маленькія (пра памер нечага). *Сёлета яблыкі па ку́кішу, не выраслі, бо засуха страшная была.* Алексінічы Сен.

ПАКУ́ЛЬ ПЯТУ́Х У ГАЛАВУ́ НЕ КЛЮ́НЕ Да таго часу, пакуль не ўзнікне небяспека, пагроза, пакуль не здарыцца з некім бяда. *Паку́ль пяту́х у галаву́ не клі́не, так і будзеш з бальніцай цягнуць.* Глядзі, а то позна будзе. Зубкі Лёзн.

ПАЛАЖЫ́ЦЬ ЗУ́БЫ НА ПАЛО́К Ужываецца ў сітуацыі, калі няма чаго есці. *Палóжам зубы на палóк і будзем зарплаты ждаць.* Міхалкова Віц., Вярэчча Гар., Веляшковічы Лёзн.

ПАЛАЖЫ́ЦЬ НА ПАПÓВЫ СА́НІ Памерці і быць пахаваным па ўсіх традыцыях. *Хутка палóжыце мяне на папóвы са́ні і адвезьце за гару.* Язна Міёр.

ПАЛÉННЕ ЯК КАШЫ́НАЕ ЛЮБЛÉННЕ жарт. Кажуць, калі дровы дрэнна гараць у печы. *Сягоння ў печы палéнне як кашы́нае люблéнне.* Касары Уш.

ПА́ЛЕЦ СМАКТА́ЦЬ Застацца без сродкаў на існаванне, ні з чым. *Калі зараз усе грошы папетрым, то потым амаль цэлы месяц будзеш па́лец смакта́ць.* Дубраўка Уш.

ПАЛІЦЬ ЯК ВАЎКА АД САБАЧЫНЫ Пра моцную смагу. Пасля ўчарашняга застолля паліць як ваўка ад сабачыны – не магу, п'ю без канца. Мазалава Віц.

ПА-МАСКАЛЬСКУ ЛЯПІЦЬ Рабіць нешта вельмі някасна, ненадзейна. Хазяін ён крыварукі: усё па-маскальску лёпіць. Сёння здэлаіць – заўтра нанова перадзэлаваіць. Саколiна Тал.

ПА МАТКІ, У МАТКУ Быць падобным на маці, нагадваць маці. Вера па маткі такая рабацяшчая ўдалася. Канашы, Ноўка, Смалоўка Гар. У матку яна пайшла: тая ж тожа выпіць дужа любіла. Мазалава Віц.

ПАМЯЛО ТАПТАЦЬ Пустасловіць, пляткарыць. Які цяпер у маладых занятак? Вуглы аббіваць і памяло таптаць – вот і ўсё. Альхоўцы Шарк.

ПАНЯ БЯЛЬМОНЦКАЯ Пра багатую, заможную жанчыну. Ты жывеш, як паня бяльмонцкая. Кубелеўшчына Шарк.

ПАМЯШАЦЬ СВІНЫМ ХВАСТОМ Заскварыць ежу. Памяшала свiным хвастом, во затое такая бульба смачная. Касары Уш.

ПАНЯЦЬ (УЗЯЦЬ) МОДУ асудж. Прызвычаіцца. Адзін раз напросіў грошы – далі, дык ён і паняў моду хадзіць кожную нідзелю. Дзёрнавічы В.-Дзв. Кот паняў моду спаць са мной. Камаі Паст. От моду ўзялі кожную нядзелю гулянкi збіраць! Угрынкi Уш.

ПАПА КАРЛА Кароль (масць) у картах. Куды ты б'ешся папам карлам? Антонаўка Арш.

ПА ПУСТЫХ МАЛІНАХ Безвынікова рабіць што-небудзь. Чаго там па пустых малінах хадзіць? Ніякіх грыбоў у лясу яшчэ нету. Дзёрнавічы В.-Дзв.

ПАРА ДАМОЎ Пра чалавека, якому шмат гадоў, якому пара паміраць. Пара дамоў мне, няма нікай радасці ад жыццi. Зарэчча Тал. Мне ўжо, унучачка, пара дамоў: восемдзесят другі гадошак жыву. Угрынкi Уш.

ПАРОЖНІЯ РУКІ Пустыя, вольныя ад ношы рукі. Ідзець яна да суседкі, бачу, з парожнімі рукамі. Весніцк Уш.

ПАСЕЎСЦІ БЫ КУРЫ НА КРЫШЭЎСЦІ Пра таго, хто заняў нязручнае, нязвыклае месцапалажэнне. Нашы малыцы паселі бы куры на крышэўсці. Хто на сумку, хто на пень. Усім не хапіла месца на лаўцы. Канчане Гар.

ПАСТАВІЦА ЯРШОМ Упарта стаяць на сваім. Як паставіўся яршом і ні за што не ўступаіць. Лужкі Шарк.

ПАСЕЎСЯ Ў ЧУЖЫМ АГАРОДЗЕ асудж. Падглядаць. Чаго ты пасеўся ў чужым агародзе? Глядзі ў свой сшытак! Камаі Паст.

ПАЎТАРА ЛЮДСКОГА Няправільна, не так, як у людзей. Усе людзі ўжо бульбу выкапалі, а ў нас усё паўтара людскога – яшчэ не пачатая. Більдзюгі Шарк.

ПАЦАЛАВАЎ БЫ ДЫ АБМУРЗАЕШ Пра вельмі бруднага чалавека. Пацалаваў бы цябе, Міхлон, ды абмурзаеш. Грачыхі Тал.

ПАЦАЛАВАЌЦЬ У ЗАМОЌ, ПАЦАЛАВАЌЦЬ ДЗВЁРЫ Не застаць нікога дома і пайсці ні з чым. *У замoк пацáлуем і пойдзем, відаць, раз позна апомніліся, што малако забраць нада было.* Лужасна Віц. *Ну дык нада было прыходзіць зранку, як усе дома былі. А так прыйшлі, пацалава́лі замoк ды пайшлі.* Гарадок. *Ну і нашто ты прыходзіла, калі я яшчэ ўчора казала, што мы з'ехалі ў госці. Каб пацалава́ць дзвёры?* Калінава Віц.

ПЕВЕНЬ НЕДАРОБЛЕНЫ пагард. Пра нязграбнага чалавека. *Ну, што ты як пэвень недароблены, нічога сам зрабіць не можаш!* Корава Арш.

ПЕДА́ЛІ ВАСТРЫ́ЦЬ экспрэс. Збірацца, намервацца ісці, ехаць, адпраўляцца куды-небудзь. *Хутка водпуск. Час педáлі вастры́ць.* Парыж Паст.

ПЕНЬ ГАРЭ́Ў А ЧОРТ РУКУ́ ГРЭ́Ў Пра далёкую радню. *Якая яна мне радня? Пень гарэ́ў а чорт руку́ грэ́ў.* Бабышкі Міёр.

ПЕНЬ САБА́ЧЫ груб. Ні да чаго няздатны чалавек. *Пень ён саба́чы, а не хазяін. Усё прыходзіцца самой рабіць.* Дубраўка Уш.

ПЕРАБІВА́ЦЦА З КУЛЬКА́ Ў (НА) РАГО́ЖКУ Жыць бедна, перабівацца з хлеба на квас. *“Як маемся?” – “Перабіваемся з кулька́ на раго́жку, беднасць замучыла, вайна, брат”.* Княжыцы В.-Дзв.

ПЕРАВО́Д ГРАША́М, ПЕРАВО́Д ГРО́ШАЙ асудж. Пра марна патрачаныя зберажэнні. *Для адных купіць шарык і адпусціць у неба – гэта пераво́д граша́м, а для кагосьці – даставіць вялікую радасць.* Псуя, Ластавічы, Шыпы, Глыб. *Тваі плаці – пераво́д грóшай толькі.* Вярэчча Гар.

ПЕРАДУ́ЙКА ІДЗЕ́ Пра пачатак мяцеліцы. *Мікола, ідзі прычыні дзверы шчыльней у хлеме, а то пераду́йка ідзе́.* Каб курам не намяло. Трасцянка Гал.

ПЕРАПЛÉСЦІ СЕМ ЯЗЫКО́Ў асудж. Нахлусіць, нагаварыць многа прыдуманага. *А вонá во якая! Перапляла́ сем языко́ў і хоць бы што.* Брухава Арш. *А Ганютка, а паскудніца! Сем языко́ў перапляла́ на вёсцы. З-за гэта Воўка з Машкай і разышліся.* Брухава Арш.

ПЕРАТРАСА́ЦЬ СТАРЫ́ САРА́Й экспрэс. Любіць жанчыну сталагу ўзросту. *Гэты пень даўно ужо да Варкі ходзіць. А яна ж старэйшая за яго. Пра яго ў вёсцы кажуць “ператраса́е стары́ сара́й”.* Сянно Сен.

ПЕ́РВАЯ ЯДА́ Смачная і карысная ежа штодзённага ўжытку, якая не мае складанай тэхналогіі прыгатавання. *Бацвінне летам – пёрвая яда́ ў нас.* Лужасна Віц. *А што? Бульбу як патаўчэш, пёрвая яда́! І без сала харашо ідзець.* Калінава Віц.

ПЕ́СТРАЯ ВАДА́ Газіроўка, газіраваны напой. *Налій мне пэ́страй вады́ трошкі ў стакан.* Пальмінка Гар.

ПЕТУХІ́ НА НАГА́Х ПЯЮ́ЦЬ Абсівералыя, шурпатыя, патрэсканыя ад вады ці ветру ногі. *Босы як паходзіш цэлы дзень на сырой зямлі ды на траве, дык к вечару петухі́ на нага́х пяю́ць.* Лужкі Шарк.

ПЕТУХО́Ў ПА ГРАБЯ́НІ БІЦЬ Спяшацца. *Спіць-спіць, а тады давай петухо́ў на грабя́ні біць, каб не спазніцца.* Баравуха Пол. *Усё ў свой час*

нада рабіць. А то спазняецца – і давай петухоў на грабяні́ біць. І тады ўсе вінаватыя. Баравуха Пол.

ПЕЧ ПАКЛЯВАЌЬ Рабіць бессэнсоўную, марную справу. Франтон рамантуіць – што печ паклюіць: гнілыя дошкі на старыя міняіць. Саколіна Тал. Хай хоць печ паклюіць, абы галаву не дурыў! Саколіна Тал.

ПІКСІН ЗЯЦЬ Прымак. Я чуў, што ты хутка будзеш піксін зяць, пойдзеш да суседкі жыць. Яна ж старую матку ўзяла да сябе, бо тая ўжо дужа немачная стала. Зарэчча Тал.

ПІЛІКАЦЬ САЛАЎЁЧКАМ Умець красамоўна, з захапленнем гаварыць. Што-што, а пілікаць салаўёчкам навучыўся добра. Палялейкі Шарк.

ПІЛІЦЬ ВУШЫ Прыдзірацца да іншага, надакучаць сваімі размовамі. Каб цябе чорт не ба́чыў, ідзі і не пілі вушэй. Якубова Шарк.

ПІРАГІ АДПЯЧЫ Закончыць святкаваць. Ну вось, пірагі адпяклі і можна прымацца за іншую работу. Відзы-Лаўчынскія Брасл.

ПІХАЦЬ У ДВА КАНЦЫ Есці больш за норму. Ён такей тоўсты, патаму што піхае ў два канцы яду. Бржэзова Лёзн.

ПІЦЬ З ДЗІРАВАЙ КРУ́ЖКІ асудж. Пра дробязнага, сквапнага чалавека. Мішка, сусед наш, н'е з дзіравай кру́жкі! Такі сквапны, якіх свет не відзіў! Нарэйкава Арш.

ПІЦЬ НЕ ПРО́СІЦЬ Пра тое, што можа спатрэбіцца, а пакуль ляжыць і не перашкаджае нікому. Хай будзе ў запасе і такі ножык у грыбы хадзіць летам: піць не про́сіць. Башні Шум. Куплю пару вядзёр новых, хай будуць у хазяйстве – піць не про́сяць. Лужасна Віц.

ПЛЮГАВАЯ ПАГО́ДА Дажджлівае надвор'е, слата. Плюга́вая паго́да, дык дома пасядзім. На што гэта па дажджы цягацца ды мокнуць. Падсвілле Глыб.

ПЛАЧ ГАЛАСІ РА́ДЫ НЕ ДАСІ Пра незваротнасць страты, немагчымасць выправіць становішча. Што ж, плач галасі рады не дасі. Трэба неяк далей жыць, дзяцей падымаць. Можна, сястра паможна... Угрынкі Уш.

ПОЛАЦКІ БАЗА́Р Пра вялікую колькасць нейкіх рэчаў. Пасуду вымыла, на стол выставіла сушыць – по́лацкі база́р настаяшчы. Вялікі Азярэцк Сен.

ПО́МНІЦЬ ЦАРА́ БАТУ́РУ Вельмі даўні, стары, адвечны. – Якія ў вас тут даўнія могілкі! – Ой, дзеткі, гэта кладзбішча по́мніць цара́ Бату́ру. Бачэйкава, Беш.

ПО́РХАЎКУ (НЮ́ХАЎКУ) НАЧЫ́СЦІЦЬ, У ПО́РХАЎКУ (НЮ́ХАЎКУ) ДАЦЬ Пабіць, адлупцаваць некага. Адыдзі, а то по́рхаўку начы́шчу! Каўшэлева Шарк. Табе ню́хаўку начы́сціць даўно пара. Канашы Гар. У по́рхаўку даць – і ўсё. Кабішча Гар. У ню́хаўку далі харашо. Лужасна Віц.

ПРАДЗІРА́ВІЦЬ ВО́ЧЫ асудж. Надакучыць. Колькі ты будзеш тут хадзіць? Прадзіра́віў усе во́чы! Ідзі адсюль! Адамава Шарк.

ПРАЙШЛІСЯ ЯК ЗЛІЗАЛІ Укралі, скралі нешта. Раней на вёсцы часта хадзілі цыгане. Пасля іх прыходу абавязкова што-небудзь у кагосьці знікала. Тады казалі: “Прайшліся як злізалі”. Параф’янава Докш.

ПРАЛУПЛЯЦЬ ВОЧЫ груб. Прачынацца, расплюшчваючы вочы. Пралупляй ты ўжо свае вочы давай. Зубкі Лёзн.

ПРА́НУ ЯГО́ БЯРЫ́, ПРА́НЦЫ ЯГО́ ВАЗЬМІ́!, ХАЙ ЯГО́ ПРА́НЦЫ ВО́ЗЬМУЦЬ! ХАЙ ЯГО ПРА́НЦЫ ПАРВУ́ЦЬ!, ХАЙ НА ЯГО́ (ЦЯБЕ́) ПРА́НЦЫ!, БАДА́Й ЦЯБЕ́ ПРА́НЦЫ! *выкл.* Зламыснае пажаданне, праклён. Пра́ну яго́ бяры́, як ён мне надакучыў, жыць не дае. Друя Брасл. От ён даўся мне, пра́нцы яго́ вазьмі́! Верацея Арш. Хай яго пра́нцы во́зьмуць, твайго сына! Спрынды Брасл. Хай на цябе́ пра́нцы! Даўгаполле, Канашы Гар. А бада́й цябе́ пра́нцы з тваёй работай! Макаравічы Докш.

ПРА́НЦА ВЕ́ДАЕ (каго) Невядома. “А дзе ж, цётка, Ваша Марынка? Позна ўжо, а яе дома няма”. – “А пра́нца яе ве́дае. Забавілася недзе”. Каўшэлева Шарк.

ПРАПА́СЦІ ЯК ПЛАТО́НАЎ БОБ *экспрэс*. Выраз ужываецца пры апісанні дрэннага ўраджаю. Сёлета пасеяў пшаніцу, а з-за дажджоў і халоднага лета прапа́ла яна як плато́наў боб. Янкавічы Рас.

ПРО́ГЛІЦА НАПА́ЛА Моцна захацець есці. У канцы дня про́гліца напа́ла. Ну дык не дзіва: дзень не еў. Падбярэззе Віц.

ПРО́СТА З МО́СТА *жарт*. Доўга не разважаючы, рашыцца на нейкую справу. Як у нас кажуць, про́ста з мо́ста: вырашыла – і паехала. Што доўга думаць? Дворнае Сяло Міёр. Я казала табе, каб ты не кідаўся про́ста з мо́ста, каб абдумаў усё, а то ж будзе як заўсёды. Славені Тал.

ПРЫЙСЦІ́ НА СТОЛ Прыйсці на памінкі. Прыйдзі́це ж на стол, памянём нябожчыка. Касары Уш.

ПРЫЙСЦІ́ ЯК НА ПАЛО́ЖАНАЕ *асудж*. Прыйсці на ўсё гатовае. Прыйшлі́ як на палóжанае, каб табе што намаглі ці прынеслі. Касары Уш.

ПРЫЙСЦІ́ СТО́ЦЬ ГАЛАВО́Й *асудж*. Прыйсці п’яным. Мой мужык, як і твой, з той пагулянкі прыйшоў сто́ць галаво́й, чуць дзверы знайшоў. Драбаўшчына Глыб.

ПРЫЙСЦІ́ ЯК БІЗУ́Н *асудж*. Прыйсці п’яным. Ён і ўчора прыйшоў як бізу́н. Калі ўжо закончацца гэтыя п’янкі?! Новая Яблынька Тал.

ПРЫКЛАДА́ЦЦА ДА ЧА́РКІ *недабр*. Піць. Ты, Сямён, не прыклада́йся да ча́ркі, бо табе заўтра яшчэ на працу ісці. Славені Тал.

ПРЫЛЯПІ́ЦЬ ПЯЛЬМЕ́НЬ Падслухоўваць, прыставіўшы вуха да дзвярэй. От, прыляпі́ў пяльме́нь, што ты хочаш пачуць? Антонаўка Арш.

ПРЫНЕ́СЦІ Ў ПАДА́ЛЕ *асудж*. Нарадзіць дзіця незамужняй дзяўчыне. Яна пазалетась прыне́сла ў падале свайго хлопчыка. А зараз ужо цяжарная ад мужа. Курмялёўка Леп.

ПРЫ ПА́НУ ЗЫГМУ́НДУ Вельмі даўно. Калі было, ужо не ўспомню. Пры пану зыгмунду было. Кавалі Лёзн.

ПРЫПЛЫЛІ ТЭПЦІКІ ДА АБРЫВУ *експрэс*. 1. Непапраўная страта чаго-небудзь. *Згарэла ў вайну і наша хата. Як кажучь, прыплылі тэпцікі да абрыву*. Калінава Віц. 2. Поўнае крушэнне надзей і спадзяванняў. *Прыплылі тэпцікі да абрыву: і не думаў усё-такі, што сям'я разваліцца ўраз*. Вярхоўе Віц.

ПРЫСЯДАЦЬ НА ВУШЫ Аглухнуць, страціць слых. *Ты што, прысядаеш на вушы ці проста прыдурваешся?* Ляды Дубр.

ПРЭ ЯК НЕ Ё СЯБЕ *груб*. Вельмі хутка, добра і многа есці. *А госць та наш прэ як не ў сябе!* Славені Тал.

ПУГАЙ СЦЁБНУТЫ Прыдуркаваты, з дзівацтвамі чалавек. *Што з яго возьмеш? Пугай сцёбнута. Ну дык і не чапляйся да яго без толку*. Целяпні Беш.

ПУГА ПАД БЭЛЬКАЙ СМЯЁЦЦА (па кім) Папярэджанне чалавеку, які губляе кантроль над сваімі паводзінамі. *Васіль, Васіль, нарабіў ты спраў! Пуга пад бэлькай смяёцца на табе*. Зябкі Глыб.

ПУГІ ЎЛІЦЬ Паўшчуваць або пакараць за нейкія правіннасці. *Пугі ўліла Алеся свайму мужу ў той вечар*. Падбярэззе Віц.

ПУСТАЉГУ ГАВАРІЦЬ Гаварыць абы-што, хлусіць. *Пустальгу гаворіць цэлы дзень – аж слухаць праціўна*. Канашы Гар.

ПУСЦІЦЬ ВЕЦЕР У ХАТУ *експрэс*. Распускаць плёткі, паверыць плёткам. *Сам пусціў вецер у хату і цяпер вінаваціш усіх*. Калінава Віц.

ПУСЦІЦЬ ПЕВЕНЯ Ў АГАРÓД Нанесці шкоду. *Думаў, што ты дапаможаш мне, а ты во мне пусціў певеня ў агарód*. Осцевічы Міёр.

ПУЦЁЎКУ ЧАКАЦЬ Рыхтавацца да смерці. *Пара і мне ўжо сваю пуцёўку чакаць*. Марцюхова Тал.

ПУЦЫКІ ПУСЦІЦЬ Заплакаць. *Малы бег па двары, ды як упаў, аж пұцыкі пусціў*. Адаменкі Лёзн.

ПЫЖЫКІ ДУЦЬ Надзьмуць шчокі ў крыўдзе. *Ёй нічога не скажаш, а яна ўжо пұжыкі дұе*. Старыя Крукі Міёр.

ПЫЖЫЦЦА РАЗ ЗА РА́ЗАМ Быць часта не задаволеным. *Ну калі яна і з ім будзе так пұжыцца раз за ра́зам, як дома, дык жаніх ейны дасць заднюю*. Пальмінка Гар.

ПЫЛ У ВАЧАХ Немагчымасць ясна, цвяроза ацэньваць сітуацыю. *Пыл у вачах у яе зараз, як замуж хоча*. Стайкі Арш.

ПЫЛЬНЫМ МЯШКОМ (З-ЗА ВУГЛА) СЦЁБНУТЫ Прыдуркаваты, з дзівацтвамі чалавек. *Не кажы мне пра яго: даўно знаю, што ён пұльным мяшко́м сцёбнута*. Курына Віц. *Не знаю, як і жыць з такім чалавекам: ён жа пұльным мяшком сцёбнута, ды і выпіць любіць*. Смалоўка Гар. *Пра што з ім гаваріць, калі ён пұльным мяшко́м з-за вугла́ сцёбнута*. Мазалава Віц.

ПЯЁ ЯК ВОЎК НА ГРАМНІЦЫ *жарт*. Спяваць не маючы ні голасу, ні слыху. *Ну і пяеш ты, як воўк на грамніцы!* Лужкі Шарк.

П'ЯНЫ Ў ГРАЗЬ Пра моцна п'янага чалавека. *П'яны ў гразь чуць не кожны дзень*. Як з такім жыць? Павулле, Рыбакі Уш.

П'ЯНЫ Ў ДРЫЗІНУ Пра чалавека, які знаходзіцца ў стане моцнага ап'янення. *П'яным у дрызіну са свадзьбы ішоў.* Канашы, Казловічы, Ноўка Гар.

П'ЯНЫ Ў ДУПЕЛЬ асудж. Моцна п'яны. *П'яны ў дупель, а кажыць, што не піў з саседам. Ну-ну...* Канашы, Ноўка Гар.

П'ЯНЫ Ў ДЫМІНУ Моцна п'яны. *П'яны ў дыміну прішоў домой, чуць у дзвері трапіў.* Кулакова Віц. *П'яным у дыміну я яго нікагда і не відзела. Так, чуць-чуць.* Казловічы Гар.

П'ЯНЫ Ў СЦЕЛЬКУ асудж. Моцна п'яны. *Бацьку твайго п'яным у сцельку ні разу ніхто не відзеў, і хазяін харошы ён быў.* Канашы Гар.

П'ЯНЫ ЯК БІЗМЁН асудж. Моцна п'яны. *Ідзі ў госці. Глядзі, каб усё ў меру было. Не прыйдзі п'яным як бізмён.* Канашы Гар.

П'ЯНЫ ЯК ЗЯМЛЯ асудж. Пра вельмі п'янага чалавека. *А Васька та наш ішоў учора на вуліцы п'яны як зямля.* Шэлкаўшчына Чаш.

П'ЯНЫ ЯК ЦЭП асудж. У стане моцнага ап'янення. *П'яны як цэп, двух слоў не звязыць, а гаворыць, што не піў.* Пальмінка, Смалоўка Гар.

ПЯРСТОМ ЖЫЦЬ Быць адзінокім, жыць у адзіноце. *Жаніцца нада было б. Што ж так аднаму пярстом жыць?* Латыгаль Сен.

ПЯТКІ СЦЁРЦІ Прайсці вялікую адлегласць. *Пяткі сцёрлі за дзень, чуць дадому прыпаўзілі.* Гараны Пол. *Пяткі сцёрлі, а што толку?* Ноўка Гар.

ПЯЦЬ ШКУР СПУСЦІЦЬ груб. Моцна пакараць, пабіць каго-небудзь. *Раней, бывала, бацька пяць шкур спусціць, калі не паслухаеш яго, а цяпер нічога ім, гэтым дзецям.* Мазалава Віц., Ноўка Гар., Забор'е Сен.

ПЯЧОЊКІ ВЬІЕСЦІ Вельмі назаліць, надакучыць. *Дык ён маткі ўсе пячоўкі выеў, пакуль тут быў.* Хайсы Віц.

Р

РАБІЦЬ ЗА ПАЛАЧКІ Працаваць невядома за якую аплату, задарма. *Я вось працую, працую, а можа і раблёў ўсё за палачкі.* Коханавя Тал.

РАБОТАЦЬ ЯК АРБЭЎТАРАМ Шмат працаваць, выконваць цяжкую працу значнага аб'ёму. *Да ну! Тут столькі работы! За месяц ці ўправімся? Калі ўзяцца, дык і дзень і ноч будзеш рабётаць як арбэўтарам!* Пашніно Міёр.

РАБОТЫ НЕПАЧАТЫ КРАЙ Пра вялікі аб'ём працы. *Гуляць некалі: работы непачаты край.* Лужасна Віц. *Работы непачаты край. І калі толькі што дзелаць будуць?* Будзіслава Віц. *Работы непачаты край заўтра.* Канашы Гар.

РАБОТЫ ЧЭРМА Шмат работы. *Работы чэрма – аж у вочках чорна!* Пранікі Уш.

РАГАТКУ ПАСТАВІЦЬ абрад. Перагарадзіць дарогу вясельнаму цягніку. *Каля магазіна маладым рагátku паставілі.* Дзёрнавічы В.-Дзв. *Гатоўся, будзем рагátku ставіць.* Баравікі, Ракаў Засценак Сен.

РАГІЗÁ-РЭКАЗЬ Недарэка. *Што ж ты нарабіў, рагізá-рэказь? Трэба ж было раней бліны перавярнуць, каб не згарэлі!* Нябышына Докш.

РАДА Ё РАДУ Зрабіць нешта, добра абдумаўшы ўсё. *Рабілі мы з ёй усё рада ў раду.* Анрэўшчына Арш., Глыбокае Глыб.

РАДЗІМЕЦ ЯЁ ЗНАЇЦЬ! *Выкл. Нічога пра гэта невядома. Радзімец яё знаіць, куды тая вяроўка тоўстая падзелася.* Канашы Гар.

РАДЗІЎСЯ ГАЛАВОЎ ПАД ПЕЧ *неадабр.* Пра няўдалага, зацюканага чалавека, у якога нічога не ладзіцца. *Быў у нашай вёсцы адзін такі, які радзіўся галавоў пад печ.* Лужкі Шарк.

РАДЗІЦЦА ПАДА МНОЙ Быць малодшым за некага. *Сёстры старэйшыя былі, а брацец радзіўся пада мной ужо.* Крывыя Тал.

РАДЫ (РЯД, РЯДУ) ДАЦЬ Прывесці ў парадак, разабрацца з чым-небудзь. *А-яй, як бульба травой зарасла! Як цяпер ей рады даць?* Угрынкі Уш. *Не магу ягадам ніяк ряд даць – баюся, што скіснуць.* Кулакова Віц. *Усё параскідана, ніяк ряду ні дам.* Вярэчча Гар.

РАДЫ НЯМА Не мець нікага паратунку. *Што зрабіць, каб адчпіўся? Бо ніякай рады няма ад яго.* Соўкі Паст.

РАЗБІЦЦА Ё МАК *адабр.* Вельмі пастарацца зрабіць нешта. *Разбіся ў мак, а зрабі, калі абяцаў.* Мяшкова Тал., Касары Уш., Ушачы Уш.

РАЗВАРІЦЦА НА МАЗГІ Разварыцца поўнасю, ушчэнт. *Стаў кацёл далей у печ, дык за дзень усё разваріцца на мазгі.* Канашы Гар., Шасцярні Уш.

РАЗВІТАЦЦА З ЖЫЦЦЁМ Памерці. *А Грышка, дурань, залез на дах, чуць не развітаўся з жыццём.* Коханава Тал.

РАЗВОДЗІЦЬ АНЦІМОНІІ Весці пустыя, нікому не патрэбныя размовы. *Вот развóдзіць ані́моніі ён масцер.* Астраўскія, Кулакова Віц. *Ані́моніі тут развóдзіць некалі: на сена нада.* Смалоўка Гар.

РАЗ ЗА РАЗАМ Кожны раз, заўсёды, пастаянна. *Прыхадзіць стаў раз за ра́зам.* Лужасна Віц. *Грошы ўнуку раз за ра́зам даю, як прыязджае.* Язвіна Шум.

РАЗ НА РАЗ НЕ ПРЫХО́ДЗІЦЦА Кожны раз па-новаму. *Я табе скажу, што не кожны дзень такі ўлоў у мяне.* Раз на раз не прыхо́дзіцца. Александрова Сен.

РАЗ У СТО ГАДО́Ў Вельмі рэдка. *Дадому ён прыязджае раз у сто гадóў.* Верамееўшчына Дубр.

РАЗЯ́ПІЦЬ ЗЯ́ПУ *груб.* Дзівіцца з чаго-небудзь. *Усе як убачылі маладую, дык разя́пілі зя́пу.* Сваташыцы Дубр.

РАСА́ ВО́ЧЫ ВЫЯ́ДАЕ Пра зайздроснага чалавека. *Да, з суседзямі мне не пашанцавала: ім раса́ во́чы выя́дае, калі ў нас усё добра.* Відзы-Лаўчынскія Брасл.

РАСКАТА́ЦЬ ГУБУ́ *груб.* 1. Паквапіцца на чужое, прагнуць чужога. *Усё дай ды дай. Раската́лі губу́. А мне хто дае?* Калінава Віц. 2. Спадзявацца на нешта. *Ты думаеш, што я табе з горада харчы прывозіць буду пастаянна?* Ну-ну, *раската́ў губу́.* Александрова Сен.

РАСКÓЛ-ДЗЕЎКА Пра смелую, баявую дзяўчыну. *Во ўжо раскóл-дзеўка, прыбегла ў кампанію й ураз навяла парадкі.* Ушачы Уш.

РАСКÓЛ СВЯТКÓВЫ 1. Забарона працы ў свята. *На Вялікдзень працаваць нельга, людзі кажуць “раскóл святкóвы”.* Савуткі Шарк. 2. Пра чалавека, які нешта дрэннае зрабіў. *Іш ты, які раскóл святкóвы! Ты разліў слоік з малаком?* Савуткі Шарк.

РАСЦЕ Ў РО́ЦЕ 1. Пра нясмачную страву, якую не хочацца есці, глытаць. *У дзіцёнка каша гэтая расце ў ро́це.* Варанцэвічы Тал. 2. Пра стан, калі чалавек наеўся і больш не хоча. *Так смачна было. Дзякуй за абед. Але мне ўжо расце ў ро́це, не хачу больш нічога, наеўся.* Забораўна Уш.

РАТУ́НКІ КРЫЧАЦЬ Лямантаваць, нястрымана плакаць. *Спужалася і давай рату́нкі крыча́ць.* Верамееўка Гар.

РАЎЦІ (РАЎСЦІ) ДЗІ́ЧЧУ *груб.* 1. Злосна крычаць, сварыцца. *А ён раве́ дзі́ччу на ўсё сяло.* Яблынка Тал. 2. Моцна плакаць, крычаць. *Малы мой ўвесць дзень раве́ дзі́ччу.* Баяры Чаш. *Чаго ты раве́ш дзі́ччу? Не крычы.* Зараз прыйдзе твая мамка. Угрынкі Уш. *Яна раўла́ дзі́ччу, калі ён наступіў ёй на нагу.* Глыбокае Глыб.

РВАЦЬ ЗУБ НА ХАЛО́ДНА Рабіць балюча, наносячы душэўную рану. *Ды не рві ты мне зуб на халóдна, не раскажвай мне пра яго.* Лужкі Шарк.

РО́ГІ ВЬРАСЛІ *груб.* Пра чалавека, які звар’яцеў, здурэў. *У суседскага хлопца, наверна, ро́гі вь́раслі: трасе́цца, як шалёны.* Сарочына Уш.

РО́ЗУМ ВЬІСТАРЫ́ЦЬ Забываць, страчваць здольнасць цвяроза разважаць (пра старога чалавека) *Ро́зум вь́истарыў дзед.* Ну дык і што ты возьмеш з яго ў дзевяноста гадоў – добра, што на сваіх нагах яшчэ. Царкавішча Уш.

РО́ЗУМАМ ТРО́НУЦЦА *груб.* Звар’яцець. *Можжа, ро́зумам трóнуўся? Хто яго знае.* Кушлікі Пол.

РОТ ДЗІРА́ВЫ Пра таго, хто неакуратна есць, у каго з рота выпадае ежа. *Зноў пад сталом невядома што. Хто так есць, у каго рот дзіра́вы?* Белая Ліпа Сен.

РУГН́Я ДА ПАРО́ГА Пра кароткатэрміновую сварку. *У іх ругн́я да парóга.* Заўтра ўжо ўсё добра будзе, знаю. Багушэўск Сен.

РУКАВЫ АДДА́ЦЬ Разарваць дамову аб вяселлі. – *Нейкая чорная кошка прабегла паміж нашымі дзецьмі.* – *Можжа, яшчэ паміра́цца?* – *Не.* Ды і Тацяна ўжо рукавы́ аддала́. Лынтупы Паст.

РУКА́МІ ВАДЗІ́ЦЬ Кіраваць кім-небудзь або чым-небудзь; быць кіраўніком. “Кім працуе твой?” – “А ён рука́мі вóдзіць у сваёй брыгадзе”. Курмялёўка Леп.

РУ́КІ НЕ З ТАГО́ МЕСЦА РАСТУ́ЦЬ *груб.* Хто-небудзь няўмелы, нязграбны. *У нас пра няўмелага, нязграбнага чалавека кажуць, што ў яго ру́кі не з таго́ месца расту́ць.* Дубраўка Уш.

РЎСКАЯ РАБОТА Дарэмная праца. *Нашто рабіць рўскую работу? Ты снег пачысціў, а ён праз гадзіну зноў наваліць. Пакакай, пакуль перастане ісці, тады і чысці.* Міёры Міёр.

РЫНУЦЬ У СОН Моцна заснуць. *Калі набегается за цэлы дзень, так і хочацца рынуць у сон.* Парыж Паст.

РЫХАЛА-БЫХАЛА зневаж. *Натоўп, зборышча. Рыхала-быхала гэта ледзьве абышла.* Ноўка Віц.

РЭБРЫ МОЖНА ПАЛІЧЫЦЬ неадабр. *Пра вельмі худога чалавека. Стаў каля мяне, гляджу: такі худы, што рэбры можна палічыць.* Астроўна Беш.

РЯД (РЯДУ) ДАЦЬ Прывесці ў парадак, разабрацца з чым-небудзь *Нада вечарам ягадам ряд даць – баюся, што скіснуць.* Кулакова Віц. *Усё параскідана, ніяк ряду не дам.* Вярэчча Гар.

РЯД НЕ ДАЙШОЎ Не дайшла чарга. *Да гэтай работы яшчэ ряд не дайшоў.* Кулакова Віц.

С

САБАКАМ ЗРАБІЦЦА (ЗРОБІЦЦА) асудж. *Адзічэць, азлець. Ён ужо сабакам зробіўся, толькі гыр да гыр.* Ушачы Уш.

САБАКІ НОГІ РВУЦЬ Пра моцны боль у нагах. *Сабакі ногі рвуць. Да якіх толькі ўрачоў не звярталіся!* Параф'янава Докш.

САБІРАЦЦА Ў БІРЭЗНІК Паміраць. *Пара і мне ўжэ сабірацца ў бірэзнік: усе маі хлопцы, з кім мальцаваў, там ужэ даўно.* Канашы Гар.

САБІРАЦЬ З ДУБАМ ВЕЦЦЕ Гаварыць глупства, пустасловіць. *Як нап'ецца – сабіраць з дубам вецце толькі і ўмее.* Машчоны, Чуцькі Сен.

САБРАЛІСЯ ТОЦЬКА З РОЦЬКАМ Пра сябраў, якія вельмі часта разам бавяць час. *Як сабяруцца Точька з Роцькам – шум і гам.* Глушыца Шум.

САБРАЦЬ МАЗГІ Ў ЖМЁНЮ Успомніць або засяродзіцца. *Зараз збяру мазгі ў жменю і ўспомню ўсё.* Касары Уш.

САБЯРЎХУ САБІРАЦЬ Гаварыць глупства, выдумляць; падманваць. *Што ты мне сабярўху сабіраеш? Лічы, што паверыла.* Вярэчча Гар.

САГНАЦЬ АХОТУ Задаволіць жаданне. *Ну, збегаў на качэлі, сагнаў ахоту?* Кулакова, Лужасна Віц. *Купіў сёння піва сабе сагнаць ахоту з бані.* Кавалі Лёзн., Алексінічы Сен.

САДЗІЦЬ НА КАНЯ Раздражняць, нерваваць некага. *Не садзі ты мяне на каня, а то зараз адграбееш на поўную катушку!* Пальмінка Гар.

СЭСЦІ НА КАНЯ Моцна нервавацца, злавацца. *Ну во, ужэ сеў на каня! Слова яму не скажы!* Будзіслава Віц.

САДОМАЕ МОРА Вэрхал, беспарадак. *Давайка-ка парадак навадзі: садомае мора развялі без маткі.* Башні Шум. *Страшна зайсці: садомае мора ў хаці.* Гарадок Гар.

САЛА ЗАВЯЗАЛАСЯ Пра чалавека, які пачаў таўсцець, набіраць вагу. *Ну во, хоць трошку сала завязалася, а то ж як кашчэй быў. Дзёрнавічы В.-Дзв., Канашы Гар. Ідзі паляжы пасля абед, каб сала завязалася. Угрынкі Уш.*

САМАЯ ТАКОЎСЬКАЯ Такая, як трэба (пра дзяўчыну, якая дасягнула ўзросту, каб дапамагаць дарослым у працы). *Самая такоўская дзеўка, каб і бульбачку прапалоць, і так на агародзі маткі дапамагчы. Канашы Гар.*

(САМЫЙ) ЗБОЙ Пра вялікую колькасць людзей у час, калі ўсе едуць на працу або з працы. *Не йдзі ты на той аўтобус: самы збой січас будзіць. Мазалава Віц.*

САПЛЯМІ ПАДПЁРЦІСЯ *груб.* Пра чалавека, у якога моцны насмарк. *Сядзяць, саплямі падпёрліся. У школу тады хадзіць не нада, а нада дома лячыцца. Касары Уш. Чуць вецер дзе дуне – глядзіш, ужэ саплямі падпёрлася. Угрынкі Уш. Сядзіць баба саплямі падпёршыся. Касары Уш.*

САРОКІ ЗАНЯСУЇЦЬ *жарт.* Пра таго, хто вельмі чыста вымыўся. *Во памыўся дык памыўся. Баюся, сарокі занясуць. Лужасна Віц., Пальмінка Гар.*

САШЧАПІЇЦЬ ЛАПЫ *груб.* 1. Скласці рукі на грудзях перад смерцю. *Толькі і засталася мне ўжэ, відаць, сашчапіць лапы ды памерці. Завячэлле Уш. 2. Памерці. Зіму не перажыву, відаць. Лапы сашчапліў скора-скора. Зялёнка Пол. Сусед мой учора сашчапіў лапы. Касары Уш.*

СВЁТУ НЕ БАЧЫЦЬ Пра неадукаванага, самаўпэўненага чалавека. *Ён жа і світу не бачыў, а лезе туды, куды не просяць. Ноўка Віц.*

СВЁТУ (БЕЛАГА) НЕ ВІДЗЕЦЬ Не ведаць спакою, пакутаваць (ад непасільнай працы, вялікага клопату і пад.). *Раньшы світу не відзелі за работай, а цяпер маладых ні заставіць работаць. Шыбекі Арш.*

СВІНТУС МУРЗАТЫ *зневаж.* Пра бруднага чалавека. *Ідзі ў лазню, свінтус мурзаты. Парыж Паст.*

СВІНЬЯ ПЛЁЧЫ Хабар у выглядзе кавалка мяса (свініны). *Ён так за свінью плёчы і скончыў інстытут. Касары Уш.*

СВЯРБІЦЬ ТАБЕ Пра жаданне здзейсніць штосьці ў першую чаргу. *“Трэба заўтра ехаць у горад”. – “А што ўжо так свярбіць табé? Пабыў бы дома яшчэ. А то зноў няскора прыедзеш”. Лепель Леп.*

СЁДЗЬМА СЯДЗЕЦЬ Сядзець, нічога не робячы. *Сёдзьма сядзець у хаце зімой невынасіма. Забор’е Сен.*

СЕМ САБАК НЕ ПЕРАБРЭШУЦЬ Пра гаваркога, дасціпнага, языкатага чалавека. *Папробуй пагаварыць з ім – сем сабак не перабрэшуць. Машканы Сен.*

СЁСЦІ НА ВАДУ З СÓЛЛЮ Жыць надгаладзь, недаядаючы. *Хочаш купіць машыну? Дык работы бяры больш і сядзь на вадэ з сόллю! Калінава Віц.*

СІВІЦЬ ГАЛАВУ Доўга нешта ўспамінаць, пра нешта думаць. *Не сіві галаву сабе – гэта не так важна. Абруб Беразвецкі Глыб.*

СІВУЮ КАСУ ПЛЭСЦІ (ПЛЯСЦІ) Доўга не выходзіць замуж або не выйсьці замуж увогуле. *А наша Манька ўжо колькі сівую касу пляце? Так яно і будзе, калі не знойдзе жаніха.* Касары Уш. *Во й будзеш сівую касу плясці, раз яму адмовіла.* Дворнае Сяло Міёр.

СІК-БРЫК СІВЫ БЫК *жарт.* Пра таго, хто прывык спехам, абы-як, няякасна рабіць работу. *Прыбегла – сік-брык сівы бык. Пыліну з акна сцёрла – і дамоў. Во і ўся помач ад яе.* Канашы Гар. *У саседкі маёй усё быстра языком: сік-брык сівы бык.* Гарадок Гар.

СІКАСЬ-НАКАСЬ Няроўна, коса, абы-як. *Дзelay харашо, а не сікась-накась.* Хайсы Віц., Пальмінка Гар. *Прыбіў сікась-накась. Хто так робіць?* Баравікі Сен.

СКАБЫ БРАЖДЖАЦЬ Вельмі худы. *Як гляніш – усе дзеўкі як дзеўкі, а мая ж дык – скабы бражджаць.* Верхняе Глыб.

СКАЗАЦЬ НЕ ПЕРАЖАВАЎШЫ *недабр.* Сказаць, не падумаўшы. *Сказаў ты, Жора, не перажававушы, сваёй жонцы, што пойдзеш сёння да суседа.* Гаршчэўшчына Тал.

СКАКАЦЬ ПРАЗ ПРЯСЛА Пераадольваць цяжкасці. *Сямёну прыйдзеца скакаць праз прясла, каб хутка пагасіць крэдыт.* Шапурова Віц.

СКАКАЦЬ ЯК БЛЫХА НА ВАКНЕ Пра чалавека які выслужваецца перад начальствам. *Паглядзі, перад начальствам раённым другей год скочыць як блыха на вакне.* Малашанкі Гар.

СКОЛЬЗКІ ЯК ВУЖАКА *асудж.* Пра нахабнага, хітрага чалавека. *Мой сусед скользкі як вужака, выпутаецца з любой непрыемнасці.* Цілівічы Дубр.

СКОН ВЁКУ Даўно, ніколі. *Ну і зіма ў етым гаду! Скон веку ні было такога, каб пад Новы год ішоў дошч.* Навасёлкі Віц.

СКРУТ ГАЛАВЫ Непажаданыя клопаты і складаныя пытанні, якія патрабуюць вырашэння. *Цяпер з гэтым рамонтам скрут галавы нейкі.* Соўкі Паст.

СКУЛЛЮ ТАБЕ, СКУЛЛЯ ТАБЕ, СКУЛУ З'ЯСІ *груб.* Нічога. *Скуллю табе, а не цукерак.* Пашына Арш. *Скулу ты з'ясі, а не бліноў! Ідзі, хай цябе накормяць там, дзе ты ўчора цягаўся!* Бярозава Уш.

СКУЛЛЯ ЧАПАЦЬ Займацца непатрэбшчынай, лайдачыць. *Ну колькі можна скулля чапаць? Давай за дзела брацца.* Нярэйша Сен.

СКУРУ СЦЯГВАЦЬ Выпытваць, даведвацца пра нешта. *Паціхоньку, бачу, скуру сцягваць пачынае. Усё яму знаць нада, што і як.* Думаю, буду маўчаць. Баравуха Пол. *Ён жа з мяне ўсю скуру сцягнуў, пакуль даведаўся, дзе шукаць тую хату.* Славені Тал.

СЛЯПАЯ ЦЯЦЁРА Чалавек, які дрэнна бачыць. *Во сляпая цяцёра, малако паразлівала.* Белая Ліпа Сен. *Ты як цяцёра сляпая!* Башні Шум.

СЛЯПЫ ДОЖДЖ, СЛЯПЫ ДОЖ Дождз з сонцам. *Сляпы дождж цэлы дзень.* Канашы, Ноўка Гар. *Сляпы дож – гэта калі сонца свеціць і дож ідзець.* Баравікі, Ракаў Засценак Сен.

СМАКУ ЯК З РАКА Не вельмі смачна і мала. *Ну што, заплаціла за гэты “Снікерс” грошы, а смаку як з рака!* Більдзюгі Шарк.

СМАЛЕНАЙ САВЫ НЕ ВІДЗЕЎ Не сустракаўся з жыццёвымі цяжкасцямі, не зведаў нягод у жыцці. *Мамку не слухае, патаму што ешчэ смаленай савы не відзелі.* Кляўцы Лёзн.

СМАЧНЫ ЯК ЦУКАР З СЯЛЁДКАЙ Нясмачны. *Новы салат у цябе смачны ну як цукар з сялёдкай.* Гаршчэўшчына Тал.

СМЕХ ЛЮДЗЯМ СКАЗАЌЬ Тое, што можа рассяшыць. *Смех людзям сказаць: стары Мішка прыходзіў да мяне ў сваты.* Славені Тал.

СМЕХ ПАЛАСЯСТЫ Смех скрозь слёзы. *У нас, калі і плача, і смяецца, кажучь “смех паласясты”.* Дворышча Рас.

СМЁШКІ З БАЌІНАЙ ПЛЁШКІ Кпіць з каго-небудзь. *Гаварыць цяжка мне. А вам смёшкі з баўінай плёшкі.* Славені Тал.

СОЛЬ (ТАБЁ, ВАМ) У ВОЧЫ (КАЧАРЫЖКУ Ў ЗУБЫ) выкл. *Выказванне засцярогі ад сурокаў. Як будуць тваю малую дзевачку глідзець ды хваліць, дык нада, каб не зглазілі, ціхаська сказаць так: соль табё ў вочы! Канашы Гар. Ці чуў ты, Мірон, як Нюра нашу Марынку хваліла? Што і разумная, і прыгожая. Соль ёй у вочы качарыжку ў зубы, гэтай Нюрцы. Вока ў яе дрэннае.* Угрынкі Уш., Крывічы Глыб.

СОНЕЙКАМ АБЛЮБАВАНЫ Пра чалавека, у якога на твары ёсць вяснушкі. *А я кажу, што вяснушкі – гэта значыць сонейкам аблюбаваны.* Глушыца Шум.

СОНЦА Ў БЯРОЗКАХ Вечар. *Калі мы выходзілі з лесу, сонца ўжо было ў бярозках.* Мікалаёва Міёр.

СОНЦУ КЛАНЯЦЦА Пачынаць працаваць з самага ранку. *Бывала, работы многа, дык з самага рання пачыналі сонцу кланяцца.* Глушыца Шум.

СОХНУЦЬ НА ГРАБЛЯХ Вельмі хутка (пра сена). *Учора сена сохла на граблях.* Прудок Гар.

СПАСІБА ТАБЁ Ў ШАПКУ! іран. *Выказванне абурэння з прычыны незадавальнення нечым. Спасіба табё ў шапку за такое дзела! Не знаў, што здольны на падлянку.* Дворнае Сяло Міёр.

СПІЦЬ І ВІДЗІЦЬ Пра таго, хто вельмі моцна жадае нечага. *Ну дык што дзелаць? Падзем ды купім той веласіпед яму. Малы ж спіць і відзіць яго.* Белая Ліпа Сен.

СПУСЦІЦЦА НА ПЯТУ Пайсці адпачываць. *Вось зараз закончу стряпаць па хазяйству і спушчуся на пяту.* Калінава Віц.

СТАЌЦЬ ЯК ГРАМАЗДА груб. *Пра тое, што замінае, перашкаджае, знаходзіцца пад нагамі. Прыбяры ты гэту лаўку з-пад ног, а то стаіць як грамазда! Я ўжо два разы аб яе нагу набіла.* Паўночнае Гняздзілава Докш.

СТАЌЦЬ ЯК У МЯШКУ Пра ціхае, без ветру, пахмурнае надвор’е. *Сёння стаіць як у мяшку. К вечару, відаць, дождж збярэцца.* Паташня Міёр., *Стаіць як у мяшку. А ўчора якое сонца было.* Угрынкі Уш.

СТАЦЬ НА ПРЌБКУ жарт. 1. Падпіць. *Іван сёння, як кажэ яго жонка, добра стаў на прЌбку.* Гарадок Гар. 2. Пра таго, хто доўга п’е і не можа спыніцца, хто знаходзіцца ў запоі. *Сашка, відаць, стаў на прЌбку: трэці месяц п’е. Толькі і віжу яго, як у магазін ідзе.* Угрынкі Уш.

СТАЦЬ ЯК СУХАСТОЇ Вельмі схуднець. *Частуйся, не саромейся, Міколка, а то стаў як сухастой. Чаго ты так схуднеў? Можа, хворы на што?* Паўночнае Гняздзілава Докш.

СТАЯЦЬ ДУБА Пра чалавека, які стаіць пасля запрашэння сесці. *Ну не стойце дуба, я вам падушачку падкладу. Новыя Крукі Міёр.*

СТАЯЦЬ НА РОЎНЫМ МЕСЦЫ Стаяць без справы. *Не стой на роўным месцы, прынясі вады ў хату.* Ноўка Віц.

СТАЯЦЬ СТАЎБОМ Пра чалавека, які не дапамагае, а толькі стаіць і назірае. *Не стой стаўбom, а матцы намажы.* Гаўрылаўцы Брасл.

СТАЯЧАМУ ЛАПЦІ ПАДПЛЯЦЕ асудж. Пра чалавека, які ўмее казаць так, што любы яму паверыць; аб прайдоху. *А Генка так балбатаць можа, што стаячаму лапці падпляце.* Адаменкі Лёзн.

СТОЛ АДСЁДЗЕЦЬ Завітаць да каго-небудзь з суседзяў, знаёмых у гасці, правесці час за душэўнымі размовамі з пачастункам. *Учора ў Анікееўны стол адсёдзела да дзесяці гадзін.* Шацяні Сен.

СТО ПУДОЎ ДЫМУ груб. Пра вельмі неразумнага чалавека. *Гэты Мікола – сто пудоў дыму. Кажуць, што нават школу ледзь скончыў, перавальваўся з двойкі на тройку.* Бачэйкава Беш.

СТОЎП ДРАЎЛЯНЫ неадабр. Чалавек, які нікога не хоча слухаць, а прытрымліваецца толькі сваёй думкі. *Хто толькі з ім не гаваріў, усё роўна за сваё. Стоўп драўляны – вот хто ён.* Малашанкі Гар. *Ах ты стоўп драўляны! Табе як трэба кажучь, а ты па-свойму робиш.* Беразіно Докш.

СТРЫКАЦА ЯЗЫКОМ экспрэс. Сварыцца. Яны ўсе бабы такія, усе любяць стрыкацца языком. Сваташыцы Дубр.

СПІНУ АБМЫВАЦЬ неадабр. Абгаворваць каго-небудзь. *Кабеты сядзелі ля плота і вучыцельке спіну абмывалі.* Брухава Арш.

СУКЁНКУ СТРОЇЦЬ Чакаць запрашэнне на вяселле. *Маці казала, што ў Юзікавай Вольгі хутка вяселле. Буду сукёнку строіць.* Лынтупы Паст.

СХАВАЦА ЗА БУТЭЛЬКУ Распіцца, злоўжываючы спіртным. *За бутэльку схаваліца – не фокус. Толькі потым як быць?* Кульнева Рас.

СХАДЗІЦЬ У ПУСТЫЯ МАЛІНЫ Прыйсці без нічога. *Што, схадзіў у пустыя маліны? Дзе ж твае грыбы?* Круткі Паст.

СЦЁРЦІ Ў КІСЛЫ ЯБЛЫК Суро́ва, жорстка расправіцца з кім-небудзь. *Сатру ў кіслы яблык, калі толькі ўзнаю, што ета ён украў.* Хамякова Віц., Ноўка Гар.

СЦЯНА СЦЯНОЇ Пра густы, непразны лес ці кустоўнік. *Пайшлі за агарод у сыраежкі, а там лесу маладога нарасло – сцяна сцяно́й, не пралезці.* Кулакова Віц.

СЫН К АТЦУ НЕ ГАДЗІШСЯ Сын бацьку не роўня. *Сын к атцу не гадзі́шся, не ўмееш ты яшчэ так дровы сячы, як твой бацька.* Андрэўка Шум.

СЫЦЬ ПЕРАЁСЦІ Многа з'есці, аб'есціся. *Ну і хопіць, не зможам жа мы за раз сыць пераёсці.* Обаль Шум.

СЭРЦА ВЫВАРÓЧВАЦЬ НАВЫ́ВАРАТ Шчыра распавядаць пра сябе. *Не спяшайся сэрца выварóчваць навыварат перад такімі людзьмі.* Баравуха Пол.

СЭРЦА КРАВІЦЬ Хто-небудзь моцна хвалюецца, перажывае з-за чаго-небудзь. *Як пагляджу на згарэўшыя дрэвы, аж сэрца кравіць.* Лазічы Глыб.

СЮ́РА ПАЎЛАЎНА асудж. Пра хітрую жанчыну, што толькі прыкідваецца неразумнай. *Я ведаю гэту сёру паўлаўну! Не вер ёй! Усё яна разумее лепш за нас! Толькі прыкідваецца дурніцай.* Зарэчча Тал.

СЯБРАВА́ЦЬ З УЦІ́РАШАМ адабр. Любіць чысціню. *Тамара сябруе з уці́рашам, усюды ў яе чыста, прыбрана.* Зубрэвічы Арш. (ад абл. *уці́раш* ‘ручнік, якім выціраюць рукі’).

СЯБРО́ўКА ЖЫЦЦЯ Жонка. *Я са сваёй сяброўкай жыццё ніколі не растануся. Мы з ёй да самага канца пойдзем.* Беразіно Докш.

СЯДЗЕ́ЦЬ КАРЧО́М Застацца адзінокім у старасці. *Во і сяджу карчо́м другі год, як мая жонка памерла, а ў горад да дзяцей не хачу.* Багданава Сен.

СЯДЗЕ́ЦЬ КРЫ́ЦАЙ Зусім не расці (пра чалавека, жывёлу, расліну). *Дзед пасадзіў куст маліны. Год прайшоў, а ён сядзіць кры́цай.* Зябкі Глыб.

СЯДЗЕ́ЦЬ КУ́ТАМ Здымаць куток, кватэру. *Сваёй хаты няма і сядзіць ку́там.* Касары Уш.

СЯДЗЕ́ЦЬ ЯК ДЗЯЎБЛО́ пагард. Пра абыякавага, гультаяватага чалавека, які нічога не робіць. *Ужо сора поўдзень, у печы не палена, а ён сядзіць як дзяўбло́!* Паўазер’е Беш.

СЯДЗЕ́ЦЬ ЯК ЧАПЯ́ЛА Сядзецц, не ўступаючы ў размову; быць абыякавым і безудзельным да суразмоўніка. *Сядзіць як чапя́ла, хоць бы слова ў адказ.* Гаўрылаўцы Брасл.

СЯДЗЕ́ЛКА ЧЭ́ШАЦЦА Пра таго, хто напрошваецца, каб яго пабілі ці адлупцавалі. *Я ўжэ даўно віжу, што ў цібе сядзёлка чэ́шацца.* Канашы Гар.

Т

ТАКА́Я БЯДА́ (ТАКО́Й БЯДЫ́) Не мае значэння, непрынцыпова. *Такáя бяда́, падумаеш, на аўтобус апаздалі, ну дык маршрутка падыдзе.* Ула Беш. *Ой, цёця Лена, такой бяды́! Не было б горш, не перажывайце на гэтым.* Сянно Сен.

ТАРАКА́НЫ ПАД БО́КАМ ЖЫВУ́ЦЬ асудж. Вельмі брудна. *У хаце цёткі Веры таракáны пад бо́кам жыву́ць. Хоць бы дачка ці ўнучка прыехалі ды прыбраліся.* Баталі Гар.

ТАРА́НКУ ВА́РЫЦЬ Бессэнсоўная справа. *Ну што, цэлы дзень, гляджу, тарáнку ва́рыш?* Кульнева Рас.

ТАЎЧЫ́ ВАДУ́ Казаць пустое. *Таўчэ́ш ваду́, аж слухаць брыдка!* Серкавіцы Тал.

ТАЎЧЫ КРУПЭНЮ Рабіць карысныя справы. *Таўчы крупэню, не таўчы – падзякі не дачакаешся.* Шапурова Віц. (ад крупэня ‘густы пярловы суп з мноствам мяса’).

ТАЧЫЦЬ ЯЗЫК (ЯЗЫКІ) асудж. Абгаворваць каго-небудзь, пляткарыць. *Стаяць на калодзезі ды тачыць язык я не люблю, а лепш здэлаю што-небудзь.* Канашы Гар. *Стаяць ды языкі то́чаць, а што ім.* Букаціна, Калінава Віц.

ТОЕ-СЁЕ (ПЯТАЕ-ДЗЯСЯТАЕ) 1. Нешта. *Сёння пайду ў аўталаўку, трэба тое-сёе купіць.* Угрынкі Уш. 2. І іншае (пасля пераліку). *Ён прынёс мне бульбы, цыбулі, морквы, тое-сёе пятае-дзясятае.* Старое Сяло Віц. *Прыйшла дадому, вырашыла прыбрацца, наварыць ежы, напрасаваць; яшчэ зрабіла тое-сёе пятае-дзясятае.* Старое Сяло Віц.

ТОЛЬКІ НА САБА́КУ ЎЗЛІЦЬ Пра сапсаваную ці нясмачную ежу. *Як наварыць, дык ніхто не есць. Толькі на саба́ку ўзліць.* Янкі Докш.

ТОРБУ АРЫШТА́НТАЎ НАГАВАРЫ́ЦЬ Вельмі многа і абы-чаго навядумляць гаворачы. *Ты схадзі да той бабы, яна табе то́рбу арышта́нтаў нагаво́рыць.* Грэцкія Міёр.

ТРАБУ́Х НАЁСЦІ груб. Пра тоўстага чалавека з вялікім жыватом, які любіць добра паесці. *Трабу́х наёў на бясплатных харчах. Гэта ж не ў магазіне самому яду купляць.* Гарбачэва Рас.

ТРАБУ́Х РАЗБІ́ЦЬ Расцягнуць страўнік ад празмернага спажывання ежы. *Трабу́х разбіў за лета, а цяпер толькі і чую: як пахудзець к восені.* Ходцы Сен.

ТРАВА́ ПА ПО́ЯС Пра нізкага чалавека. *Ды які з яго касец, калі ён травá па по́яс.* Дубаўцы Сен.

ТРАВО́Й СЛА́ЦЦА Дагаджаць, ліслівіць, выслужвацца парад некім. *Ён, колькі яго знаем, перад любым начальствам траво́й сцэ́лецца.* Сялец Чаш.

ТРА́НТА АБО́ЛЕЦКАЯ зневаж. Чалавек, у якога цяжкае матэрыяльнае ці нізкае сацыяльнае становішча. *Тра́нта ты абóлецкая, куды табе з намі цягацца?* Марцюхова Тал.

ТРА́ПІЦЬ У АШЧЭ́ПЫ Трапіць у безвыходнае, складанае, тупіковае становішча. *Не жартуй з законам. Тра́піш у ашчэ́пы – не выберашся.* Каўшэлева Шарк. (ад абл. *ашчэ́пы* ‘пастка’).

ТРАПЛО́ ВАВІЛОНСКАЕ зневаж. Балбатун. *Ды ён жа трапло́ вавіло́нскае, усім расказаў пра цябе і жонку твою новую!* Адаменкі Лёзн. *Трапло́ вавіло́нскае твой мужык. І на мужыка не падобны з такімі бабскімі разгаворамі.* Малашанкі Гар.

ТРАШЧА́ЦЬ ЯК НЯЗМА́ЗАНЫЯ КАЛЁСЫ Балбатаць, верашчаць. *Увесь вечар трашча́ць як нязма́заныя калёсы, аж у вушы аддаець.* Кавалі Лёзн.

ТРЫМА́ЦЬ ЯЗЫ́К ЗА ВУ́СНАМІ Маўчаць і не гаварыць лішняга. *Трыма́й язык за ву́снамі, а то пойдзеш дадому.* Осцевічы Міёр.

ТЫРКАЦЦА НА ВО́ЧЫ асудж. Надакучаць. *Не ты́ркайся мне на во́чы!* Палялейкі Шарк.

ТРЭ́БА БО́БУ ЖАЛЕ́ЗНАГА З'ЭСЦІ (НАЕ́СЦІСЯ, ПАД'ЭСЦІ) Мець вялікую вытрымку, цярпенне, каб змаўчаць. *Мне трэ́ба бо́бу жалéзнага з'э́сці, каб змаўчаць, калі нявестка кожную ранічку па гадзіне, а то і па дзве па тэлефоне гаворыць. Цярплю, бо не ў сваёй жа хаце.* Іванск Чашн. *Трэ́ба бо́бу жалéзнага нае́сціся, каб вытрываць, калі дзеці пачынаюць паміж сабой сварыцца.* Угрынкі Уш. *Каб з ім пагаварыць трэ́ба бо́бу жалéзнага пад'э́сці.* Касары Уш.

ТУДЫ́-СЮДЫ́ КУРА́М ВАДЫ́ жарт. Пра таго, хто вельмі хутка і аператыўна выканаў нейкую справу. *“Як ты ўсё паспеў?” – “Туды́-сюды́ кура́м вады́ – вось і паспеў”.* Обаль Шум.

ТУМА́Н НАГАНЯ́ЦЬ Курыць. *Колькі ты будзеш туман наганяць у хаце? Ідзі курыць на вуліцу.* Баталі Гар. *Хваціць, можа, ужэ туман наганяць?* Баталі Гар.

ТУРКА́МІ-БАРКА́МІ, ТУРКІ́-БАРКІ́ Шмат дзе, шмат якія мясціны. *Чаго вам хадзіць турка́мі-барка́мі? І ў нашым лесе поўна чарніц!* Зубрэвічы Арш. *І дзе яны ні былі толькі: усе туркі́-баркі́ аб'ехалі за водпуск.* Марцюхова Тал.

ТУШЫ́ КАДЗІ́ДЛА экспрэс. Пра справу, асуджаную на правал. *Дождж пойдзе, тады тушы́ кадзі́дла: не пасеем убраць сена.* Паўазер'е Беш.

У

У АДНУ́ РУКУ́ (гаварыць) Аднолькава, аднадушна, суладна. *У адну руку́ гавара́ць і яна, і мужык.* Студзёнка Сен.

УБІ́ЦЦА ЯК САБА́КА Ў ПАСЕ́І Улезці, куды не трэба. *Ён на работу гэную ўбіўся як саба́ка ў пасе́і. І сам не рад.* Весніцк Уш.

У БО́ГА ДНЕЙ МНО́ГА Кажуць у сітуацыі, калі не трэба спяшацца зрабіць усё за адзін дзень. *У Бо́га дней мно́га – усё паробім да зімы. Не бойся.* Глушыца Шум.

УБРА́ЦЦА Ў ПЕ́Р'Е (ПЕ́Р'Я), УВАБРА́ЦЦА Ў ПЕ́РЬЕ Асмялець, паводзіць сябе незалежна і самаўпэўнена. *Убра́лася ў пе́р'е – управы няма на яе, можа на каго хочаш голас падняць.* Багданава Сен., Абольцы Тал., Іванск Чаш. *Як убярэ́цца ў пе́р'я, і на матку забудзі́цца.* Ушачы Уш. *Ну дык жа як увабра́ліся ў пе́р'е, дык нашто тая матка ціперь?* Калінава Віц, Вярэчка Гар.

УВАЙШЛО́ ЯК У СУХУ́Ю ЗЯМЛЮ́ адабр. Пра тое, што з задавальненнем, хутка выпіта, з'едзена. *Дзякуй за рыбку смажаную. Смаката!* Увайшла́ як у сухую зямлю́. Цяпер працаваць не магу. Лепель Леп.

УВЕ́РХ ПАДКІ́НУТЫ груб. Пра разумова абмежаванага чалавека. *А малодшы сын у іх як уве́рх падкі́нуты.* Янкавічы Рас.

У ВУШЫ ДУЦЬ Хлусіць, падманваць. *Манька, што ты мне тут у вушы дўеш, не было такога, я ж сама там была і ўсё відзела!* Краснае Шарк., Кабішча Гар.

У ГАЛАВЁ ГАНЯЦЬ Пастаянна думаць, разважаць пра нешта. *Начамі ўсякія думкі ў галавё ганяю.* Лужасна Віц.

У ГАЛАВЁ ДЗЕВЯНОСТА ДЗЭВЯЦЬ Не хапае розуму. *У цябе ў галавё дзевяноста дзэвях, раз ты так робіш.* Быцава Беш.

У ГАЛАВЁ ПАКАПАЦЦА Перабраць думкі, імкнучыся ўспомніць штосьці. *Я ў галавё калі пакапаюся, дык успомню.* Раскажу пасля табе. Лужасна Віц. *Пакапайся ў галавё, куды нажніцы палажыла, раз не помніш.* Казловічы Гар.

У ГАЛАВЁ ПЛЮХА Пра стан, калі баліць галава, адчуваецца галавакружэнне. *У мяне ў галавё плюха.* *Дайце сесці.* Бугаі Сен.

УГАМОНКУ НІМА, УГАМУНКУ НЯМА Пра таго, каго нельга ўціхамірыць, стрымаць, спыніць. *Угамонку німа вам цэлы дзень, сядзьце ды пасядзьце хоць троху.* Лужасна Віц. *Вечна на вас угамунку няма.* Урбаны Брасл. *На гэтага хлапца ніколі ўгамунку нет.* Савічы Паст. *Як збяруцца ўсе мае ўнукі, як пачнуць дурэць! Німа на іх угамонку ніякага.* Угрынкі Уш.

У ГУЛЬКІ ГУЛЯЦЬ Жартаваць, цешыцца. *Ты што думаў, я тут з табой у гўлькі гуляць буду?* *Быстра гавары праўду, а ні то палучыш.* Пальмінка Гар

У ДАМЫ ПАЁХАЦЬ Паехаць у горад. *Запрагай, у дамы паёдзем: аўталаўка ў такі снег не пайдзець.* Каменка Тал.

УДАЦЦА Ў ПАМЯЦЬ Надоўга запомніцца. *Удалося ў памяць, як немец мамку прікладам на галаве біў.* Канашы Гар. *Во гэта мне ў памяць удалося.* Еўлахі Тал.

УДЗЕНЬ СА СВЕЧКАЮ НЕ ЗНАЙСЦІ Вельмі цяжка, амаль немагчыма знайсці некага. *Пецьку на рабоце ўдзень са свечкаю не знойдзеш!* Краснае Шарк.

У ДЗЯЎКАХ ЗАСТАЦЦА Не выйсці своєчасова замуж, застацца незамужняй. *Ты так, мілачка мая, у дзяўках застанешся са сваімі капрызамі.* Кавалі Лёзн.

У ДОБРЫ ЧАС СКАЗАЦЬ У ЛІХІ ПРАМАЎЧАЦЬ Перасцярога, абярэг ад таго, што сказанае дрэннае слова або дрэнныя навіны могуць нанесці шкоду таму, хто гаворыць. *У добры час сказаць у ліхі прамавучаць.* Маланкай забіла таго хлопца. Угрынкі Уш.

УЗДРЫЖЖУ ПЛАКАЦЬ Пра дзіця, якое моцна плача. *Згубіўшы мамку, уздрыжжу плакаў.* Новыя Крукі Міёр.

УЗЯЎ ПІЛУ НА СВАЮ ШЫЮ *экспрэс.* Пра сварлівую жонку. *Адразу трэба было глядзець, якую жонку сабе выбіраеш! А то ўзяў пілу на сваю шыю!* Грачыхі Тал.

УЗЯЎ ЯК УКРАЎ Вельмі мала, трошкі (пра колькасць нечага). *Во ўзяў як украў – большы бярі!* Лужасна Віц. *Твой сыноч узяў як украў ягад з карзіны.* Тур'ева Сен.

УЗЯЇЦЬ У АГЛАБКІ Прыняволіць, прымусіць. *Як вóзьмуць у аглабкі, скакаць не з рукі. Ушачы Уш.*

У КАЖУХУ ВЯНОК З РАКІ ДАСТАЇЦЬ Пра чалавека, які гатовы на ўсё дзеля каго-небудзь. Ён для гэтай дзеўкі і ў кажуху вянок з ракі дастаіць. Лужкі Шарк.

У КАЗЫ ПАД ХВАСТОМ ПАГЛЯДЗІ іран., груб. Адказ таму, хто просіць нешта яму паказаць ці прадэманстраваць. “Пакажы, як пілу пачыніў. Цяжка было?” – “У казы пад хвастом паглядзі”.

У КАЛЁНА 1. Пра вялікі памер чаго-небудзь. *Дзе наш чугун у калёна, каб бульбы свінням зваріць?* Канашы Гар., Чуцькі Сен. *У калёна гразі.* Закур’е Сен. 2. Пра густую, цвёрдую ежу. *Бывала, яечню мама любіла такую ў калёна зрабіць.* Канашы Гар.

У КАЎТУНЁ ЗАКРУЦІЛА Дадумацца да нечага. *Гатовіла абед, усё думала і думала, а тады ў каўтунё закруціла вось што. Ці будзеш слухаць?* Падбярэззе Віц.

УКАЦІЇЦЬ РАМНЯ Адлупцаваць некага рэменем. *Табе б за такое ўкаціў рамня бацька, і правільна зрабіў бы.* Заручэўе Шум.

У КІШКАХ РОЗУМ пагард. Пра чалавека з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі. *Э-э-э, братка, ды ў цябе ў кішках розум!* Серкавіцы Тал.

У КУЛАК ШАПТАЇЦЬ Баяцца, каб іншыя не даведаліся аб дрэнных, недастойных паводзінах або дзеяннях. *Наста, ты ўсё жыццё ў кулак шэпчаеш, саромішся сваіх учынкаў і баішся, каб людзі пра іх не прызналі. Думаеш святой на той свет пайсці?* Краўцы В.-Дзв.

УЛАБУНІЦЬ НАЧЫСТА З’есці ўсё, што далі. *Я так захацеў есці, што ўлабуніў начыста і міску капусты, і дранікі.* Лапушніца Гар.

У ЛАПЦЯХ ДЫ ПА ПАРКЭТУ іран. Пра таго, хто мае няроўны, неаднолькавы сацыяльны або матэрыяльны статус у параўнанні з некім. *Такая праныра, што не астановіцца ні перад чым, свайго даб’ецца, як кажуць у нас, у лапцях ды па паркэту.* Кавалі Лёзн. *Ну дык што ты лезеш у лапцях ды па паркэту? Во паглядзіш, заключаюць яны цябе і ходу ўперад не дадуць.* Веляшковічы Лёзн.

У ЛОЖКЕ ЎТАПІЦЬ Пра злапамятнага чалавека, які гатовы адпомсціць у любы час. *О, не знаеш ты: яна цібе ў ложку ўтапіць гатова.* Канашы Гар.

УЛЫНДЗІЦЦА ДЫК УЛЫНДЗІЦЦА Вельмі хутка пайсці. *Суседка мая ўлындзілася дык ўлындзілася, я і падбегам не змагла яе дагнаць.* Зубрэвічы Арш.

У МІНУТУ (зрабіць што-небудзь, прыйсці) Вельмі хутка, у момант. *Толькі пазваніў – у мінуту прішла з прадуктамі.* Лужасна Віц. *Курам насыпала пшаніцы, дык у мінуту з’елі.* Казловічы, Канашы, Ноўка Гар.

УПАСЦІ Ў ЗЕМЛЮ Пацярпець крах, няўдачу. *Сёння ў яго былі спаборніцтвы. Упаву ў зямлю, як ні стараўся.* Калінава Віц.

У ПАТАЛО́К ПЛЯВА́ЦЬ Нічым не займацца, гультаяваць.
А Наташка ніколі маткі ні паможыць, ёй бы дзень ляжаць ды ў патало́к плява́ць. Краснаполле Рас.

У ПО́РХАЎКУ (НЮ́ХАЎКУ) АТРЫМА́ЦЬ Быць пабітым, адлупцаваным. *У по́рхаўку атрыма́лі і пайшлі.* Ульянавічы Сен. *У ню́хаўку атрыма́юць за такое* дзела. Баравікі Сен.

УПРЫТРА́ШКУ ДА́ЦЬ Пайсці ў скокі. *Бывала, як разойдуцца кавалеры, упрытра́шку як даду́ць, усе ногі дзеўкам паадбіваюць.* Макаравічы Докш.

У ПУП ДЫ́ХАЕ хто каму неадабр. Пра чалавека невысокага росту. *Мне Міцька яшчэ ў пуп ды́хае, таму я і не хачу яго браць з сабой.* Ларынаўка Арш. *Які ён жаніх? Ён нават ніжэйшы за мяне на галаву!* Ён мне ў пуп ды́хае! *Нават і слухаць не хачу!* Паўночнае Гняздзілава Докш.

У ПУСТУ́Ю БО́ЧКУ ЗВАНІ́ЦЬ неадабр. Займацца пустымі размовамі, балбатаць. *Во чым у пусту́ю бо́чку звані́ць, дык бы заняўся чым палезным.* Гараны Пол. *Чым у пусту́ю бо́чку звані́ць, лучшы дзела якое па дому здзелаць.* Канашы Гар.

У ПЯчо́НКАХ СЯДЗЕ́ЦЬ груб. Пра таго ці пра тое, што моцна надакучае. *У пячо́нках сядзі́ць мне твая саседка са сваімі просьба́мі!* Лужасна Віц. *Мне яго просьбы ды саветы ў пячо́нках сядзя́ць.* Латыгаль Сен.

У РЕ́ДКУЮ СЦЕ́ЖКУ Зрэдку, калі-нікалі, час ад часу. *У ре́дкую сцэ́жку і халаднік добра здзелаць і з'есці.* Лужасна Віц. *Грошай бацька ў ре́дкую сцэ́жку даваў яму.* Пальмінка Гар.

У РО́ЦЕ ЗАЧАСА́ЛАСЯ Пра неадольнае жаданне расказаць што-небудзь ці выдаць сакрэт. *Не ўмее яна сакрэтаў трымаць. Калі ў ро́це зачаса́лася, дык усе знаць будуць.* Коханава Тал.

У РО́ЦЕ ХАЛО́ДНА Пра чалавека, які гаворыць пустое, глупства. *Не трэба расказваць, як ты з метра зямлі накапала мех бульбы! Гаворыш, а ў ро́це хало́дна!* Горы Рас.

У СВА́ТЫ ПАЙШЛО́ (пра малако). Закісла. *Ну во, на жарэ дзень пастаяла малачко – і ў сва́ты пайшло́.* Будзім тварог дзелаць. Міхалкова Віц.

У СВЕ́Т ЯК У КАПЕ́ЙКУ (ісці, адпраўляцца). Невядома куды, у далёкую дарогу. *Адправіла дзіцёнка ў свет як у капёйку.* Кулакова, Лужасна Віц., Баталі Гар.

УСЁ ГАРЫ́ЦЬ (на некім) Пра чалавека, які вельмі хутка зношвае адзенне і абутак. *Усё на табе гары́ць! Трэба зноў абутак купляць.* Цярэшкі Леп.

УСЁ ДУДО́Й адабр. Усё вельмі добра. *У школе я была круглай атлічніцай, у мяне было ўсё дудой.* Ляснеўшчына Уш., Ветрына Пол.

УСЁ ПО́ЛЕ ЗВАЯВА́ЦЬ Сабраць увесь ураджай з поля. *Вось ужо і ўсё по́ле зваява́лі, прыйшоў час.* Юнькі Паст.

УСІ́М КАГА́ЛАМ Усе разам, калектыўна. *Усі́м кага́лам прішлі* Кулакова, Лужасна Віц. *Трэба бра́нца ўсі́м кага́лам, каб пасеяць бульбу.*

Беразіно Докш. *Як возьмуцца ўсім кагалам, з горада прыехаўшы, глядзіш – і зроблена быстра.* Мішневічы Шум.

У СЛЯПОГА ДАРОГУ ПЫТАЦЦА Пытацца пра нешта ў таго, хто не можа даць адказ. *Дык Коля ж п'яны ў дупель быў вечарам. Што ён скажыць? Ета як у п'янага дарогу пытацца.* Вярхоўе, Кулакова, Курына, Міхалкова Віц.

У СТУПЕ ТАЎКАЧОМ НЕ ЗЛЎВІШ *жарт.* Пра рухавага, жвавага чалавека. *Ты ні глядзі, што іна на пенсіі. Іна ішчэ шустрая, ды такая, што ў ступе таўкачом не злўвіш.* Дабрыгоры Беш.

У ТРЭЦЦІХ (быць) Быць траюрадным, знаходзіцца ў сваяцкіх адносінах у трэцім калене. *Мы ўжэ ў трэціх з імі.* Вярэчча, Канашы Гар. *А ён нам у трэціх брат.* Студзёнка Сен.

УСЮ ДАРОГУ Заўсёды, пастаянна *Усю дарогу раней мы хадзілі ў гэтых хустэчках.* Маярышкі Брасл. *Як зайшла замуж, усё сама на хазяйству раблю, і так усю дарогу, да самай старасці.* Кулакова, Міхалкова, Хамякова Віц., Ноўка Гар.

У ЦАГУ БЫЦЬ Знаходзіцца ў цэнтры ўвагі. *А ёй бы толькі ў цагу быць ды красавацца.* Панятна: *гэта ж не робіць.* Угрынкі Уш.

УЧАРАШНЯГА ДНЯ ШУКАЦЬ Пра бессэнсоўныя пошукі чаго-небудзь. *Ну дык і не трэба ўчарашняга дня шукать.* Нічога не зробіш ужо з усім гэтым. Празарокі Глыб.

У ЧОРТАВЫМ КРАЮ Недзе, невядома дзе. *Адышоў у вайну Міхал у чортавым краю, а Анэтка чакала яго доўга з вайны.* Арэхаўск Арш.

У ЧОРТА НА КУЛІЧКАХ Вельмі далёка. *Суседняя вёска знаходзіцца ў чорта на кулічках. Без машыны не дабрацца.* Стайкі Арш. *У чорта на кулічках жывуць, а не ў цэнтры.* Кабішча Гар.

У ШАТЫ ВОДЗІЦЬ (ВІДЗЭЦЬ), ШАТАМ ВОДЗІЦЬ Пра фізічны стан чалавека, якога водзіць у бакі. *Я ўжо старая, у шаты вадзіць, як толькі ўстану.* Лужасна Віц., Канашы Гар. *У шаты відзэць. Што тут зробіш?* Канашы Гар. *Цэлы дзень шатам вадзіць. Нічога не магу зробіць.* Вярэчча Гар.

У ШЧОТАЧКУ Крыху, нямнога (пра наяўнасць невялікай колькасці нечага – ежы, грошай і інш.). *Грошы растрынькалі туды-сюды, дык цяпер будуць жыць у шчотачку.* Пальмінка Гар. *Ежы астаўляў яму ў шчотачку, толькі-толькі.* Мазалава Віц.

Ф

ФІГУ З МАСЛАМ (даць) *іран.* Нічога не атрымаць. *Дулю з маслам палучыш за такія паводзіны.* *Фігу табе з маслам, а не цукерку!* Більдзюгі Шарк.

ФІГУ ЗА ВЯРСТУ ЧУЦЬ Пра здагадлівага чалавека, якога так проста не правядзеш. *Гэтага Івана не правядзеш, у яго добры нос: фігу за вярсту чье.* Грачыхі Тал.

Х

ХАВА́ЦЦА АД ПРА́ЦЫ ЯК САБА́КА АД МУХ Гультайнічаць.
Нешта ты хав́аешся ад пра́цы як саба́ка ад мух. Ідзі памажы бацьку!
Янкавічы Рас.

ХАДАЛЯ́КУ ДАЦЬ Уцячы, даць ходу. *Тады хадаля́ку далі́ мы: хто ў кусты, хто ў канаву.* Паташня Міёр.

ХАДЗІ́ЦЬ З-ПАД УЦЮ́ГА Выглядаць акуратна, ахайна. *Я кожны дзень хадзі́ла з-пад уцю́га, як маладая была ды ў школе рабі́ла.* Гута Паст.

ХАДЗІ́ЦЬ КАВЯЛО́Й Кульгаць. *Пагоршылася дзедава здаро́е, ногі баляць, хódзіць кавяло́й.* Паўазер'е Беш.

ХАДЗІ́ЦЬ КАНДЗІ́БОБЕРАМ Быць незадаволеным, раздражняцца на іншых, паводзіць сябе фанабэрыста. *З самага рання хódзіць кандзі́бóберам. І тое не так, і эта не так. Што нада мальцу, не знаю.* Ноўка Гар., Касары Уш.

ХАДЗІ́ЦЬ НА ЦЫ́РЛАХ неадабр. Празмерна дагаджаць, прыслужваць каму-небудзь. *А сястра мая ўсё жыццё хódзіць на цы́рлах перад свякроўю. Алёнавічы Тал. А Грышка-та ўлюбіўся наш. Глянё-ка, як на цы́рлах перад ёй хódзіць!* Калінава Віц.

ХАДЗІ́ЦЬ ПА ДУРНЬІ́Х БАЛА́Х неадабр. Не рабіць нічога карыснага, ленавацца. *Хоць бы дровы накалоў, а то цэлы дзень хódзіш па дурных бала́х.* Ліпавец Уш.

ХАДЗІ́ЦЬ ПА ЧУЖЫ́М ГАРО́ХЕ Квапіцца на чужое дабро. *Вот не люблю людзей, што толькі хódзяць па чужым гаро́хе.* Іказнь Брасл.

ХАДЗІ́ЦЬ У ПАДВО́ДЫ Праводзіць дзяўчат дадому пасля танцаў. *Усю ноч летам, бывала, нашы мальцы некаторыя хадзі́лі ў падво́ды.* Сарочына Уш.

ХАДЗІ́ЦЬ ХАДАНЁ́М, ХАДЗІ́ЦЬ ХАМЯНЁ́М Не знаходзіць сабе месца (пра чалавека ва ўзбуджаным стане). *Да дзвюх ночы хадзі́ў хаданём, не мог ачухацца ад гарэ́лкі.* Заазер'е Пол. *Чаго ты хódзіш хамянём? Сядзь пасядзі!* Касары Уш.

ХАДЗІ́ЦЬ ХУДУРО́М (ХАДЫРЁ́М) Моцна хістацца, калыхацца. *Бачыла яго каля дарогі: худуро́м хадзі́ў.* Машканы Сен. *Крышка на калодцы хódзіць хадырём. Калясо чыніць нада: хадырём хódзіць. Глядзі, каб не адвалілася.* Канашы Гар.

ХАДЗІ́ЦЬ ЯК БЭ́ЛЯ груб. Хадзіць без справы, ухіляючыся ад работы. *Хódзіць як бэ́ля дзянёчак цэлы́й. Хаця б якую рабоцінку зробіў на дваре.* Канашы Гар.

ХАДЗІ́ЦЬ ЯК ДУРНЬІ́ ПА БАЛО́ТУ 1. Марна, беспаспяхова траціць час. *Хадзі́ла во цэлы дзень як дурны́ па балóту. А што зрабі́ла? Будзі́шча.* Сен. 2. Шукаць і не знайсці выхад з нейкай сітуацыі ці становішча. *А я наперад знаю, што будзеш хадзі́ць як дурны́ па балоту́. І нічога не атрымае́цца з гэтага.* Круляўшчызна Докш.

ХАЙ БОГ КРЬІЕЦЬ (І РАТУЕЦЬ) Выраз перасцярогі, папярэджання не рабіць што-небудзь. *Хай Бог кр'іець, каб я ды есці старому чалавеку не дала.* Ходцы Сен. *Хай бог кр'іець і ратуець ад такіх суседзяў.* Угрынкі Уш.

ХАЙ ІХ (ЯГО, ЯЕ) ПРАНЦЫ (ПРА́НЦЫ), ХАЙ ІХ ПРА́НЦЫ ПАРВУ́ЦЬ *выкл., груб.* Зламыснае пажаданне, праклён. *Хай іх пранцы́, якія цяжкія палены!* Камаі Паст. *Хай яго пра́нцы, як ён учора позна прыйшоў і разбудзіў мяне. Да рани́цы не заснула!* Канашы Гар. *Ха́й іх пра́нцы парву́ць, калі яны яшчэ раз мае грошы возьмуць!* Шыбекі Арш.

ХАЙ ІХ (ЯГО, ЯЕ) ХАЛÉРА!, ХАЙ ЯГО ХАЛÉРА БЯРÉ!, ХАЙ ЯГО ХАЛÉРА ВО́ЗЬМЕ! *выкл., груб.* Зламыснае пажаданне, праклён. *Хай яго халéра, як ён мне надакучыў са сваім рамонтам!* Угрынкі Уш. *Хай яго халéра бярэ́, гэты ваш новы тэлефон, як я не магу ў ім разабрацца!* Сарочына Уш. *Хай яго халéра во́зьме, калі ўсё ж ён адважыцца паствіць плот на маім агародзе!* Бачэйкава Беш.

ХАЙ КО́ЛАМ СТАЇ́ЦЬ *груб.* Пра работу, да выканання якой яшчэ не прыступілі з прычыны недахопу часу. *Хай яна ко́лам стаі́ць, тая работа! Не да яе зараз.* Забор'е Сен. *Хай ён ко́лам стаі́ць, гэты зруб, як вы з-за яго пасварыліся!* Угрынкі Уш.

ХАЙ ПАДНЯ́ЦЬ На пустым месцы пачаць сварку, учыніць разлад. *Усё нармальна было, а ён хай падняў.* Курына Віц. *Ні з таго ні з сяго хай паднялі.* Вярэчча Гар.

ХАЛÉРА БЯРÉ Хто-небудзь вельмі неспакойны, усхваляваны, злосны, раздражнёны. *Ад злосці халéра бярэ́ яго цэлы дзень.* Кавалі Лёзн.

ХАЛÉРА ПАГНА́ЛА (каго, куды) *груб.* Выказванне ў адносінах да таго, хто пайшоў без справы кудысьці і ходзіць, бадзяецца недзе. *Адкуль я знаю, куды яго халéра пагнала? Другія суткі нет.* Пальмінак Гар. *І чаго цібе халéра была пагна́ла на тых танцы? Не маладэй жа ўжэ.* Ноўка Гар.

ХАЛÉРА ЯГО́ (ЯЁ, ІХ) БЯРЫ́ Выказванне адсутнасці шкадавання з-за згубленай, аддадзенай рэчы. *Учора згубіла ў лесе вядро. Ну і халéра яго́ (яё, іх) бяры́.* Яно ўжо старое было, трэснутае. Угрынкі Уш.

ХАЛО́ДНЫ НІ́БЫ ПРУД У СНЕ́ЖНІ 1. Пра чалавека непадступнага і грознага. *Не знаю, як да яго дастукацца: халóдны ні́бы пруд у сне́жні.* 2. Пра нябожчыка. *Усё, аджыў сваё, нічога не зробіш: ляжыць на куце халóдны ні́бы пруд у сне́жні.* Малашанкі Гар.

ХАЛО́ДНЫ ЯК СТУ́ДЗЕНЬ 1. Пра абыякавага чалавека. *Гена твой да цябе стаў халодны як студзень.* Більдзюгі Шарк. 2. Непадступны, ганарысты. *Не любіла і не люблю такіх людзей: недаступны і халóдны як студзень.* Малашанкі Гар.

ХАПУ́ Ў ЛАПУ́, ЦАПУ́ Ў ЛАПУ́ Вельмі хутка, паспешліва. *Хапу́ ў лапу́ – ды дамоў.* Канашы Гар. *Сабраліся быстра, цапу́ ў лапу́ – ды ходу адтуль.* Лужасна Віц. *Сказала ўнуку вады нанасіць, дык дзе там: цапу́ ў лапу́ – і на веласіпед.* Гляджу: след прастыў. Студзёнка Сен.

ХАТА ВОЎКАМ СМЯРДЗІЦЬ (каму) Пра чалавека, які шукае любую нагоду, каб не праводзіць час дома, з сям'ёй. *Табе заўсёды хата воўкам смярдзіць, таму ты і затрымліваешся ў сяброў сваіх!* Пушкі Лёзн.

ХАТЫ СШЫВАЌЦЬ Хадзіць па суседзях, заходзіць у іх хаты без справы. *Гэта зранку (абы толькі ні рабіць нічога!) хаты сшываць будзіць.* Празарокі Глыб.

ХАЦЕНКУ БУДАВАЌЦЬ Прыкладваць намаганні для стварэння сям'і. *Я сыну даўно кажу, што пара ўжо хаченку будаваць, а ён усё з дзеўкамі забаўкі шукае.* Горныя Ходцы Сен. (ад абл. хаченка 'малы сарай для захоўвання прадуктаў харчавання').

ХВОСТ ВЕЕРАМ 1. Пра ганарлівага чалавека, які любіць выхваляцца любымі сваімі дасягненнямі. *Хвост веерам дзяржаў, таму што пры должнасці быў. Але ж з ім і не дружыў ніхто.* Ноўка Віц.
2. Трымацца ўпэўнена, не баючыся, не сумуючы. *Дзяўчаты, не сумуйце! Хвост веерам! Будуць і вам жаніхі.* Угрынкі Уш.

ХВОСТ НАВАСТРЫЌЦЬ Па таго, хто сабраўся некуды. *Хлопец твой учора хвост навастрыў і пайшоў кудысьці ноччу.* Пушкі Лёзн.

ХВОСТ РАСПУШЫЌЦЬ Фанабэрыцца, ганарліва паводзіць сябе, важнічаць; ігнараваць чужую думку, настойваючы на сваім. *Хвост распушыў і стаіць, усё не так яму і ўчора, і сёння.* Лужасна Віц. *Хвост распушыць яна ўмеіць, хто б што не сказаў. А што з таго?* Канашы Гар.

ХЛЕБ У ЗАДНІЦУ КОЛЕЦЦА Пра чалавека, які заўсёды нечым незадаволены. *Што ні скажы – усё не так і не гэтак, хлеб у задніцу колецца.* Баяноўшчына Пол.

ХОЛЕР БЯРЭ Пра раздражнёнага чалавека, які знаходзіцца ў нервоным стане. *Сядзь і ўспакойся. Чаго холер бярэ без прычыны?* Свяціца Пол.

ХОХЛІКІ ДЗЕРЦІ Насміхацца з некага. *Не хохлікі дзерці, а памагчы нада.* Асада Дзедзіна Міёр.

ХОЌ АДБАЎ! *Выкл.* Колькі хочаш (пра вялікую колькасць чаго-небудзь). *Грыбоў там – хоць адбаў! Карзіны поўныя за час набралі.* Канашы Гар. *Грошай у іх – хоць адбаў цяпер.* Марозаўка Сен.

ХОЌ КАРАВУЛ КРЫЧЫ! *выкл.* У стане распачы, калі вельмі шмат работы. *Работы столькі вясной, што хоць караўл крычы.* Сокарава Беш.

ХОЌ КОНЕЙ КРАЌСЦІ Пра таго, хто раўнадушны і абсалютна спакойны ў сваіх паводзінах, для каго нейкая справа не мае ніякага значэння. *Ну і што з таго, што госці прыйдуць вечарам? А мне хоць коней краўці, я ўсё роўна зараз ад'язджаю ў горад.* Ухлё Чаш.

ХОЌ КРЫКНІ РАТУЙ! *выкл.* У стане распачы, калі вельмі шмат работы. *Трэба і дома, і на агародзе, і ў калгасе паспець.* Хоць крыкні ратуй! Сокарава Беш.

ХОЌ МОСТ МАСЦІ Вельмі многа (пра вялікую колькасць нечага). *Ягад сёліта – хоць мост масці.* Канашы, Ноўка Гар.

ХОЦЬ РАЗАРВІСЯ Пра таго, каму ў адзін і той жа час трэба рабіць некалькі спраў ці быць у розных месцах. *Не знаю, мне хоць разарвіся сёння: і сюды і туды нада.* Будзіслава, Букаціна, Калінава Віц.

ХОЦЬ СУП ГАРÓХАВЫ Хоць штосьці. *Малы ў магазіне заўсёды просіць што-небудзь купіць. Яму ўсё роўна што, хоць суп гарóхавы! Таму і не бяру яго з сабой.* Касары Уш.

ХОЦЬ ТАПÓР ВЕШАЙ Пра месца, дзе вельмі накурана і няма чым дыхаць. *У хаці хоць тапóр вешай ад вашага куріва.* Кулакова Віц., Канашы Гар. *Зайшла на кухню – хоць тапóр вешай. Ета ж нада-нада: на двор не могуць выйці.* Курына Віц. *Накурылі, хоць ты тапóр вешай.* Серкуці Сен.

ХОЦЬ ТЫ ГАЛАВÓЙ У ЗЯМЛЮ Пра цяжкае матэрыяльнае становішча чалавека. *Раней у сем'ях дзяцей многа было. Не зналі, як пракарміць усіх, хоць ты галавóй у зямлю.* Малашанкі Гар.

ХОЦЬ ТЫ ШТО ХÓЧАШ! *выкл.* Вокліч у стане распачы ці адчаю, калі нешта не атрымліваецца ці немагчыма нічога зрабіць. *Ну і што ты з ім зробіш? Я яму адно, а ён – за сваё, хоць ты што хóчаеш!* Мазалава Віц. *Трактар як учора не завадзіўся, так і сёння не заводзіцца – хоць ты што хóчаеш.* Ноўка Віц.

ХОЦЬ У АГЛÓБЛІ ЗАПРІГÁГАЙ *іран.* Пра таго, хто вырас здаровым і дужым. *Вы́рас, хоць у аглóблі за́пріга́й.* Канашы, Ноўка Гар.

ХОЦЬ У ХВÓЮ ГАЛАВÓЮ Пра безвыходнае становішча. *Хоць у хвóю галавóю – нічым не паможаш.* Касары, Павулле Уш.

ХОЦЬ У ЯМКУ КЛАДЗІ́ *экспрэс.* Пра вельмі п'янага чалавека. *Ісці нават не можаш. Цябе хоць у ямку кладзі́!* Коханава Тал.

ХОЦЬ ЧАРЭ́ПКАЙ (ПА ГАЛАВÉ) БІ́ Пра неразумнага чалавека. *А табе хоць чарэ́пкай па галавэ́ бі́!* Горныя Ходцы Сен. (ад абл. *чарэ́пка* 'драўляны коўш').

ХРА́НЦЫ НА ЦІБÉ! Зламыснае пажаданне, праклён. *Хра́нцы на цібé! Гад такей расцець!* Канашы Гар.

ХРЫ́К ЗАВЯРНУ́ЦЬ *экспрэс.* 1. Паставіць некага на сваё месца, правучыць. *Я табе хры́к завярну́ яшчэ, во паглядзіш! А то не па гадам бальшая стала.* Канашы Гар. 2. Паводзіць сябе ганарыста і фанабэрыста. *Хры́к завярну́ла і пайшла, а ты, матка, дзелавай адна што хочаш.* Лужасна Віц.

ХТО НА СУ́ШУ ХТО Ў ВАДУ́ Нязладжана, нядружна нешта рабіць. *Спяваеце вы дрэнна. Хто на су́шу хто ў ваду́.* Якубова Шарк.

ХУДЫ́ ЯК ШЛАНГ Занадта худы чалавек. *Трэба больш есці, а то ты худы́ як шланг.* Калінава Віц.

Ц

ЦАЛАВА́ЦЬ ВУ́ШЫ Гаварыць няпраўду. *Ідзі, не нада цалава́ць мне ву́шы!* Якубова Шарк.

ЦЕ́РАЗ НЕ ХАЧУ́ Насуперак свайму хаценню, жаданню. *З'еш цэраз не хачу́.* Падсвілле Глыб. *Цэраз не хачу́ давай сходзім з табой.* Празарокі Глыб. *А ты вазьмі і зрабі цэраз не хачу́!* Коханава Тал.

ЦЁ́МНА ЯК У МАГІ́ЛЕ Вельмі цёмна. *У цябе ў хаце цёмна як у магі́ле.* *Вазьмі свет уключы.* Зубкі Лёзн.

ЦІ ГРЭ́Х ЦІ ДВА́! ЦІ ГРЭ́Х ЦІ НЕ́! *выкл. 1. Выказванне ўжываецца пры нараканні на каго-небудзь ці што-небудзь. Сколькі ўжо вам гаварыць можна адно і тое, а да вас усё не даходзіць! Ці грэх ці два! Янкi Докш. Як вам не сорамна! Ці грэх ці не! Чаму вы апаздалі?! Варанцэвічы Тал. 2. Якая розніца, няхай будзе так. Раз прішлі – будзім ждаць. Ці грэх ці два! Вярэчча, Канашы Гар.*

ЦІ́ХІМ СА́ПАМ Паціху, без удзелу іншых, часам скрытна рабіць нейкую справу. *А ён ці́хiм са́пам пакошвае маю траву на мяжы.* Мазалава Віц.

ЦЫ́РКАЦЬ ПАКРЫ́СЁ Паціху, памалу. *А ваду ў тым ручайку цы́ркалі пакры́сё яшчэ доўга.* Глыбокае Глыб.

ЦЮ́ЦЯ-МАЦЮ́ЦЯ Недарэка. *Што ж ты нарабіў, цю́ця-мацю́ця?* Нябышына Докш.

ЦЯ́ГНУ́ЦЬ КАТА́ ЗА ХВО́СТ Марудзіць, надта доўга і марудна рабіць нейкую справу. *Не цягні́ катá за хвост, а падні́міся і збегай у магазін.* Стайкі Арш. *Будуць во цягну́ць катá за хвост.* Здзелалі б – і дзела к месцу. Канашы Гар.

ЦЯ́РПІ́, ГРЫ́ШКА, ХА́ТА БЛІ́ЗКА! *жарт.* Выказванне, прызначанае чалавеку, які скардзіцца на цяжкае жыццё. *А што тут зробіш? Я і кажу яму тады: “Цярпі́, Гры́шка, ха́та блі́зка!”* Серкавіцы Тал.

Ч

ЧА́ПУХУ́ САБІРА́ЦЬ Выдумляць. *Што ты чапуху́ ўсякую сабіра́еш?* Соўкі Паст.

ЧАРЁ́ПКА ДЗІРА́ВАЯ Пра чалавека, які нешта забыўся. *Ах ты, чарё́пка дзіра́вая, зноў забыла купіць цукру.* Бяскі Дубр.

ЧА́РКУ ГА́НЯЦЬ (ПАГА́НЯЦЬ) Выпіваць у кампаніі. *Бывала, сабіраемся ў суботу – і давай ча́рку ганя́ць да ўтра.* Лужасна Віц. *Ча́рку паганя́ць ён гатовы – прасіць ні разу не нада.* Канашы Гар.

ЧАСА́ЦЬ ЗУ́БЫ неадабр. Гаварыць няпраўду, пляткарыць. *А ёй усё раўно з кім часа́ць зубы, абы часа́ць.* Міхалкова Віц.

ЧА́РТО́М СВІ́СТА́ЦЬ Падманваць, дрэнна сябе паводзіць. *Гэты хлопец чартóм сві́шча. Не вер яму!* Паўночнае Гняздзілава Докш.

ЧО́РНЫ БУ́СЕЛ Пра чалавека, які з'яўляецца супрацьлегласцю таму, якім выглядае. *Знаёмся, гэта Антон – чо́рны бу́сел. Ён толькі выглядае строгім, а насамрэч добры.* Малыя Давыдкі Глыб.

ЧОРНЫ РОТАМ асудж. Злы на язык. Кажуць, што тая бабка, што памерла, была чорная ротам. Празарокі Глыб. А які жа ён быў ротам чорны, сусед гэны іхні! Псуя Глыб., Серкавіцы Тал.

ЧОРТА ГАНЯЦЬ Прабіраць, сварыцца, пясочыць. Пара мне табе ўжэ, гляджу, чорта ганяць, раз ні панімаіш. Канашы Гар. Бацька ўчора чорта паганяў яму, дык сёння залатэй малец. Казловічы Гар.

ЧОРТАМ ПАДШЫТЫ Хітры, выкрутлівы, знаходлівы. Чортам падшыты гэты твой пляменнік – ану з ім справу мець! Нямойта Сен.

ЧОРТА ШУКАЦЬ Безвынікова шукаць што-небудзь. У лес чорта шукаць паілі? Якія цяпер грыбы! Воўкавічы Тал.

ЧОРТ НА ФОРМУ ЎЗЯЎ Пра памерлага чалавека-грэшніка. Яго за грахі чорт на форму ўзяў. Касары Уш.

ЧОРТ НОГУ ЗЛОМІЦЬ Пра беспарадак. Што тут можна знайсці, калі тут сам чорт ному зломіць? Соўкі Паст.

ЧОРЦІК У БРЫЛЁЧКУ Нічога няма. Усё прапіла: у хаце – чорцік у брылёчку. Ноўка Віц.

ЧУБЛЫ ДАЦЬ Насварыцца, пакараць, усыпаць. Яму б чублы даць, каб суцішыўся. Ушачы Уш.

ЧЭМЕР ЗАБРАЎ (СХВАЦІЎ, УХВАЦІЎ), ЧЭМЕР ХВАТАЕ Пра таго, хто знянацку стаў раз'юшаным, пачаў паводзіць сябе, як дурны. Чаго цібе чэмер забраў? Лужасна Віц. Сідзеў-сідзеў, а тады як ускочыць, ні слова не сказаў і панёсся на двор. І чаго чэмер схваціў мальчика? Бычыха Гар. Учора што было, раскажу січас. Як схваціў чэмер маю карову. Як пабегла, а я наўздагонку. Верна, вадні накусалі. Вярэчка, Казловічы Гар. А што я такога сказала? Я ж не вінавата, што яе чэмер ухваціў – і пабегла бягом. Канашы Гар. Чэмер хватэе нівестку – ні скажы нічога проціў. Лужасна Віц.

ЧЭМЕР У ГАЛАВЁ Пра легкадумнага ці неразумнага чалавека. Не слухаюць, што гаворіш, а ў саміх яшчэ чэмер у галавё. Мазалава Віц. Што з імі гаваріць: чэмер у галавё. Смалоўка Гар.

ЧУЖОЕ ПОЛЕ КАСІЦЬ Займацца непатрэбнай, пустой справай. Дарогу месці – гэта як чужоё поле касіць. Вазьмі лепей цыбулі начысці. Старыя Крукі Міёр.

ЧУТКІ З БУДКІ Хлусня, плёткі. Вераць ва ўсё, што можна, а гэта ж чуткі з будкі. Новыя Крукі Міёр.

ЧЭРЦІ ЖЭНЯЦЦА (ЧЭРЦІ АЖАНІЛІСЯ) Вялікі беспарадак, вэрхал дзе-небудзь. Як у хату зайшла да суседкі, аж спужалася: чэрці жэняцца, год не прыбірала. Башні Беш. А на галаве пасля бані – чэрці жэняцца. Кулакова Віц. Дзяўчына, а ў хаце чэрці ажаніліся. Прыбірай давай! Соўкі Паст.

ЧЫТАЙ МУРЗІЛКУ жарт. Пажаданне чалавеку, каб ён займаўся сваімі справамі і не перашкаджаў іншым у вырашэнні нейкай важнай і адказнай справы, у якой ён нічога не разумее. Так, адыдзі. Рамонт машыны – гэта не для цібе. Ідзі і чытай мурзілку. Лужасна Віц.

Ш

ШАЛТА́Й-БАЛТА́Й *неадабр.* Пра таго, хто марна траціць час, бадзяецца без справы. *Не мужык, а шалта́й-балта́й. І дзе яго знайшла толькі?* Кулакова, Міхалкова, Хамякова Віц. *Ну і што яны здзелалі за выхадныя? Так, адхадзілі шалта́й-балта́й.* Ноўка Гар.

ША́ПКА ВА́ЛЦЦА Пра высокае збудаванне, гледзячы на якое, трэба высока задзіраць галаву. *Цэркаў была ў нас – бывала, шапка валіцца.* Пальмінка Гар.

ША́ПКА НА ГАЛАВЕ́ РАСЦЕ́ Пра чалавека, якога ахапіў страх. *Ну і цемень, аж ша́пка на галаве́ расце́.* Падбярэззе Віц.

ША́ПКУ Ў АХА́ПКУ Наспех сабрацца і збегчы аднекуль. *А мы тады ша́пку ў аха́пку – і ходу адтуль.* Канашы Гар. *Эта табе не таварішчы. Ша́пку ў аха́пку – і бягом домой.* Букаціна Віц.

ШАРКІ́-БАРКІ́ АБЫ́СЦІ, ВЫ́ХАДЗІ́ЦЬ (ПРАЙ́СЦІ) Шмат дзе пабываць, абхадзіць многа месцаў. *Дома не сядзіць. Пакуль шаркі́-баркі́ не абы́дзе, не вернецца.* Калінава Віц. *Нінка шаркі́-баркі́ прайшла́. Ёй ужэ нічога не страшна. Можыць і абмануць запроста.* Кулакова Віц. *Шаркі́-баркі́ вы́хадзілі – нідзе ні ягадзіны: засуха.* Сураж Віц.

ША́РЫКІ ЗА РО́ЛІКІ (ЗАЙШЛІ́) Пра таго, хто дзейнічае неразумна і безразважліва. *У Маскву ёй удруг захацелася. Ша́рыкі за ро́лікі зайшлі? Ці што?* Пальмінка Гар. *Бачу: ша́рыкі за ро́лікі, дык і не стала нічога даказваць.* Хацілы Паст. *Чаго ты сварышся з такім чалавекам? У яго ўжо даўно ша́рыкі за ро́лікі зайшлі́.* Гарбачэва Рас.

ША́ТАМ ВІДЗЕ́ЦЬ, ША́ТАМ ВО́ДЗІ́ЦЬ Пра фізічны стан чалавека, калі ў яго кружыцца галава. *Ні магу бульбу палоць: ша́там відзе́ць.* Лужасна Віц. *Ша́там во́дзіць – у бальніцу нада. А на каго хату кінуць, не знаю.* Ноўка Гар.

ШАЎКО́ВАЙ ХУ́СТКАЙ РАССЦІ́ЛАЦЦА Залішне клапаціцца пра каго-небудзь, аказваць знакі павагі. *Было б тут перад кім шаўко́вай ху́сткай рассці́лацца.* Баравуха Пол.

ШКУ́РА ХО́ДЗІ́ЦЬ (на кімсьці) 1. Пра вельмі рухавага, няўрымслівага, гарэзлівага чалавека (звычайна пра дзіця). *Ой, на ім жа шку́ра хо́дзіць!* Глянуп: тут быў – тут няма. Лужасна Віц., Баравікі Сен. 2. Пра чалавека, які сваімі паводзінамі правакуе іншых, каб яго адлупцавалі, пабілі. *Шку́ра хо́дзіць на ім – даўно відна.* Мазалава Віц.

ШКУ́РА ЧЭ́ШАЦЦА (у каго-небудзь) Пра чалавека, які сваімі паводзінамі правакуе іншых, каб яго адлупцавалі, пабілі. *Шку́ра чэ́шацца яшчэ з учарашняга дня ў гэтага мальца.* Баравікі Сен.

ШМЯЛІ́ Ў ГАЛАВЕ́ Пра легкадумнага чалавека. *У цябе, напэўна, шмялі́ ў галаве́. Зусім не думаеш, як далей жыць.* Парыж Паст.

ШТО БА́ЧУ ТО Ё́ ПЯЮ́ Казаць што-небудзь не падумаўшы, паспяшаўшыся. *Сасед у нас такі – што ба́чу то ё́ пяю́.* Ноўка Віц.

ШТО ДЗЭ́НЬ ВЕСНАВЫ́ Ясна, зразумела. *Гэта было што дзень веснавы́ і так зразумела.* Осцевічы Міёр.

ШТО МА́ЛЫ ШТО СТА́РЫ Пра чалавека, які паводзіць сябе з дзецьмі па-дзіцячы. *Што ма́лы што ста́ры. Супакойцеся ўжо. Бацька, ты хоць будзь разумнейшым. Спыніцеся, кажу!* Канашы Гар.

ШТО СТАРАНА́ ТО І БАРАНА́ Пра неразумнага чалавека. *А што яму казаці? У яго ў галаве што старана́ то і барана́.* Відзы-Лаўчынскія Брасл.

ШТО ЎВАЛІ́Ў ТО Ў́ЕХАЎ Пра таго, хто пазбаўлены самастойнасці ў вырашэнні нейкіх пытанняў і выконвае ўсё пасля напамінку ці пад прымусам. *А я во так усё жыццё пражыла са сваім мужыком: што ўбі́ў – то ў́ехаў.* Пальмінка Гар. *Яму што ні гавары, што ўвалі́ў то ў́ехаў.* Куціна Шум.

ШТО Ў БО́ГА ДЗЭ́НЬ Кожны дзень, штодня. *Што ў Бо́га дзэ́нь пяклі хлеб у печы. Глыбокае Глыб. Што ў Бо́га дзень малі́цца зранку трэ́ба, а не тады, калі ўспомніш.* Вяркуды Уш.

ШТУ́ЧКА З РУ́ЧКАЙ Хітры, пранырлівы чалавек. *О, гэта яшчэ тая штучка з ручкай!* Сарочына Уш.

ШУКА́Й НА ЛУ́ЗЕ ВЕ́ТРУ Пра безнадзейныя пошукі каго-небудзь. *Пайшоў і прапаў, а ты, мама, шука́й на лу́зе ве́тру.* Осцевічы Міёр.

ШУ́МІНУ НІХТО́ НЕ ПЕРАЛО́МІЦЬ Пра адсутнасць дапамогі па гаспадарцы. *Усё сама, шу́міну ніхто за ўсю жызнё не параламіў.* Канашы Гар.

ШУРУ́М-БУРУ́М Вялікі беспарадак, вэрхал. *У хаце шуру́м-буру́м, усё пакідалі і раскідалі ўнукі.* Кулакова, Міхалкова Віц. *У іх, саседзей нашых, усё жыццё на дваре шуру́м-буру́м.* Ноўка Гар.

ШУ́РЫ-МУРЫ ЗАВО́ДЗІЦЬ Заляцацца да некага. *І давай з ёй шу́ры-му́ры заводзіць, а тая і не глядзіць на яго.* Вярэчча, Смалоўка Гар.

ШЧАМІ́ЦЦА ЯК АМЕ́РЫКА́НСКАЯ ПЧА́ЛА Назойліва лезці куды-небудзь. *І магазін ужо закры́ш, а Гвоздзі́ыха шча́міцца як амерыка́нская пчала́, і ей ужо серві́зы нада.* Верхняе Глыб.

ШЧА́ЎЕ АКУ́ЧВАЦЬ Нічога не рабіць. *Пятрок цэлы́мі днямі шча́ўе аку́чвае, хоць бы што матцы ў агародзе памог ці бацьку з касьбой!* Соржыца Беш.

ШЧЭ́РЫЦЬ ЗУ́БЫ Смяцца, рагатаць, насміхацца з каго-небудзь. *А вот шча́рыць зу́бы мне не нада: я чалавек сур'ёзны.* Туркова Міёр.

ШЫ́К З АДЛЁ́ТАМ Пра напышлівага, ганарыстага, імпульсіўнага чалавека. *З ім і пагаварыць нільзя: шык з адлё́там.* Завыдрына Уш.

ШЭ́РАЧКА-МАШЭ́РАЧКА, ШЭ́РАЧКА З МАШЭ́РАЧКАЙ
1. Падобныя. *Зінка з Любай такія падобныя, ну шэ́рачка-машэ́рачка! Можа, яны ад аднаго бацькі?* Дубаўцы Сен. 2. Пра тых, хто заўсёды разам. *Ірына з Насцяй усюды разам. Пра іх кажуць, што яны шэ́рачка з машэ́рачкай.* Ходцы Сен.

ШЭ́РСЦЬ ДЫ́БАРЕМ СТА́ВІЦЬ (ПАСТА́ВІЦЬ) Стаць у позу, быць гатовым да сваркі. *Што ты сваю шэ́рсць ды́барем ста́віш? Усё ж нармальна было. Успакоі́цца нада.* Мазалава Віц.

Я

ЯДКІ НА ЗУБ Уедлівы, зацяты, дасціпны. *Ядкі ён на зуб – лепі не трапляйся.* Ушачы Уш.

ЯДРЫТ ВАШУ ПЯТУ́, ЯДРЫТ ТВАЮ́ МАКАЎКУ *выкл., лаянк.* Вокліч абурэння ці злосці. *Ядры́т вашу́ пяту́, куды вядро падзелі? Не знайду ніяк.* Якубова Шарк. *Ядры́т тваю́ ма́каўку, палец во тапаром рассек, ды і дужа.* Лужасна Віц.

ЯДРЫТ ТВАЮ́ Ё́ КОРА́НЬ, ЯДРЫТ ТВАЮ́ ЛА́ПУ, Ё́РШ ТВАЮ́ ЛА́ПУ *выкл., лаянк.* Вокліч узрушэння, узбуджэння, неспадзяванага павароту ў нейкай справе. *Ядры́т тваю́ ё́ ко́рань! Сасед кажа, што і наш парнік за ноч ветрам парвала. Ядры́т тваю́ ла́пу! Трэці раз закручваю, і ўсё не так.* Гараны Пол. *Ё́рш тваю́ ла́пу, глядзі, дождж капае – сена замочыць.* Лужасна Віц.

ЯДУ́Н НАПА́Ў Пра раптоўнае і моцнае жаданне есці. *На мяне, бывае, такі яду́н нападае вечарам, што цярпець не магу.* Новыя Крукі Міёр.

ЯЗЫ́К ЗА ВУ́ХІ ПУСЦІ́ЦЬ Пра тых, хто гаворыць лішняе. *Бабы гэтыя любяць языкі́ за ву́хі пускáць.* Завулак-Літоўскі Глыб.

ЯЗЫ́К ЗА ПЛÉЧЫ ЗАЛАЖЫ́ЦЬ (ЗАЛАЖЫ́ЎШЫ) Хутка бегчы; уцякаць ад каго- ці чаго-небудзь. *Беглі з поля ад дажджу, язы́к за плéчы залажы́ўшы.* Руднае Чаш.

ЯЗЫ́К З'Ё́СЦІ Замаўчаць, перастаць гаварыць. *З тых часоў малы як язы́к з'еў і стаў падхалімнічаць к усім.* Падбярэззе Віц.

ЯЗЫ́К НА ПЛЯЧО́ ПАВЕ́СІЦЬ Вельмі стаміцца. *Ад такой работы не дзіва, што язы́к на плячо́ навесім.* Кабішча Гар.

ЯЗЫ́К СВАБО́ДНЫ Пра балбатлівага, празмерна гаваркога чалавека. *Язы́к свабодны ў яго, работа не быстра ідзе – спаладзіць з ім цяжка.* Ноўка Віц.

ЯЗЫ́К СУ́НУЦЬ (УСУ́НУЦЬ) *неадабр.* Умешвацца ў чужыя размовы, гаварыць не да месца. *Усё ты свой язы́к су́неш туды, куды не просяць* Студзёнка Сен., Мяшкова Тал. *Язы́к усунуць у чужыя гаворкі яна масцер.* Лужасна, Хайсы Віц.

ЯЗЫКО́М ЯК ПУ́ГАЙ СТРАЛЯ́ЦЬ *неадабр.* Пра вельмі балбатлівага, гаваркога чалавека. *Вушы забалелі на рабоце слухаць гаворкі ейныя: языко́м як пугай страляе ўвесь дзень.* Глушыца Шум.

ЯЗЫ́К ЯК МЛЫТА́ШКА *неадабр.* Пра таго, хто залішне балбатлівы і не ўмее стрымліваць сябе ў размовах. *Язык як млыта́шка тая – хоць бы слова ўста́віць каму даў.* Фарынава Пол.

ЯЗЫ́К ЯК ШЫ́ЛА Гаваркі, балбатлівы чалавек. *Язык як шы́ла – папробуй згаваріся з ім.* Малашанкі Гар. *У цябе язы́к як шы́ла, нават гаварыць страшна з табой.* Лужкі Шарк.

ЯЙКІ З САЛАМ СВАРАЦЦА Спрацацца, сварыцца, варагаваць, а таксама пра людзей, якія не сходзяцца ў думках. *Аднойчы сабраліся са сваякамі на свята, ну і пачалі яйкі з салам сварыцца.* Запруддзе Глыб.

ЯК АБ СЦЁНКУ ГАРОХ *асудж.* Нічога не дзейнічае на каго-небудзь. *Яму што кажы, што ні кажы – як аб сцёнку гарох!* Адаменкі Лёзн.

ЯК АБ ХВОЮ ГАЛАВОЮ Без выніку. *Што я кажу ім не хадзіць адным на рэчку – гэта як аб хвоя галавою: ніхто мяне не слухае.* Канашы Гар.

ЯК АВЁС (ЖЫТА) ПРАДАЎШЫ Моцна спаць. *Замаріліся дужа дзеці за дзень бегаўшы – будуць спаць як авёс прадаўшы.* Канашы Гар. *Спіць як жыта прадаўшы. А што яму?* Пальмінка Гар.

ЯК АПАНТАЎШЫСЯ Як шалёны, як звар'яцелы. *Гляджу, ляціць мой дахаты як апантаўшыся.* Пагошча Брасл.

ЯК АШМУРЭЛЫ Як шалёны, як звар'яцелы. *Дзядзька мой і паляцеў туды як ашмурэлы.* Серкавіцы Тал.

ЯК АШПАРАНЫ Як шалёны, як звар'яцелы. *Як ашпараны носіцца па хаце.* Вялікі Азярэцк Сен.

ЯКАЯ ЗДЫХАТА ПРІГНАЛА *груб.* Чаму, чаго, з якой мэтай. *Каго там якая здыхата прыгнала ў такую познь? Каму што нада?* Канашы Гар.

ЯК БАБКА НА ПЯЧЫ (ляжаць) *асудж.* Пра чалавека, які нічога не робіць. *Уставай давай хутка, а то як бабка на пячы ляжыш!* Беразіно Докш.

ЯК БАРАЗНА *пагард.* Пра разумова абмежаванага чалавека. *Што з яго возьмеш? Ён як баразна! Слабы розумам!* Германавічы Шарк.

ЯК БІЗУН ГОЛЫ Пра беднага чалавека. *Куды табе жаніцца? Ты ж як бізун яшчэ голы!* Парыж Паст.

ЯК БЛІН З'ЕСЬ Хутка выканаць працу. *Наш масцёр гэту шуфляду зробіць як блін з'есць.* Пушкі Лёзн. *Бывала, не ўспею глянуць, гляжу, сама зробіць усё як блін з'есць.* Кабішча Гар.

ЯК БОТ ДЗЮРАВЫ *груб.* Неразумны. *Ты як бот дзюравы.* Гаварыла табе, каб не чапляў ты гэтага Слаўку Любчынага. Косценка Леп.

ЯК БУДРЭВІЧ З БУДРЭВІЧЫХАЙ Разам, неразлучна. *Люба-дарага на вас глядзець: вы як Будрэвіч з Будрэвічыхай. Усё разам, усё дружна.* Галубічы Глыб. *Ходзяць усюды як Будрэвіч з Будрэвічыхай – і ў магазін, і ў лес.* Вялікія Давыдкі Глыб.

(ЯК) БУРА Ў ХАТУ ЗАЛЯЦЕЛА (УЛЯЦЕЛА) Пра злоснага чалавека, які сваім настроем псуе добразычлівую атмасферу, утварае шум і спрэчкі з-за дробязных прычын. *Што здарылася, чаму ты як бура ў хату заляцела?* Парыж Паст. *Во, бура ў хату ўляцела. Усім настрой сапсавала.* Палялейкі Шарк.

ЯК БЫК У СТУДНІ Няёмка, скавана (ачуваць сябе). *Я з сябрамі тваімі як бык ў студні.* Кавалі Лёзн.

НАПІЦЦА ЯК БЭЛЯ *асудж.* Вельмі моцна напіцца. *Зноў напіўся як бэля! Калі гэта ўжо скончыцца?* Абруб-Беразвецкі Глыб.

ЯК БЯЗМЁН асудж. Пра неразумнага, бесталковага чалавека. *Як бязмён мужык ейны – так усю жызню і мучаецца з ім. Заазер’е, Сукрэмна Сен.*

ЯК ВАДОЙ РАЗЛІЦЦА Знікнуць раптоўна. *Яна як вадой разлілася, усе ў аглядзіцца не паспелі. Ушачы Уш.*

ЯК ВАЛАСОЎ НА ГАЛАВЕ Многа, шмат. *У іх адзежы як у міне валасоў на галаве. Вярэчка, Канашы Гар., Тур’ева Сен.*

ЯК ВАЛЁНАК Пра гультаяватага чалавека, які не клапаціцца пра свой дабрабыт. *Як валёнак усё жыццё аджыў, а цяпер захацеў багацця. Ноўка Віц.*

ЯК ВАНДА МЯРЭЦКАЎСКАЯ асудж. Пра жанчыну з нізкім маральным узроўнем, лёгкіх паводзін, якая шукае мужчын і не адмаўляе нікому ў інтымнай блізкасці. *Што ты поўзаеш па вуліцы як Ванда мярэцкаўская?! Бортнікі, Удзела Глыб. Не хадзі па вуліцы як Ванда мярэцкаўская. Ідзі займіся справамі! Станулі, Чарневічы Глыб.*

ЯК ВАНЬКА БЛЮДЗЕНСКІ Пра таго, хто паводзіць сябе па-дзіцячы ці не ў адпаведнасці з нейкай сітуацыяй. *Ён так заўсёды, што б ні рабілі – як Ванька блюдзенскі. Гаўрылаўцы Брасл.*

ЯК ВАРОНА НА КАЛЎ экспрэс. Пра чалавека, які займае няўстойлівае становішча. *Многа разоў я быў без працы, без грошай. У народзе скажуць як варона на калю. Але кожны раз удавалася ўсё выправіць. Псуя, Ластавічы, Шыпы Глыб.*

ЯК ВАЎКУЎ Ў ЛЯПУ груб. 1. Пра тое, што зроблена без выніку. *Ты так зрабіў як ваўку ў ляпу. Лепш бы зусім не браўся. Косценка Леп. 2. Пра тое, што страчана, згублена. Добрая хустка была. Дала панасіць, як ваўку ў ляпу аддала. Краснаполле Рас.*

ЯК ВАЎЧЫЦА НА КАЛЯДЫ Пра таго, хто спявае, не маючы голасу. *Такі ж ужо быў удалы маліц, вот толькі піць не ўмеў. Як зацягніць, бывала, ну як ваўчыца на каляды. Верхняе Глыб.*

ЯК ВЕНІКАЎ (ВЕНІКІ) З ВІШЭННІКА Марны клопат. *З цябе помачы як венікаў з вішэнніка. Касары Уш. Ды йдзі ты са сваёй работай! На што яна каму, такая работа? Як венікі з вішэнніка. Назаўтра ўсё разваліцца. Касары Уш.*

ЯК ВЕРАБ’ІНЫ СКОК Кароткі, малы. *Зімой дзень як вераб’іны скок, толькі развіднееца, глядзіш – ужо і вечарэць стала. Лужкі Шарк.*

ЯК ВОПУСЕНЬ груб. Няварты, горшы за іншых чалавек. *Ходзіш як вопусень, так ніводная дзеўка на цябе і не гляне! Корава Арш.*

ЯК ВОСКАМ ЗАЛІЦЬ Зрабіць акуратна і гладка. *Зробіць, бывала, гладзенька, роўненька, як воскам заліць. Багданава Сен.*

ЯК ВУЖ НА ВІЛАХ (круціцца) іран. Пра жвавага, рухомага, непаседлівага чалавека. *Ён жа як вуж на вілах – і мінуткі не пасядзіць спакойна. Што за рабёнак такі? Варапаева Паст.*

(ЯК) ГА́ДАМ ПА́ХНУЦЬ Непрыемна, дрэнна пахнуць. *Духі, што табе не падышлі, як га́дам па́хнуць.* Калінава Віц. *Га́дам па́хне каля пуні.* Пушкі Лёзн.

ЯК ГО́ЛЫ ЖА́НІЦЦА Нястрымана, з няўхільным жаданнем. *Што ты ўжо так хочаш гэты трактар? Як го́лы жані́цца! Вазьмі іншы, дзешавейшы.* Дубраўка Уш.

ЯК ГО́ЛЫ З БА́НІ (выскачыць) Пра таго, хто нечакана вельмі хутка пабег некуды. *Як го́лы з ба́ні выскачыў і панёсся некуды.* Лужасна Віц. *Во бег, як у нас гаворюць, як го́лы з ба́ні.* Пальмінка, Раманава Гар.

ЯК ГО́ЛЫ Ў КРАПІ́ВЕ Апынуцца ў няёмкай сітуацыі. *Стыдна мне дужа было, стаяў і не знаў што сказаць, як го́лы ў крапі́ве.* Кавалі Лёзн.

ЯК ГРА́ЗІ (набрацца) Быць вельмі п'яным. *Бачыла, Сяргей пайшоў як гра́зі набраўся. Зноў будзе ў доме скандал.* Канстантова Сен.

ЯК ДА КІТА́Я БАСАНО́Ж Далёка. *Да ягонаі хаты як да Кіта́я басано́ж, яшчэ і па гра́зі.* Новыя Крукі Міёр.

ЯК ДЗЕНЬ БЕ́ЛЫ З раніцы да вечара, увесь дзень. *Як дзень бе́лы работалі на сене.* Прудзінкі В.-Дзв.

ЯК ДЗЮ́ШКУ СА́САЎ Пра чалавека (звычайна дзіця) з брудным тварам. *А мурзаты такі – як дзю́шку сасаў.* Коханава Тал.

ЯК ДЗЯРБІ́ВЕЦ неадабр. Пра надакучлівага чалавека. *Адчапіся ты, ідзі справамі займіся! Прывязаўся як дзярбі́вец!* Дубаўцы Сен.

ЯК ДОЖДЖ ЗА КА́РАК ЛЬЕ Хутка, паспешліва. *Робіць ён ўсё спрытна, як дождж за ка́рак лье.* Відзішкі Брасл.

ЯК ДУРНЫ́ ПА БАЛО́ТУ 1. Марна патраціць час на нешта. *Адхадзіла цэлы дзень як дурны́ па бало́ту, а нічога не здзелала.* Казловічы Гар.
2. Шукаць і не знайсці выхад з нейкай сітуацыі. *Я і туды і сюды як дурны́ па бало́ту. А нічога не панятна, што і як будзе з гэтага.* Раманава Гар.

ЯК ЖУК Пра хітрага, скрытнага чалавека. *Як жук з усімі абышоўся, сабе мех бульбы самай лучшай забраў.* Ноўка Віц. *Як жук маўчыць, а тады спацішка сабе на сваю пользу.* Во як! Смалоўка Гар.

ЯК ЖЫВО́Е СЕРАБРО́ Пра непаседлівага, рухомага чалавека. *Ну і даў ты жару мне, сыноч, зусім як жыво́е серабро́ – тут ты ёсць, тут цібе нет!* Більдзюгі Шарк.

ЯК З АБЛО́КАЎ Многа, у вялікай колькасці. *Як з абло́каў у гэтым годзе груш наляцела.* Маярышкі Брасл.

ЯК ЗА́ЙЦУ ХЛЯ́СЦІК экспрэс. Зусім не патрэбны. *Мне яе саветы нада як зайцу хля́сцік, чэснае слова.* Букаціна Віц.

ЯК З АРА́КУ НАЕ́ДКУ Мала (пра ежу). *Мяса з гэтага парсюка як з ара́ку нае́дку.* Касары Уш.

ЯК З АСВЕ́НЦЫМА Вельмі худы (пра чалавека). *Як з Асве́нцыма была, аж страшна.* Кавалі Лёзн.

ЯК ЗА СЦЯНУ́ ЗАВАЛІ́ЎСЯ Знікнуць, прапасці. *Як за сцяну́ завалі́ўся цэн.* Нідзе няма нічога, дзе ні гляджу. Обаль Уш.

ЯК ЗАТЫ́ЧКА АД ПУСТЭ́Й БО́ЧКІ пагард. Пра непатрэбнага чалавека. *Ідзі адсюль, бо ты тут як затычка ад пустэй бочкі!* Лужкі Шарк.

ЯК З БЛАКА́ДНАГА ЛЕНІНГРА́ДУ Вельмі худы і галодны (пра чалавека). *У вакно пастукалі. Заходзяць пасля. Гляджу: як з блакаднага Ленінграду пріехалі. Дык накарміла во іх.* Канашы, Ноўка Гар.

ЯК З БЫКА́ МАЛАКА́ Зусім нічога, зусім няма (карысці). *З яго толку як з быка малака.* Кавалі Лёзн.

ЯК З ВОЎЧАЙ ЛЯПЫ Вельмі пакамечанае. *У цябе сёння спадніца як з воўчай ляпы.* Зорка Шарк.

ЯК З ВО́ЧКА ВЬІРВАНЫ Пра таго, хто вельмі падобны на бацьку або на маці. *Казік Верчын увесь як з вочка вьірваны бацька.* Більдзюгі Шарк.

ЯК З ГАЛО́ДНАГА КРА́Ю экспрэс. Пра таго, хто вельмі прагаладаўся і шмат есць. *Пріехалі як з галоднага краю – змялі ўсё са стала, што было.* Доўжа, Лужасна, Мазалава Віц.

ЯК З ЗА́ЙЦАМ НАВЫ́ПЕРАДКІ БЕ́ГАЦЬ Рабіць нешта дарэмнае, што не прынясе поспеху. *І чаго ты рашыў з Іванам на руках мерыцца? Гэта ж як з зайцам навьіперадкі бэгаць! Ён жа з малых гадоў і за плугам, і з касой. Здаровы, як бык! Паўазер'е Беш.*

ЯК З МЯТЛЫ́ ЛІ́СЦЯ экспрэс. Ніякай карысці, зусім нічога. *Работы з яе як з мятлы лісця, троху напоркалася ў гародзі й хвост адкінула.* Ушачы Уш. *З ейнай работы толку, як з мятлы лісця – сама зраблю.* Забор'е Рас.

ЯК З НЕ́БА ЗВАЛІ́ЦЦА Пра таго, хто нечакана з'явіўся. *А госцейкі прыехалі, я ў гародзе поркалася, а яны як з неба зваліліся.* Краснае Шарк.

ЯК З ПІ́ПКІ ВЬІ́ГАРАЛА Ураз, хутка. *Вяселле скончылася – як з піпкі вьігарала.* Касары Уш.

ЯК З ХМА́РЫ СПА́СЦІ Нечакана, раптоўна здарылася што-небудзь. *Прыехалі ўнукі як з хмары спалі.* Падбярэззе Віц.

ЯК КАЖА́Н (сядзець, хадзіць) Сумны, з апушчанай галавой. *Васіль стаміўся ад марнай працы і сядзеў як кажан.* Паўночнае Гняздзілава Докш.

ЯК КАРО́ВАЙ АБЛІ́ЗАНЫ Вельмі чысты і акуратны. *Хлопец ейны з Віцебска – як каровай аблізаны, чысценькі, халёны такі.* Глушыца Шум.

ЯК КАРО́ВА НА ЛЬДУ Ісці, слізгаючыся, нязграбнай паходкай, віхляцца. *Ну што ты як карова на льду? Шавялі нагамі раўней.* Вярхоўе Віц. *Куды мне з ёй падавацца ў дарогу, калі яна як карова на льду?* Раманава Гар, Асінторф Дубр.

ЯК КАРО́ВЕ НА́ НАЧ Вельмі многа. *Ну ты мне ў талерку кашы налажыла, як карове на нач.* Лужкі Шарк.

ЯК КАРО́ВЕ СЯДЛЮ́ экспрэс. Зусім не пасуе, не падыходзіць (пра адзенне). *Ідзі ты, табе плацце эта як карове сядло.* Кулакова Віц. *Ей*

плашч новыі з паясом, што купіла ў Гарадку, як карове сядло, а яна хоць бы што. Гаворіць: “Мне нравицца”. Казловічы Гар. Усё ж курткі насіў, а тут пальто купіў сабе. Дык і паглядзела і кажу: “А мой ты любы, а яно ж табе як карове сядло”. Белая Ліпа Сен.

ЯК КАРШУН ПАДРАЎ Пра непрыгожую, непрыдатную рэч або пра вынік працы, зробленай нядобра, непрыгожа, непрыемна, не да канца. *Што ў цябе за сумка? Як каршун падраў! Купі ты ўжо сабе новую! Дразды, Янаўшчына Беш.*

ЯК КОЛ УЕЎШЫ Пра гультаяватага чалавека, які ўхіляецца ад працы. *Не стой як кол уеўшы, а ідзі сыну намагай! Лужкі Шарк.*

ЯК КОСТКА Ў ГОРЛЕ (сядзець) *груб.* Пра чалавека, які прыцягвае праблемы і не хоча іх вырашаць. *Як костка ў горле сядзіш, абрыдла ўсё.* Валосава Тал.

ЯК КОТ ПАЛІЗАЎ Мала, нямнога. *Ай, што ты тут з’еў? Як кот палізаў! Лужкі Шарк.*

ЯК КОШКА НА МАЛАКО Ахвотна. *Калі Верка прапанавала Івану перайсці да яе жыць, дык той пайшоў з задавальненнем як кошка на малако.* Баталі Гар.

ЯК КРОТ У ШАХЦЕ Пра чалавека, які не разбіраецца ў нейкай справе. *Ой, а што ён здэлаець? Ён жа ў гэтым дзеле як крот у шахце.* Лужкі Шарк.

ЯК КУПІНКА адабр. Прыгожая, у росквіце сіл (дзяўчына, жанчына). *Ніначка, дачушка Іванава, як купінка.* Кавалі Лёзн.

ЯК КУРАМ НАПІЦЦА экспрэс. Вельмі мала. *У калодзежы вада высахла, як курам напіцца асталось.* Лужкі Шарк.

ЯК КУРЫ НА КУРАСАДНЯХ (НА КУРАСАННЯХ) Пра тых, хто рассеўся па адным у рад. *Паселі дзеткі на забор як куры на курасаднях. Каб не зваліліся хоць.* Выдрэя Лёзн. *Што вы тут расселіся як куры на курасаннях? Кучней сядайце.* Лужкі Шарк.

ЯК КУРЫЦА (пабегла) Вельмі хутка, з крыкамі. *Гляджу, а яна як курыца пабегла па вёсцы. Крычыць, рукамі махае.* Баталі Гар.

ЯК КУРЫЦА НА ГУЗІК (глядзець) Уважліва, не адрываючы позірку, глядзець. *Што ты на мяне глядзіш як курыца на гузік! Весніцк Уш.*

ЯК ЛАСТАЎКА БЕЗ КРЫЛАЎ Пра чалавека, які, страціўшы некага ці нешта, знаходзіцца ў стане роспачы. *Мужыка пахавала мая суседка, дык цяпер як ластаўка без крылаў.* Івесь Глыб.

ЯК ЛЕВЫ БОТ З ПРАВАЙ НАГІ іран. Пра неразумнага чалавека. *Дык ён жа як левы бот з правай нагі! З яго спрос малы.* Паўночнае Гняздзілава Докш.

ЯК ЛЁДУ Дакладна, ні больш ні менш. *Бульбы ў відре – восем кілаграм як лёду.* Лужасна Віц.

ЯК ЛОСЬ ПА КУКУРУЗЕ (бегчы, ісці, ламіць, несціся) *груб.* Напрасткі, не гледзячы пад ногі, наносячы шкоду. *Куды ты бяжыш як лось на кукурузе? Увесь бульбоўнік патаптаў! Угрынкі Уш.*

ЯК ЛЫ́САМУ РАСЧО́СКА *іран.* Зусім не патрэбны. *Мне твой стакан нада як лы́саму расчо́ска: сваіх поўна, дзіваць німа куды.* Канашы Гар. *Гэтая дзеўка яму нада як лы́саму расчо́ска, але ж пакуль гуляюць.* Ульянавічы Сен.

ЯК МА́КАМ УСЫ́ПАНА Вельмі густа і многа. *І травы дробнінькай на градзе – як ма́кам усы́пана ўся.* Мазалава Віц. *На вакне з таго боку мошак было – як ма́кам усы́пана.* Абольцы Тал.

ЯК МАЛАДА́Я ДА ВЯНЦА́ (збірацца) Вельмі марудна збірацца куды-небудзь. *Збіраецца яна як малада́я да вянца́.* Кавалі Лёзн.

ЯК МАЛІДЫ́НКА асудж. Пра дзяўчыну, якая не ўмее працаваць. *Паводзіш сябе як маліды́нка, нічога бацькам не дапаможаш, адны манікюры ў галаве.* Германавічы Шарк.

ЯК МА́РКА ПА ПЕ́КЛУ (хадзіць) *груб.* Безупынна хадзіць, не займаючыся нічым карысным і не маючы перад сабой ніякай мэты. *Хадзіць як Ма́рка па пёклу ні магу. Чым бы такім заняцца?* Лужасна Віц., Вярэчча Гар. *Прывык на жонцы ездзіць, то і ходзіць усё жыццё як Ма́рка па пёклу.* Галубава В.-Дзв.

ЯК МЕ́ЛЬНІКАВЫ СВІ́ННІ *жарт.* Пра таго, хто прыбядняцца, прыкідваецца бедным. *Ды ён такі бедны як мельнікавы сві́нні!* Лужкі Шарк.

ЯК МЕ́ДАМ НАМА́ЗАНА (НАМА́ЗАЛІ) У сітуацыі, калі каго-небудзь вельмі цягне ў нейкае месца, якое прываблівае яго. *Што табе тут нада, ме́дам нама́зана, ці што?* Будзіслава, Кулакова Віц., Загарадна Лёзн. *Як ме́дам нама́залі – усё кру́ціцца тут.* Целяпні Беш.

ЯК МУ́ХІ НА ВАРЭ́ННЕ (НА МЕ́Д) Аб прагным чалавеку, які мае асаблівую цягу да чаго-небудзь. *Во наваліліся, паглядзі. Як му́хі на варэ́нне.* Баравікі Сен. *Ласыя, гляджу, наваліліся на чужое як му́хі на ме́д.* Відзы Брасл.

ЯК МЫШ ПАД ПЕ́ЧЧУ (сядзець) Вельмі ціха. *Дзеці, пакуль бацькі спалі, сядзелі як мышы пад пёччу.* Беразіно Докш.

ЯК НА ВАРВА́НСКАЙ ВУ́ЛІЦЫ 1. Пра вэрхал, беспарадак. *Як на варва́нскай ву́ліцы ў іх у хаце.* Канашы Гар. *У цябе на двары як на варва́нскай ву́ліцы.* Кавалі Лёзн. *У хаце нашай як на варва́нскай ву́ліцы: тут вісеў друсяк, ужо німа.* Верхняе Глыб. 2. Месца, адкуль усё знікае, прападае. *Што ні паложаш, нічога не знайсці заўтра.* *Як на варва́нскай ву́ліцы, адным словам.* Більдзюгі Шарк. *У нашай хаце што на варва́нскай ву́ліцы: толькі паклала масла на хлеб і адварнулася за варэннем – ужо німа ні хлеба, ні масла.* Більдзюгі Шарк. 3. Шум і гам. *Няможна нахадзіцца з імі ў доме: як на варва́нскай ву́ліцы крычаць. І ў кожнага свая праўда.* Гарадок Гар.

ЯК НАГУ́ Ё БОТ УСУ́НУЦЬ, ЯК У БОТ НАГО́Й, ЯК У БОТ НАГУ́ ЁСТАВІ́ЎШЫ Прыйсці жыць на ўсё гатовае. *Прышла ў дом на ўсё гатовае, як нагу́ ё бот усунула.* Лужасна Віц. *Уваліўся ў прымак, і у добрую сямейку,*

як у бот нагоў. Касары Уш. *Як у бот нагу ўста́віўшы жыве цяпер.* Марцюхова Тал.

ЯК НА МАЛА́ННІНУ СВА́ДЗЬБУ, ЯК НА МАЛА́ННІНА ВЯСЁЛЛЕ Багата (пра ежу, розныя стравы, якія гатуюць у вялікай колькасці) *Во напаялі бліноў! Як на маланніну свадзьбу! Будзем есці да выхадных.* Кулакова Віц. *Сталы на той гулянцы ламіліся, як на маланніным вяселлі.* Касары Уш. *Бліноў у нас сёння як на маланніну свадзьбу.* Глушыца Шум.

ЯК НА МО́РЫ БЕЗ ВЯСЛА́ Знаходзіцца ў стане адчаю, распачы і безнадзейнасці; не ведаць, што рабіць. *Во сітуацыя дык сітуацыя, дзеўкі.* *Як на мо́ры без вясла́ мы цяпе́р.* Серкавіцы Тал.

ЯК НЕ СВАІ́МІ РУКА́МІ (браць) Нязграбна ці неакуратна рабіць што-небудзь. *Нісеш, гляжу, як не сваі́мі рука́мі. Смілей бярі!* Канашы Гар.

ЯК НЕ ЎВЕСЬ Пра чалавека прыдуркаватага, з дзівацтвамі. *Нейкі як не ўвесь ён. Што ні скажы – толькі галавой матаець.* Канавалава Гар.

ЯК НЕ Ў СЯБЕ́ ЁСЦІ Мой парсюк як не ў сябе́ есць. *Баюся, каб яму добра было.* Угрынкі Уш. *Учора я нешта ёла як не ў сябе́. Дык сёння нічога не хачу.* Угрынкі Уш.

ЯК НІ БЯРІ́ Безумоўна, бясспрэчна (пра сітуацыю, калі яе немагчыма выправіць). *Як ні бярі́, дык грошы ўкрадзены ўжэ, абманілі нас.* Лужасна Віц.

ЯК НІТА́ЧКА З ІГО́ЛАЧКАЙ Заўсёды разам, дружна, неразлучна (звычайна пра мужчыну з жанчынай, хлопца з дзяўчынай, сямейную пару). *Вы як ні́тачка з іго́лачкай, усюды разам, дружна! Як прыемна на вас глядзець!* Угрынкі Уш.

ЯК ПАД ЗЯМЛЁ́Ю Тоўсты пласт нечага. *Як пад зямлёю снегу наваліла.* Відзішкі Брасл.

ЯК ПАДМЁ́ЦЕНЫ Пра таго, хто шпарка, хутка робіць што-небудзь *Цяпер мужык работу робіць як падмё́цены.* Лужкі Шарк.

ЯК ПАДНЬА́ЦЬ Столькі, колькі можна падняць (пра вагу нечага). *Сумкі набудувалі – як падня́ць.* Лужасна Віц. *Бульбы цэлае вядро – як падня́ць.* Лужасна Віц. *Наклала свайму малому цэлы пакет прісмакаў у лагер – як падня́ць.* Курына Віц.

ЯК ПАДСТРА́ЛЕНЫ (хадзіць) неадабр. У кароткім адзенні. *Ходзіш ты як падстра́лены ў гэтых джынсах кароткіх. Пераадзенься вазьмі.* Баравікі Сен. *Мода цяпер такая: як падстра́леныя ходзяць.* Дзёрнавічы В.-Дзв. *Ай, што ты, здзень! Як падстра́леная ў гэтым плаціці.* Іванск Чаш.

ЯК ПАМЯЛО́ груб. Пра балбатлівага чалавека. *Што ты як памяло́? Ужо ўся вёска ведае!* Дубраўка Уш.

ЯК ПАНЕ́СЦІ Столькі, колькі можна падняць (пра вагу нечага). *Выпалалі ўсё і наклалі травы ў вёдры – як пане́сці.* Лужасна Віц.

ЯК ПЕ́РАД ПА́МЖАЙ Яе перад канцом свету. *Усё бегала-бегала як пе́рад па́мжай, усё нада было.* Дабегалася. Мазалава Віц., Ноўка Гар.

ЯК ПЕТА Пра неразумнага чалавека. *Ірына, ідзі забірай свайго Грышку, а то ён ходзіць па вуліцы як пета, чапляецца да ўсіх!* Зубрэвічы Арш.

ЯК ПОМНИК З БРОНЗЫ *іран*. Пра вельмі важнага, фанабэрыстага чалавека. *Прыехаў ён здаліка і вядзецца сябе як помнік з бронзы.* Пушкі Лёзн.

ЯК ПУГАЛА НА АГАРОДЗЕ *зневаж*. Пра непрыгожую жанчыну. *Бачыла я яе. Дык яна як пугала на агародзе.* Соўкі Паст.

ЯК ПУНЯ Галава з ускудлачанымі валасамі. *Ну паглядзі ты на сваю галаву! Яна як пуня. Збяры валасы ў пучок.* Лазічы Глыб.

ЯК ПЧАЛА ЁКУСІЛА Пра неспакойнага, злога, раздражнёнага чалавека. *Ну і што не так табе ўсё сёння? Бегаеш як пчала ёкусіла.* Букаціна, Кулакова Віц.

ЯК РОЗВЕНЫ Пра няўмелага чалавека. *Адзін сусед у мяне дужа рукаты, усё сам робіць. А другі як розвены, нічога не ўмее.* Дубаўцы Сен.

ЯК РУБЕЛЬ ЗГУБІЎШЫ Ісці вельмі павольна, углядаючыся сабе пад ногі, нібы штосьці шукаючы. *Што ты ідзеш як рубель згубіўшы? Зараз дождж пачнецца, вымакнеш.* Коханава Тал. *Ідзе дамой як рубель згубіўшы. Гэта ж не я, што ўсё спехам ды спехам.* Коханава Тал.

ЯК РУКОЎ ПАДАЦЬ Вельмі блізка. *Да возера як рукоў падаць.* Беразіно Докш.

ЯК САБАКА ЛЫТКУ ГРЫЗЕ Пра адчуванне моцнага болю, звычайна ў назе. *Нага – як сабака лытку грызе. Нічога не памагае, чым ні лячу.* Гаўрылаўцы Брасл.

ЯК САБАКА ПАБІТЫ Адчуваць сябе вінаватым, паводзіць сябе ціха, прызнаўшы сваю віну. *Сядзіць як сабака пабіты сёння ўвесь дзень і не высоўваецца. Ну ладна, што хоць сазнаўся, дык вінаватых іскаць не будзем.* Лужасна, Мазалава Віц., Канавалава Гар.

ЯК САБАКУ Ў КАРЫТЦЫ Пра дрэннае частаванне ў гасцях. *Ну і пачаставалі яны мяне як сабаку ў карытцы.* Лужкі Шарк.

ЯК САД НА ПАГОДЗЕ *адабр*. Добра, шчасліва. *Яна за мужыком сваім жывецца як сад на пагодзе.* Лужкі Шарк.

ЯК СА СВІННІ ПІСАР *экспрэс*. Пра няздатнага да нейкай работы чалавека. *З яго ўрач будзе як са свінні пісар, во пабачыце.* Ляснеўшчына Уш.

ЯК САЎКА НА МЫЛЕ (зарабіць) Зусім нічога, ніколькі. *Потым будзеш гаварыць, як разлічацца з табой, а то, можа, заробіш як саўка на мыле.* Сталюгі Леп.

(ЯК) СВАЯ ВОШ УКУСІЦЬ Пра чалавека, якога ў жыцці чакаюць асабістыя праблемы, цяжкасці ці непрыемнасці. *Як свая вош укусіць, дык успомніш міне.* Канашы Гар. *Глядзі ты, не храбрися дужа: і свая вош укусіць яшчэ.* Мазалава Віц.

ЯК СВІННІ АБЛІЗАЉІ *груб.* Пра бруднага, неахайнага чалавека. – Дзе ты так вымурзаўся? З ног да галавы! Цябе як свінні аблізаЉі! Бачэйкава Беш.

ЯК СВІННІЎ ССАЎ (САСАЎ) *груб.* Вельмі брудны, запэцканы (пра твар чалавека). Ты што, свінніў ссаў? Як чорт грязный. Канашы Гар. Яны там канфеты елі з другімі рібятмі. А ліцо – як свінніў сасаў. Астраўскія Віц.

ЯК СВІННІА НА РЫЛЕ ПРЫНЯСЛА *экспрэс.* Пра тое, што дасталася без аплаты, дарма або без вялікіх высілкаў (звычайна пра грошы). Працэнты з банка забрала. Ну во і глядзі, як свінніа на рыле прынясла. Ноўка Гар. Бульбы многа было, дык прадалі троху. Глядзіш, сто рублёў як свінніа на рыле прынясла. Глушыца Шум.

ЯК СВІННІА НЕЗАПЁРТАА *экспрэс.* Пра чалавека, які шнырыць, не можа ўседзець на месцы. Толькі ён знаіць паўсюль хадзіць, як свінніа незапёртая. Касары Уш. Як свінніа незапёртая цэлы дзень туды-сюды, то ў хату, то з хаты. Завыдрына Уш.

ЯК СВІННІА НЯПÓРАНАА *экспрэс.* Пра нявыхаванага чалавека, які па-хамску сябе паводзіць. Стыдна за цябе: як свінніа няпóраная з людзьмі гаворыш. Завыдрына Уш.

ЯК СВІННІА НЯСКРЭБАНАА (НЯСКРЭБЛЕНАА) *зневаж.* Пра бруднага чалавека. Прыйшоў у госці, не памыўшыся, як свінніа няскрэбаная. Касары Уш. Ходзіць во як свінніа няскрэбленая. Мазуліна Уш.

ЯК СВІННІА РАБАА *неадобр.* Пра кепскага, брыдкага, агіднага чалавека. Ты, Змітрук, як свінніа рабаа сябе паводзіш. Парыж Паст. Ён як свінніа рабаа, а не чалавек. Малашанкі Гар.

(ЯК) СВІНІАЧЫ СЫН *груб.* Пра неахайнага чалавека, які не прытрымліваецца нормаў маральных паводзін, у тым ліку за сталом. Чаго ты ясі як свініачы сын? Трэба ж акуратна. Беразіно Докш. Свініачы сын ты, давай-ка, як і ўсе людзі, ногі пад стол, а не пад сябе, калі ясі. Малашанкі Гар.

ЯК СКУРКА ВАЉІШЧАА *пагард.* Жанчына лёгкіх паводзін. І не сорамна ёй, і мужык ёсць, а ходзіць як скурка валяшчая. Касары Уш.

ЯК СМАЛАА ДА ПАДЭШВЫ, ЯК СМАЛАА ДА ПЛÓТУ *Учэпіста,* назойліва, неадступна (прыставаць, чапляцца да каго-небудзь). Як смалаа да падэшвы прычапіўся. Што за дзіцёнак! Кавалі Лёзн. Ну што ты да мяне як смалаа да плóту? Адчапіся! Лазічы Глыб.

ЯК СПАРЫШЫ *адабр.* Разам, сумесна, неразлучна. Яны ўсюды ўдваіх ходзяць як спарышы. Лужкі Шарк.

ЯК СТАЎБЕЦ *Стаяць* нерухома, быццам застыўшы. Ну і чаго стаіш як стаўбец? Што не так? Серкавіцы Тал.

ЯК СТОЎБ ДРАЎЛЯНЫ *Пра* чалавека, які нікога не хоча слухаць. Ты як як стоўб драўляны, хоць бы раз паслухаў матку ды бацьку! Малашанкі Гар.

ЯК СТО ПУДОЎ ЗВАЛІЛАСЯ Адчуць палёжку, пазбавіўшыся ад нейкіх клопатаў ці перажыванняў. Ну ўсё! Паступіў мой унучак, куды хацеў. Як сто пудоў звалілася! Мазалава Віц.

ЯК СУЧКА пагард. Пра жанчыну лёгкіх паводзін. А нашто яна яму? Вот цяпер няхай і бегае як сучка. Сянно Сен., Більдзюгі Шарк.

ЯК СЯДЛЁ НА СВІННІ іран. Зусім не пасуе, не падыходзіць (пра адзенне ці галаўныя ўборы). Шляпа гэная на ёй як сядлё на свінні. Псуя Глыб.

ЯК СЯЛЁДАК У БАЊКІ, ЯК СЯЛЁДАК У БОЧЦЫ Вельмі цесна. А людзей у магазін націскалася як сялёдак у баўкі. Краснаполле Рас. У выхадны ў аўтобус не ўлезці: людзей як сялёдак у боўцы. Угрынкі Уш.

ЯК ТАРАЊ (высахнуць, схуднець) Вельмі худы чалавек. Пасля хваробы Іван саўсім высахнуў як таран. Пушкі Лёзн.

ЯК ТАЎКАЧ КУКУРУЎЗНЫ груб. Пра чалавека, які вельмі марудна, павольна робіць нейкую працу. Бацька сабраў талаку, каб выкапаць бульбу. Запрасіў дапамагчы сяброў, суседзей, знаёмых. Усе працавалі вельмі добра, адзін толькі Мікола як таўкач кукуруўзны цягнуўся ў самым хвасце і бубнеў нешта сабе пад нос. Вярэнькі Паст.

ЯК ТРУСЫ СА ЗГАРОЊДЫ (прапасці) Знікнуць з канцамі, бяследна. Кінула лейку на мяжы вечарам, а рانیцай німа ўжэ. Прапала як трусы са згароўды. І каму спанадабілася? Кулакова Віц.

ЯК ТРЫ МЭРЫ ПОПЕЛУ груб. Пра нікчэмнага чалавека. Ну што гэта за чалавек? Як тры мэры попелу. Чашнікі Чаш.

ЯК ТЫХ ЗОР ПЭРЭД МАРОЊЗАМ Вельмі многа, шмат. А ручак на сталі ў майго ўнука, як тых зор пэред мароўзам! Глушыца Шум.

ЯК У АВЭЧКІ З-ПАД ХВАСТАЊ пагард. Пра таго, хто шмат, хутка, упустую гаворыць. Слухай, я не магу парой асэнсаваць усё, што так хутка гаворыць твая суседка Танька! І гаворыць, і гаворыць, і гаворыць! Як у авэчкі з-пад хваста! Канашы Гар.

ЯК У БОЊА ЗА ДЗВЯРМІ Вельмі дрэнна, цяжка жыць. Як у Бога за дзвярмі пражыла жыць сваю, нічога харошага не было ні на рабоце, ні дома. Ульянавічы Сен.

ЯК У БЭРКІ НА ЗАВОЊДЗЕ Многа. Выраз ужываецца ў сітуацыі, калі неабходна падкрэсліць шматлікасць, неадкладнасць, абавязковасць спраў, якія трэба выканаць на працягу дня. Некалі доўга стаяць і гаварыць, сёння работы як у бэркі на заводзе. Вугальнікі, Багуцкія, Стоміна Міёр.

ЯК У ВАЎКАЊ З ЛЯПЫ неадабр. Вельмі пакамечанае. Нада ж, нада. Прышла сягоння Верка ў цэркаву, а юбка як у ваўка з ляпы. Верхняе Глыб.

ЯК УВЭРХ ПАДКІЊУТЫ груб. Пра разумова абмежаванага чалавека. А малодшы сын у іх як увэрх падкінуты. Янкавічы Рас.

ЯК У ВУШКУ МЯДЗВЕЊЖУ Утульна. Сяжу ў цёплай хатцы як у вушку мядзвёжжу. Мазуля Уш.

ЯК У ДАСКУ́ (кашляць) Пра гучны сухі кашаль. *Малы кашляіць як у даску́. Ушачы Уш.*

ЯК У ДУРАКА́ ФА́НЦІКАЎ *экспрэс.* Вельмі многа, шмат. *А духоў разных у маеі унучкі на полкі стаіць як у дурака́ фанцікаў!* Канашы Гар.

ЯК У ДУРНО́ГА МАХО́РКІ *экспрэс.* Вельмі многа. *У цябе гэтых ручак як у дурно́га махо́ркі.* Хацілы Паст.

ЯК У КО́ШКІ (У САБА́КІ) БЛОХ *груб.* Вельмі многа нечага, у вялікай колькасці. *У іх грошай – як у ко́шкі блох. Хай не прыбядняюцца дужа. Забор’е Сен. У нас, як вучыліся, адна ручка была, а ва ўнукаў цяпер етых ручак як у ко́шкі блох – усюды па хаці валяюцца.* Лужасна Віц. *Гэных банак закатачных у нас – як у саба́кі блох. Прадаць ці аддаць каму?* Навасёлкі Паст.

ЯК УКРА́ЎШЫ *экспрэс.* Даць нешта, шкадуючы, вельмі мала, крыху. *Праўда, прінесла і мне клубніц троху як укра́ўшы.* Канашы, Ноўка Гар.

ЯК У ЛЯДО́ЎНІ Вельмі холадна. *А зімой у хаце той як у лядо́ўні, бо вокны дваіныя не паставілі.* Плігаўкі Уш.

ЯК У МЯШКУ́ ДЗІРА́ВЫМ Нічога няма (пра адсутнасць нечага). *Грошай у іх – як у мяшку́ дзіра́вым.* Дубраўка Уш.

ЯК У ПРО́РВУ (ЯКУ́Ю) *груб.* Ісці прахам. *Колькі б грошай ні даў, усё як у про́рву.* Казловічы, Канашы Гар. *Колькі ні памагаю дзеткам, а ім як у про́рву якую.* Касары Уш.

ЯК У РУКУ́ ЎЛЯПІ́Ў Пра сон, які спраўдзіўся. *Сон мне як у руку́ ўляпі́ў, нездарма ж свінчо прыснілася.* Більдзюгі Шарк.

ЯК УЧО́РА НАРАДЗІ́ЎСЯ Пра чалавека, які не разумее элементарных рэчаў, не бачыць, што адбываецца навокал. *Уся вёска нядзелю гаворыць аб здарэнні з Міколам, а мая суседка нічога не чула! Як учо́ра нараді́лася!* Падворыца Сен.

ЯК ФЕ́ДЗЯ З БАТО́НАМІ Вельмі сумны, без настрою, апанаваны змрочнымі думкамі. *Во, адправіла ўнучку ў горад. Іду дадому як Фёдзя з батона́мі. Калі яшчэ пабачымся? Можса, толькі на канікулы да мяне прыедзе.* Пугляі Арш.

ЯК ФЭ́ЛЯ ІСТАЎСКА́Я *асудж.* Пра жанчыну, апранутую без густу, з вялікай колькасцю ўпрыгожванняў. *Што ты апранулася, як Фэ́ля істаўска́я?!* Іст, Язна Міёр.

ЯК ХВО́СТ АВЕ́ЧЫ *асудж.* Непрыемны, назойлівы чалавек. *Рана паехаў на рыбу, а Пецька як той хвост аве́чы ззаду успёрся.* Краснаполле Рас.

ЯК ХВО́СТ НА ПЛЕ́ЧЫ Хутка. Ён прыпёрся як хво́ст на плéчы. *Мы яго зусім не чакалі. Думалі, што ў горадзе пабудзе яшчэ з тыдзень-другі.* Лазічы Глыб.

ЯК ХРЭ́Н У БУЛЬБО́ЎНІКУ *груб.* Пра таго, хто міжвольна звяртае на сабе ўвагу, з’яўляецца асабліва прыкметным. *Навошта ты надзеў такі яркі гальштук? Будзеш як хрэ́н у бульбо́ўніку, усім будзе кідацца ў вочы.* Стражавічы Чаш.

ЯК ХТО СКРАЎ Знікнуць бяследна, нечакана. *А снег тэй рانیцай – як хто скраў.* Ноўка Віц.

ЯК ЦАР ПАД РЫГУ Дарэмна. *Бацька ў горад з'ездзіў як цар пад Рыгу ўсё роўна: ні купіў чаго, ні справы ўладзіў.* Спрынды Брасл.

ЯК ЦАЦА Ў ПАЛАЦЫ асудж. Пра дзяўчыну, якая жыве на ўсім гатовым. *Ірка жывець у бацькоў як цца ў палцы: ні яна табе ў гародзе, ні ў ягады-грыбы.* Краснаполле Рас.

ЯК ЦЁМНАЯ НОЧ Пануры, засмучаны, прыгнечаны. *Выглядаў ён пасля таго як цёмная ноч.* Кавалі Лёзн.

ЯК ЦЫГАН, ЯК ЦЫГАНІ (хадзіць) Туляцца, блукаць без прытулку ці пэўнага занятку. *Дзед мой усё жыццё як цыган той: з адной вёскі ў другую.* Беразіно Докш. *Людзі скажуць, што як цыгані ходзім, сумкамі абвешыўшысь.* Пальмінка Гар. *Вы, гляджу, як цыгані: то туды, то сюды. Дома не бываеце.* Кабішча Гар. *А Коля з дзедам усё яшчэ ходзіць як цыгані.* Пушкі Лёзн.

ЯК ЦЮЛЬПАНАВЫ ЦВЕТ адабр. Прыгожая. *Во яна, ідзе як цюльпанавы цвет.* Осцевічы Міёр.

ЯК ЧАЙНІК УСКІПЕЎ Пра чалавека, які раптоўна раззлаваўся. *А ён як чайнік ускіпеў і пабег разбірацца з суседам нашым.* Лужкі Шарк. *Што ты як той чайнік ускіпеў? Успакойся.* Нізкабор'е Віц.

ЯК ЧОРТ Пра п'янага чалавека, які не можа кантраляваць свае паводзіны. *Як чорт учора сусед вярнуўся.* Ноўка Віц.

ЯК ЧОРТ З ГРЭШНАЙ ДУШОЙ (бегчы, несціся) Хутка. *Міцька са школы так нясецца як чорт з грэшнай душой!* Касары Уш.

ЯК ЧОРТ РУКУ ПАДЛАЖЫЎ, ЯК ЧОРТ У РУКУ, ЯК ЧОРТ У РУКУ ПАДЛАЖЫЎ Нечакана пашанцавала. *Торг у яго не ішоў да абедна, а тады як чорт руку падлажыў – і за пару гадзін усё мяса прадаў.* Лужкі Шарк. *Кажуць, Волька выйграла ў латарэю машыну! От маладзец! Як чорт у руку! А мне ніколі не шанце.* Старыя Крукі Міёр. *Суседцы маёй як чорт у руку падлажыў, ніколі не вязло, а тут дзядзька дом на яе перапісаў.* Лужкі Шарк.

ЯК ЧОРТ СТРАШНЫ Пра чалавека, знешні выгляд якога пужае. *Сядзіш тут як чорт страшны. Зарос шчацінай і год не мыўся!* Гаўрылаўцы Брасл.

ЯК ЧОРТ У ЛУЖЫНУ ПЛЮНУЎ экспрэс. Сказаць не да месца. *Ты, Грышка, сказаў яму пра дачу як чорт у лужыну плюнуў. Ён табе адно кажа, ты яму другое.* Слабодка Гар.

ЯК ЧЫТАНЫ Вельмі ціха. *Во, эта мелец! Стрыглі яго, а ён хоць бы піскнуў, сядзеў як чытаны!* Губіца Шум.

ЯК ЧЭХ адабр. Адчуваць сябе ўпэўнена; быць апранутым у дарагую, зручную вопратку. *Бывала купіць мама мне новыя боцікі на зіму, і хаджу як чэх.* Ноўка Віц.

ЯК ШЧУПА́К У ВАДЗЕ́ адабр. Пра таго, хто добра ўладкаваўся недзе. Ты, гляджу, як шчупа́к у вадзе́ тут. Усё есць: і ежа, і цёпла. Зубкі Лёзн.

ЯК ШЫКІ́ЛІХА (нарэзаць) Вельмі тонка. У яго жана была з горада. Бывала, прыйдзем адвечаркам на чай, дак яна паставіць нам аднаго беллага хлеба, нарэзаўшы як шыкі́ліха. Клясціцы Рас.

ЯК ШЫ́РКА-МЫ́РКА неадабр. Пра хлуслівага чалавека. Не вер: яна як шы́рка-мы́рка: ёй схлусіць нічога не стоіць! Дубаўцы Сен.

ЯК ЭЛЕКТРАВЕ́НІК экспрэс. Пра вельмі рухомага, жвавага чалавека. І як ён усё паспявае? Да работы – як электраве́нік. Курына Віц., Клясціцы Рас.

ЯЛАЎКАЙ ХАДЗІ́ЦЬ экспрэс. Пра незамужнюю дзяўчыну, якая доўга перабірае хлопцаў. Ну і ганарлівая твая дачка! Глядзі, Ганна, будзе ялаўкай хадзі́ць, дык век у дзеўках прасядзіць усё жыццё. Лынтупы Паст.

ЯСЕНЬ ПЕНЬ Само сабой зразумела. Ясень пень, што дзелаць нада, але ці сора? Пальмінка Гар.

ЯШЧЭ́ ПО́ЛЬСКІ Вельмі стары, які мае адносіны да часоў польскай улады на Беларусі. А дрэвы гэтыя яшчэ́ по́льскія, мусіць. Старыя Крукі Міёр.

Даведачнае выданне

**СЛОЎНІК
ДЫЯЛЕКТНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ
ВІЦЕБШЧЫНЫ**

Складальнікі:

ДЗЯДОВА Алена Сяргееўна
СЕМЯНЬКОВА Галіна Канстанцінаўна

Тэхнічны рэдактар	<i>Г.У. Разбоева</i>
Камп'ютарны дызайн	<i>Л.В. Рудніцкая</i>

Падпісана ў друк 04.09.2025. Фармат 60х84 ¹/₁₆. Папера афсетная.
Ум. друк. арк. 6,28. Ул.-выд. арк. 6,19. Тыраж 30 экз. Заказ 102.

Выдавец і паліграфічнае выкананне – установа адукацыі
“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі ў якасці выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў

№ 1/255 от 31.03.2014.

Надрукавана на рызографе ўстанова адукацыі
“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

210038, г. Віцебск, Маскоўскі праспект, 33.